

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02353

A SHTETL



Sholem Asch



THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION



NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG



MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center



The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org



שלום אש אין יאָר 1903

ש ל ו ם א ש

געזאמלטע שריפטן

ערשטער באנד

פארלאג "קולטור-ליגע", ווארשע

ש ל ו ם א ש

א ש ט ע ט ל

פארלאג, סולטור-ליגע, ווארשע

קויפן און פארקויפן דאס דאזיקע בוך אין אמע
ריקע אין להקוטין פארבאטן. ווארשע 1928.

Printed in Poland

Copyr. by Sholem Asch, New-York

SZOLEM ASZ — SZRIFTEN

Wyd. KULTUR=LIGA Warszawa, 1928

Druk. „Di Welt”, Nowolipie 7

א פאָר ווערטער פון שלום אש

דורך דער צייט פון גרויסען קריג, בין איך פמעט ווי אבגעשניטען געווען פון מינע לעזער, וואָס האָבען זיך געפונען אויף דער זייט ים. פון צייט צו צייט האט גיך געקענט דערנאָרענען דורך די מעגליכע צייט-מונגען אַ בילד, אַ קאָפּיעל פון אַ ראַמאַן, אַמאָל אויך אַ שמוק, וואָס איז פּערזאָנליכע געוואָרען ווי דורך אַ נס צו יענע לעזער, וואָס זענען געווען ערויט פון מיין ערשטען בעגונגען. די יאָהרען אַפּער פון דער מלחמה זענען דוקא געווען די פראדוקטיווסטע אין מיין שאַפּען. נאָך דער מלחמה האָבען זיך אַ טייל לעזער געקענט בעקענען מיין אַ טייל פון מינע נייע שאַפּונגען, וואָס זענען פּערזענליכע געוואָרען אין דער טאָג-צייטונג „דער הונט“. אין ערשט יעצט ערשטענען אַלע מינע ווערק אין פּוּב-פּאַרם אין פּוּלע אַכצען בענדער.

די ערשטע צוועלף בענדער זענען אַנבערגערדיקט פון די געזאַ-מעלטע אויסגאַבע פון „שלום אַש'ס ווערק“, וואס האט אַרױסגעגעבען דער „שלום אַש-קאָמוניע“ אין ניו-יאָרק, צום צוואַנציגסטען יאהר פון מיין שאַפּען. די ווערק בעשטעהן פון אַלע מינע פּראָזאַאישע שרױפטען, וועלכע איך האָב געפונען פאַר נױטונג אַרױסגעגעבען אין מינע געזאַ-

מעלמע שרופטען. די אויסגאבע ענטהאלט אַחוץ מינע ראָמאַנען „מערוי“, „דער וועג צו זיך“, „אנקעל מאזעס“, „מאסקע גנב“ און „כשוף-מאַכערין פון קאַסמיליען“ צוזאַמען מיט „קדוש השם“ — זיבען בענדער פון מינע קלענערע און גרעסערע ערצעהלונגען. די מערהסטע צאָהל פון די ערצעהלונגען ערשינען דעם ערשטען מאל אין בעזונדער בוך-פאָרם דאָ אויף דער זיבט ים. אַחוץ די גרעסערע ערצעהלונגען ווי „אַמעריקאַ“, „יונגע יאהרען“, „דער הייליגער פּוּר“ און „זונד“ געפונען זיך אַ גרויסע צאָהל קלענערע ערצעהלונגען וואָס קומען צום ערשטען מאל אַרײַן אין בוך-פאָרם. דערפֿי זענען די ביכער מיט די ערצעהלונגען צוזאַמענגעגעבן געשטעלט געוואָרען גיטט כראנאלאגיש, נאר לויט זייער כאַראַקטער און שטימונגען. אַלע ערצעהלונגען און ריזע בילדער, וואָס בעהאַנדלען דאָס לעבען פון אַמעריקע, זענען געזאַמעלט געוואָרען אין דעם בוך „אַמעריקאַ“; אַלע ערצעהלונגען פון ארץ ישראל און ריזע בילדער פון מינע ארץ ישראל ריזעס — אין דעם בוך „ארץ-ישראל“; ווירדער דאָס לעבען פון קליינעם שטעדטל, זענען געזאַמעלט געוואָרען אין דעם בוך „בילדער אין הימלאַרעסקען“; שלמה נגיד אין צוזאַמענגעפאַרט געוואָרען דען מיט „שטעדטל“, וועלכעס און פּעט ווי איין זאך. ווייל די בייִדע ביכער שפּונלען אָב דאָס לעבען פון פאַמיליאַלישען יודען, אַזוי ווי „כשוף מאַכערין פון קאַסמיליען“ אין געפאַרט געוואָרען מיט „קדוש השם“, ווייל די בייִדע ביכער בעהאַנדלען איין טעמע פון קדוש השם.

א. און וו.

צו די צוועלף בענדער זענען צוגעגעבען געוואָרען אין דער אויסגאַבע, די ערצעהלונגען וואָס אונד האָב געשריבען נאָך דער אויסגאַבע פון די געזאַמעלטע שרופטען. די אַלע נייע ערצעהלונגען זענען געזאַמעלט געוואָרען אין דרייצענטען באַנד אונטער דעם נאָמען „נייע ערצעהלונגען“. דער פּערצענטער באַנד בעשטעהט פון מיין לעצטען ראָמאַן „די מיטער“.

די דראַמאַטישע שרופמען זענען געזאַמעלט געוואָרען אין פּער בענדער. אַ חוץ די נייע דראַמען, וועלכע זענען בין יעצט דאָ נישט בע- קאַנט געווען, זענען אויך אין די אַלטע דראַמען געמאַכט געוואָרען נייע פּעאַרביטונגען. אין דער אויסגאַבע קומט צום ערשטען מאל דער צווייטער טייל פון „אמנון און תמר“, וועלכער אין בין יעצט נישט גע- דרוקט געווען אין פּאָר-פּאָרם. אויך אין די אַנדערע דראַמען זענען גע- מאַכט געוואָרען געוויסע ענדערונגען.

פון אידישען שמערמעל בין איך אַרויסגעקומען, און אויף דעם וועג צו דעם אידישען שמערמעל בין איך געגאַנגען דורך דער גאַנצער צייט פון מיין שאַפּען. האכען מייע סראַקמען געקאנט זיין סראַקמען פון דער וועלט, נאר וואו איך בין געגאַנגען און געקומען, אין די גרויסע שמערמ פון דער אַלטער — צי אין די גרויסע שמערמ פון דער נייער וועלט, אומעטום האבען פאַר מיר געפּינקעלט ווי נישוף-פּייערן, ווי וויזיאַנען, די גידעריגע דעכער פון די קרומע הייזלעך פון שמערמעל, וואו די ארימקייט, די צניעות און די אידישע פרומקייט וואוינט. צו- זאַמען מיט דעם בעגלידעמען זענען-אונטערנאַנג פון די פאַרנאַכט- הימלען האט פאַר מייע אויגען שעמעריק דער צניעות-דיגער, הנו'דיגער קאפ האר פון אַרזישען מיידעל, די פרום-ערשראקענע אויגען פון דער אידישער מוטער, און די גאטס-פרומקייט, און די גאטס-בטחון-קייט, וואס שניען אַראַפּ פון די פּנימ'ער פון די פרומע אידען. אט די פּערל פון שמערמעל (די אינערלעכע פרומקייט, די שוואַכע ארומע מעגשלוכ- קייט, וועלכע רייסט זיך צו העכערע און שענערע וועלטען), האב איך געזוכט אויף דעם וועג פון מיין לעבען. אומעטום, וואו איך האב נאר דאס לעבען בעגעגענט — צי אין די ליכטיגע וואַרעמע שטובען, בע- שניט מיט די שבת-ליכט, צי אין דעם קאַלמען, בלאַמיגען הרויסען.

IV.

אין דער פער'תומ'סער פערלאזענקייט, ביי די קליינע הוימישע וואסער-
לעך, אדער כע די פארמען פון די גרויסע ימים.
און עס איז קיין וואונדער נישט. דאס שטעיפעל איז אונזער
ערד, פון וועלכער מיר אלע וואקסען ארויס, און מענען מיר פרייברען
זיך מיט אלע פוזות אויסרייסען פון דער ערד, וועלען מיר עס נישט
בשוויצען. מיר נאגען און זויגען די יניקה פון אונזער ערד (פונקט ווי
א בוים), מענען מיר אפילו זיין מויענדער מייל אבערייסען פון איהר —
מיר צוהען די יניקה פון איהר. אפילו איבער ימים. אלע מענישען
קונדער זענען קונדער פון דער ערד. און די ערד פון דעם איד
— דאס איז דאס ארוישע שמעדמעל, דערפאר — פוהלען מיר זיך אזוי
איינגעווארצעלט אין איהר.

איבערגעבעדיג מיינע שאפונגען פאר די לעזער פונ'ם ארדישען
שמעדמעל, זאל מיר ערלויבט זיין אויסצודריקען דעם וואונש: הלואי
זאלען מינע שאפונגען ארויסווייזען זיך פאר דעם משפט פון דער צייט
קונפט, פאר א ווירדיגען ווידערשמראהל פון יענער זוניגער לויכטיגקייט,
וואס מיין נשמה האט אין זיך איינגעזאפט אין איהר יוגענד און פון
וועלכער זי איז שוין בעלויכטען געווארען אויף איהר גאנץ לעבען לאנג.
בלום פון אייער בלום, גייסט פון אייער גייסט — גיב אונד אונד
צוריק מיט דער קארנער האנד פון מיינע בערענעצמע מעגליכקייטען
דאס, וואס אונד האב אין אזא פולער מאס גענומען פון אייך.

ווארשע, ד. 2 מערץ 1925.



א ש ט ע ס ל



בלאטיג איז דער וועג, וואס פיהרט אין „שמעדתעל“ אריוו. עס איז א פאר פורים-טאג, דער שנעע אויף די פעלדער צולאזט זיך און צוגעהט, און איבער דער אויבערדעק פון דער ווייסער שנעע-וועלט ווייז זען זיך שוין דא און דארט שווארצע ערד-פלעקען ארויס. דער זוימען, וועלכער האט זיך איבער דעם גאנצען ווינטער הינטער דער שנעע-דעק איז דער ערד אויפגעהאלטען — איז ווייך געווארען, צושפאלטען, און זיינע שפראצענדיגע ווארצלען הויבען אן צו נאגען חיונה פון דער מאמע-ערד. און אין די שווארצע ערד-פלעקען איז עס צו דערקענען, אז די מאמע ערד איז „טראגעדיג“... ווייט אויף ביידע זיימען וועג צווישען די ליפע-בוימער, געהט אן איינזאמער וואנדערער מיט'ן פע-קעל אויפ'ן פלייצע און מיט'ן שמעקען אין דער האנט. שווארצע קראהען פליהען דארט ווייט איבער'ן וועג, פון בוים צו בוים, און שארען אב מיט זייערע גרויע פיסלעך די ווייסע, לאנגע שנעע-שנירלעך, וואס זיינען אויף די צווייגען פון די בוימער. דעם וואנדערער'ס וועג פיהרט אין „שמעדתעל“ אריוו, קום מיט מיט איהם, און וואס מיר וועלען זעהן און וואס מיר וועלען הערען, וועלען מיר אין דעם בוך בעשרייבען:

I

די שטוב

די טיר פון דער „שטוב“ איז אפען א גאנצען מאג און א גאנצע מאכט, און ווי אין א גאסט-הויז דרעהט מען זיך דארט תמיד אריין און ארויס. אינ'ן איז עס ר' יחזקאל גאמבינער'ס „שטוב“, נאר דאך — א שטארק-שטוב, א רשות-הרבים, אזוי, אז א ווילד-פרעמדער קומט אריין און זעצט זיך אנידער, געהט ניט אן די קשיא: „וואס וועט איהר זאגען, ר' יוד'“? דא זיינען אלע אין דערהיים. פערלאזט א שטארק-בעלה-בית זיין היים אין דער פריה אהו א גלאז ווארימט, געהט ער זיך פראסט מיט טלית און תפילין אריבער צו ר' יחזקאל'ן אין „שטוב“ אריין, און ווי א היימישער, הייסט ער איינער פון די דיענס-טען, אז זי זאל איהם א גלאז טהיי דערלאנגען. מעהר איז מסוגל די „שטוב“ צו א גלעזעל בארשטש; נאך איהם קומט מען אריין אין א ווינטערדיגען נאכ'ן אנבייסען, אז דער פראסט קנאקט, און מען וויל זיך די גליעדער אנווארימען. און ווער שמועסט נאך, אז מען קאכט ביי מלכה'לען — ר' יחזקאל'ס ווייב — דעם קנאבעל-בארשטש. צו געהמען אין „שטוב“ איז ניט קיין חרפה, דער מנהג איז שוין אזוי: א גלעזעל בארשטש — א טרונק וואסער. פוילט זיך נאך א שטארק בעלה-בית'טע דעם אוווען אונטערצוהייצען, געהמט זי איהר טעפעל און טראגט עס צו מלכה'לעס קיד אריבער. און אין מלכה'לעס קיד געפינען זיך די גאנצע שטארט טעפלעד, טהיילמאל פערטוישען זיך די בעלי-הבית'טעס מיט די טעפלעד, ווערט דארט א לעבען. מאכט זיך א יונגעל א „ברונג“ אין דער היים, האלט ער זיך אויף אין ר' יחזקאל'ס שטאלען. צו זארגען איז נישט דא וואס, ברויט און זעמעל

ווערען ביי יחזקאל'ן נישט פערשלאסען — אלעס איז אין קיד פריי ווי וואסער. פוטער און רעמעכער איז שמענדיג דא אין קעלער.

די נאכט האט דאס שמעדמעל אונטער איהר שוץ אַרונטערנער מען, און די גאנצע וועלט אַרום און אַרום האט זי אין זיד בעהאַלטען. אין מיטען דער נאכט האט זי אַ רעשענדיג קלאַפען פון פערד און רעדער דערהערט אויף שטיינער. דאָס רעשען איז פערשטומט געוואָרן רען ביי דעם שמראַהל שיין, וואָס האט פון אַ לאַדען אַרויסגעדרינגט, און פון וואַגען איז ווער אַראַכ... שווערע „בעלי־בתי'שע“ טריט האַבען זיך איבער'ן קאָרידאָר געלאָזט הערען. דאָס האַבען געמוזט קומען היימישע, וואָרום זיי האַבען באַלד די קליאַסקע פון טהיר געפונען. אויפגעפענט, און איז „שטוב“ אַרײַן.

אין דער ברייטער, לאַנגער „שטוב“ איז קיינער ניטאָ. זי איז פול מיט שאַמענס; דער גרויסער ווינטער־לאַמפּ מיט דער ברייטער שיין, זיי אַ באַבע אין אַ ברייטען פאַרמוד, ברענט זיך איינער אליין צווישען די שאַמענס אין מיטען שטוב. די אַנגעקומענע אירען זיינען אין לאַנגע, ברייטע שאַפען־פעלצען, די ברייטע קאַלנערס זיינען ביז'ן האַל־בען ריקען פּערוואַרפען און ביים האַלז מיט אַ ברייטען, רויטען שאַל פּערכונדען; צווישען די טונקעלע פאַלדען, וואָס פּערוואַרפען זיך אין די פעלצען, האַלט זיך נאָך אויף דער טונקעלער סוד פון דער נאכט, וואָס זיי האַבען פון דרויסען מיטגעבראַכט... אויף די קעפּ האַבען זיי שאַפענע היטלען מיט „לאַפען“ איבער די אויערען פּערכונדען, און אַן איידיהויד איז איבער די היטלען און קאַלנער פּערכוירען. דער „איידיהויד“ ווערט פון דער שטוב־וואַרימקייט צוגאַנגען, און טראַפען וואַסער רינען פון די היטלען, פון די פעלצען; און ביים דרעהען זיך איבער'ן שטוב לאַזען זיי נאָך זיך שפּורען וואַסער איבער. זיי זיינען צו צום גרויסען אויווען, וואָס איז אין אַ ווינקעל פון שטוב געשטאַנען. דער אויווען האט זיין היץ פאַראַייס פאַר זיך געשיקט און נישט צוגעלאָזט

צו זיד. די ווארימקייט האָט זיי אַרומגענומען. זיי האָבען זיך די פעלצען אויסגעטהאָן און זיינען געבליבען שטעהן אין די דיקע מאַנטר לען, אַרומגעאַרטעלט מיט רויטע גאַרטלען. ערשט דאן האָבען זיך אָנגעהויבען די בערד צו ווייזען. טהייל ווייס טהייל שוואַרץ, טהייל קורצע טהייל לאַנגע. די יונגערע האָבען דעם אַרט ביי'ם אויווען פאַר די אַלטע אַבעלאַזט און אַליין זיינען זיי געפאַלען ווער אויף אַ באַנק, ווער אויף אַ טיש, און האָבען אָנגעהויבען צו דרעמלען. די אַלטע זיינען שטילשווייגענד אַרום אויווען געזעסען, און אַ מאָל האָט איינער דעם אַנדערען אַ קשיא פון געשעפט געפרעגט, און נאָך אַ לאַנגע וויילע האָט יענער איהם אַ תירוץ אַבגעענטפערט.

די נאַכט האָט ערשט יעצט אָנגעהויבען דורכ'ן פענסטער אריינ-צוקוקען דורך גרויע ברילען, און עס האָט זיך געדאַכט, אַזוי ווי מען וואַלט אַ פאַר טונען ליכטיגקייט אין אַ פינסטערען נאַכטיג אַריינגע-גאַסען. און דאָס ליכטיגקייט האָט דאָס פינסטערניש קוים מיט עט-וואָס נאָר גרויער געמאַכט. פון ערגער-וואו האָט זיך אַ לאַנגער, אויס-געצויגענער קוקירעקו פון אַן אויפגעכאַפטען האַהן געלאָזט הערען; רע-דער קלאַפען אויף שטיינער און זיי שלאָגען אַב איינזאַם אין דער שטי-לער נאַכט. די נאַכט קוקט אַלץ מעהר מיט גרויע ברילען דורכ'ן פענס-טער אַרײַן, אַפנים מען גיסט אַלץ מעהר טונען ליכט אין דער פינסטער-ניש... פון אַ צווייטער שטוב הערט זיך רודערען, וואָסער גיסען, דער-נאָך טריט-אויף און אַראַכגעהן. באַלד דערהערט זיך פון דער צווייטער שטוב אַן אַלט קול, וואָס זאָגט מיט זעהר אַ וויינענדיגען ניגון תהלים. און דאָס קול געהט זיך פאַר זיך אין אַ ווייטען זעג. באַלד מישט זיך אַרײַן אַ דרייט דירינג קול'כעל, וואָס איילט זיך און ווי עפעס מיט אַ פרעטענזע מישט עס זיך אַרײַן אין דעם אַלטען טרויעריגען ניגון: „אַמר אביי" און וויל עס פערטומלען. דאָס אַלטע ערנסטע קול, ווי פאַר זיך, מיידט אויס דאָס יונגי קול'כעל און וויינט אין דער וועלט

אריין. די יודען ביי'ם אויווען אין דער „שטוב“. דערהערענדיג א „קול תורה“, כאפען זיך אויף, רייכען זיך די אויגען. איינער וואָשט זיך די הענד און פענסטער, מען געהמט באַלד ארויס אַ סדר'ל פון קעשענע, און מען ענטפערט אַב מיט אַ שאַרפע, האַלב־לימוזישען אַקצענט: „למה רגשו גוים“ און עס דאַכט זיך, אַז די קולות ניכען זיך אַב אַיך נער דעם צווייטען א „שלום עליכם“ איידער מען זעהט זיך נאָר...

און גרויער קוקט אַלץ די נאַכט אריין דורכ'ן פענסטער, אָדער פאַרנאַכט...

פון דער קיך הערט זיך האַלץ האַקען, דערנאָך אייער קנאַקען, מען ניסט עפעס איבער פון איין כלי אין דער צווייטער, די טהיר עפענט זיך, מענשען דרעהען זיך, מען קומט אריין, מען ניסט עפעס און, אָדער מען לעגט עפעס אַנידער און מען געהט זיך זיין וועג... פון א ווייטער שטוב הערט זיך אַ קינד וויינען... און עס דאַכט זיך, אַז די קולות מי־שען זיך אַלע צוזאַמען: דעם יודע'ס טרויעריגער תהלים זאַגען, דאָס דינע גמראַ ניגונ'דעל, דער דיענסט'ס האַלץ־האַקען, דאָס פויער קנאַקען, און די קולות גריסען און זאַגען דעם ניידעבוירענעם טאַג, וואָס קוקט דורכ'ן פענסטער אריין: גוט מאַרנען!

אין דער שטוב איז שוין האַלב ליכטיג, אויפ'ן טיש זיינען אָנגע־לעגט פעלצען, קאַפּאַטעס און שאַלען. אַ הויכער יונג שלאָפט אויף דער קאַנאַפע און שטאַרט זיינע לאַנגע פיס אין דער וועלט אַריין...

טהיר און טויערען זיינען שוין אָפּען, און מען דרעהט זיך אַריין און ארויס. יודען קומען אַז פון פערשיעדענע עלטער, נידריגע און הויכע, מיט לאַנגע און קורצע בערד. מען ניט זיך אַב „שלום עליכם“ איינער דעם צווייטען און תוך כּדי דבור איז מען שוין אין מיטען גע־שעפט. מען דערט און מען קריעגט זיך, אויף טהייל פראַגען ענטפערט מען נאָר נישט און אויף טהייל—צופיעל תירוצים. אַט האַלט שוין איין יוד דעם צווייטען אונטער'ן אָרעם און פיהרט איהם אין א ווינקעל אַריין

און רוימט איהם עפעס אין אויער אריין. א צווייטער שמעהט ביי'ם טישעל, קוקט אין א סדור אריין און ווארפט אן אויג דאָרט אַהין. און פּלוצלונג כאַפּט ער אויף אַ יוד אונטער'ן ארעם און פיהרט איהם אויף אין אַ ווינקעל אַריין. ווי ער וואָלט יענעם די אויגען געוואָלט אויסשמעקען, ווייזט ער, אז ער האָט אויף אַ סוד. דערווייל כאַפּט זיך נאָך איינער אויף און טהוט זיך אָן טלית און תפילין און שמעלט זיך אַנידער אָב-דאַווענען, א צווייטער יוד געהט איהם שוין אין וועג אריין און לאָזט זיך אויף אין דאווענען אַריין. אין דערזעלבער צייט רעכענען צוויי יוד דען מיט אַ שטיקעל קרייד אויפ'ן טיש, איינער, מיט אַ נאַמען פינגער, מעקט, וואָס דער צווייטער שרייבט, און דער שרייבט ווידער, וואָס דער צווייטער מעקט. אין צווייטען ווינקעל שמעהען צוויי יודען, און איינער, מיט אַ געל בערדעל און אַ רונדיג בייכעל, צעהלט דעם צווייטען געלד אויפ'ן טיש. ער צעהלט ערנסט ווי איינער דאווענט פּרום: 74, 75, 76, ווי ער וואָלט וועלען דערמיט דעם אַנדערען זאָגען: זעה, וואָס געלד בעטייט. אינדעם עפענט זיך די טהיר, און עס קומט אַריין מיט אַ געלויב אַ הויכער יוד, אַ בלינדער אויף אַן אויג, מיט אַ לאַנגער, רויט-ליכער באָרד, און ער הויבט אָן, אָהן שום טענות און מענות, צו שימען דעם געלען, וואָס צעהלט דאָס געלד: „רויטער הונד, 250 רובל גיסט דו? וואָס ביסט דו משוגע געוואָרען?“ דאָס געלע יודעל צעהלט וויי-טער דאָס געלד — 101, 102. „וואָס האָסט דו צו מיין געלד?“ מענה'ט אַלץ דער צווייטער. נאָך קוים האָט יענער די פּאָר גילדען צוגענומען, שמעהט שוין דער „רויטער“ מיט'ן „געלען“ און סוד'ען זיך, שלום געמאַכט. אויפ'ן טיש ליגען פּראָבען ווייז אין רויטע שנופּטיכלעך, און יעדער יוד, וואָס קומט אַריין, כאַפּט אַ פּאָר קערענדלעך, בעקוקט זיי צוערשט, כאַפּט זיי אין מויל אַריין און פּרענט אין דער וועלט אַריין: „וויפּיעל דער מאַרק?“ ער בעקומט נישט קיין תירוץ, קנאַקט ער די ווייצלעך און קנייטשט מיט'ן שמערן, אזוי ווי ער וואָלט אַליין פון זיך טרעפען געוואָלט דעם תירוץ, וואָס ער האָט נישט געקענט אַרויסבעקומען פון דעם עולם.

די „שטוב“ איז די שטאָרט-בערזע. קליינע סוחרים'לעך קויפען אויף ביי די פּויערים די תבואה און מען פּערקויפט זיי „ר' יחזקאל'ס שפּייכלער“. אין דער „שטוב“ ווערען אָבגעמאַכט אַלע געשעפטען, נישט דוקא די, וואָס זיינען נוגע צו ר' יחזקאל'ס געשעפט, נאָר אַפּילו

דאָס, וואָס איינער האָט עפעס מיט'ן צווייטען; אָדער גלאַט אזוי, אז א יוד וויל זיך דרעהען אין א „געשעפט“, אָדער אז א יונגערמאן געהט דעם ערשטען טריט פון קעסט אַראָב און וויל אַריינטרעטען אין האַנדעל, דרעהט מען זיך צוערשט אין „שטוב“. דאָס איז דאָס „בית המדרש“ פון האַנדעל.

ביי דער „שטוב“ איז אָבגעזונדערט א שטיבעל, „דאָס קאַבינעטעל“ הייסט עס, פאַר ר' יחזקאל'ן אַליין. ביי א פיערעקענדדיגען שרייבטיש זיצט ר' יחזקאל אויף זיין „פאטער־שטוהל“. ר יחזקאל א נייריג נאָך א דיק יודעל מיט א רונדיג ווייס בערדעל, האַלט זיך אן מיט איין האַנד די ברילען ביי דער נאָז, איין גלעזעל פאַלסט איהם אַלע מאָל אַרויס, און ר' יחזקאל הויבט עס אויף, רייבט עס איבער מיט'ן טיכעל, זעצט עס ווייטער אויף דער נאָז, פרעגענדיג עפעס אָדער אָבענטפערענדיג ר' טוביה'ן, זיין „מענש“. ר' טוביה, א הויכער יוד, מיט א דאַרען געזיכט, ענטפערט אָב ר' יחזקאל'ן מיט איילעניש און מיט א געלעכטעריל, אזוי ווי ער וואָלט זאָגען: „אַלץ איז גוט, אַלץ איז גוט“.

ר' יחזקאל, איינגעוויקעלט אין זיין לאַנגען ברייטען שלאָפראָס און אין דעם פיער־קאַנטויגען היטעל, קנעטענדיג א שטיקעל ברויט צווישען די פינגער האַרכט אויס זיין מענש, א מינוט ביזערט ער זיך, א מינוט ווערט ער ווייטער גוט, וועלענדיג זיך מיט זיין מענשען בעראַטהען.

ר' יחזקאל רוקט אויף א שופלאָדעל, געהמט אַרויס א פאַפיער און זאָגט צו ר' טוביה'ן:

— וואָלף מוז נאָך דאַנציג שרייבען, אז דער ערשטער טראַנס־פאַרט איז עקספערירט.

עס עפענט זיך די טהיר און צוערשט שמעקט זיך א קאַפ אַריין, זאָגענדיג: גוט מאַרגען! און דערנאָך פערשווינדעט דער קאַפ און עס בעווייזט זיך א הויכער פויער מיט לאַנגע, פערבלאָטימע שטייוועל, וואָס לאָזען נאָך זיך אַן אַנזעהענדיגען צייכען. דאָס פנים איז ביי איהם רויט פון היץ, טראַפענס שווייס רינען פון די פייכטע האָר, און ניט ריידענדיג קיין וואָרט, קנעפעלט ער אויף זיין פאַלמאָ, דער־נאָך די וועסט, און שלעפט פון דאָרט עפעס אַרויס און ניט איבער א בריוועל ר' יחזקאל'ן.

בעת ר' יחזקאל לייענט, ווענדט זיך דערווייל ר' טוביה צום פויער. ר' טוביה רעדט צו איהם, דער פויער ענטפערט איהם אָבער נישט. ער קוקט אויף ר' יחזקאל'ן, ווארטענדיג אויף עפעס.

— דעם וואָגען שפאנען! איך אליין פאָהר קיין טריסק.

— איך האָב דענסמאל באַלד נישט געהויסען געהן מיט וואַסער, צוויי וואָכען פאר די ימים טובים, ווער ווייסט וואָס ס'קען זיך מאַכען? ביי די ערשטע פרעסט, אז עס געהמט געזונד — זאָגט ר' טוביה צו ר' יחזקאל'ן מיט אַ מין ווייכען געבייזער, אליין שוין פערשטעהענדיג אין וואָס עס האַנדעלט זיך.

— פערפאלען, דאָס האַלץ שטעלען האָב איך געמוזט, די טראַטוועס זיינען געווען געבונדען גאנץ גוט, די שטריק שטאַרק, די טעג שעהן, געה רעכען זיך?! וואָס קען מען מאַכען; עס איז געווען מן השמים, געה רעכען, פאר הנוכה וועט זיך די ווייכעל שטעלען.

— מען דאַרף אַנטיק'ן און סאַקאַלסקען מיטגעהמען, אויפ'ן בוידעם ליגען עטליכע הונדערט שאַק פרישע „סטראַנקעס“. די האַקעס, די שטריק, — גיט אַן עצה ר' טוביה.

— דאָס אייז הויבט זיך אָן ריהרען, שרייבט מען מיר, גאָט זאָל געבען, אז די קראַכעס זאָלען נישט זיין גרויס, נאָר טריסק דאַכט זיך איז אַ שטיף אָרט, עס איז נישט שטראַמיג און מיט גאָט'ס הילף, ווען דאָס אייז זאָל נאָר נישט מיט אַ מאָל ברעכען, וועט מען קענען דאָס האַלץ ראַטעווען — זאָגט צום סוף ר' יחזקאל.

— מיט גאָט'ס הילף.

— קיין גאָמבין דאַרף מען די גאָמבינער צוויי הונדערט רובל שיקען, און בצלאל צו ר' אברהם פלאַצקער, זאָל ער אין שעמעניץ קויפען. איך האָב מורא, אז די שעמעניצער זאָלען נישט די שעפסען אויסכאַפען, לאָזען טאָר מען זיך נישט.

און ריידענדיג זיינען זיי ביידע אין דער צווייטער שטוב אַרײַן. דער עולם איז האַלבלעך געווען אין הויף ביים שפייכלער די תבואה אָבוועגען, אין דער „שטוב“ זיינען נאָר געווען די אורחים, זאָס זיינען געקומען ביי נאַכט מיט תבואה אין „שטוב“ אַרײַן. און נאָך צוויי שטאָדטישע מעקלערס, איינער אַ יוד אין אַ „נוי'איש“ היטעל, מיט אַ קראַגענדיל און אַ קורץ רעקעל און מיט אַ שטעקען אין דער האַנד, — דאָס איז געווען „קאָזעק“, דער פריזישער מעקלער,

ער איז געווען געשיקט פון דער צוקערניע פון א פריץ צו ר' יחזקאל'ן.
 ביי יעדען וואָרט, וואָס ער האָט געזאָגט, האָט ער דערמאָהנט דעם
 פריץ מיט דער „צוקערניע“. דער צווייטער איז געווען ר' הסקל עב-
 שטיין, א יוד א חסיד, אַמאָל אַליין א סוחר, היינט אַן אַבגעקומענער,
 א מעקלער איז ער געוואָרען נאָר איבער'ן נאָמען „עפשטיין“: עפעס
 דער נאָמען פאַסט צום געשעפט. ער טראָגט א בעשמענדיג בעפלעך-
 טע און צוריסענע קאַס-זיידענע קאַפּאַטע, וואָס האָט נאָך נישט דעם
 נגידישען גלאַנץ אָנגעוואָרען.

ר' יחזקאל האָט די יודען „שלום עליכם“ אַבגעגעבען, און איידער
 זיי האָבען נאָך אָנגעהויבען א וואָרט אויסצוריידען, האָט ער זיי צום
 כּוור געשטופּט נאָך זיך, אַז זיי זאָלען זיך וואַשען צום עסען. דענסט-
 מאָל איז אין שטוב אַרײַן א הויכע, דיקע יודענע אין א ברייטער
 שירץ. דער דיקער באַנד פון איהרע שליסעלעך קלינגען און זאָגען
 אָן, אַז זי קומט, און די בריליאַנטענע אוירינגלעך בלאַנקען אין איהרע
 אויערען. זי האָט א ריזן, ווייס טישטוך איבער'ן אָנגעשריעבענעם
 טיש געלעגט, און זאָגענדיג צו די מאַנספערשוניען מיט א ברייט בעל-
 הבתישען קול: ר' טוביה, וואַשען, ר' נאָטע שאַבלינער, וואַשען — האָט
 זי צום טיש געגרייט.

די אורחים האָבען זיך געלאָזט שטופּען צום כּוור, פון הינטען
 איז געגאַנגען דער מעקלער עפשטיין. מלכה'לע האָט ברויט אויפ'ן
 טיש אויפגעלעגט, דער עולם האָט זיך אַרום טיש געזעצט, פון דער
 קיך האָט זיך געטראָגען דער ריח פון געפרעגעלטע ציבעלעס און די
 פאַרע פון רויטען בוריקע-באַרשטש, וואָס האָט דערמאָהנט פון „פּסח“
 און האָט געוועקט די תּאוה צום עסען. עפשטיין איז געזעסען ביים
 טיש, ווי איינער פון די אורחים, האָט געגעסען און געזאָגט גלייך-
 ווערטלעך. דער צווייטער מעקלער קאָזעק איז געזעסען אין א ווינקעל
 אויף די אָנלעהנען פון שטוהל און זיך די וואַנצעס געדריעהט. ער
 איז געזעסען אויף אזא אַרט, אַז מען וויל האָט מען געקענט מיינען, אַז
 ער זיצט יא ביים טיש, און אַז מען וויל קען מען מיינען, אַז ער
 זיצט נישט ביים טיש. ער האָט געקוקט אויף עפשטיינען פון דער
 הויף. נאָר די דיענסט, ווייזט אויס, האָט זיך טועה געווען און איהם
 געמוזט רעכענען, אַז ער זיצט אויף ביים טיש, וואָרום זי האָט פאַר
 איהם אויך אנדרעגעשטעלט א טעלער. ער, הייסט עס, האָט זיך

אויך טועה געווען, און צוגערוקט זיך צום טיש עסענדיג אויך אויף אזא ארט, אז מען וויל קען מען מיינען, אז ער עסט ביים טיש, און אז מען וויל קען מען מיינען, אז ער פערזוכט נאָר...

אין הויף איז איצט נאָר אַן אנדער לעבען. אַ פאַר פּוּרִיס־מאַג. דער ווינטער איז נאָך אויף דער ערד, אָבער דער פּרייהלינג שמייכלט שוין פון הימעל אַראָב, און פון אלע פיער זייטען וועלט. דער לאַנג געפרוירענער שנעע, וואָס איז דורכ'ן ווינטער אַ צווייטע ערד געוואָרען, צוריקט און צוגעהט ווי שנעע אין וואַסער. דער זון'ס ליכטיגע טעכטער — די שטראַהלען — בלאַנדזשען אין דער בלאַטע אַרום. אין הויף איבער די קעפּ פליהען טויבען אַהין און צוריק, קומען אויף דער ערד אַראָב, כאַפּען אַ קערענדיג האַבער און מיט אַ גדולה פּערשפּרייטען זיי זייערע ווייסע פליגלען און מאַכען פליטה. אין הויף זיינען קערנער האַבער פּערזוואַרפען, דער הויף איז אין שפּע איינגעטונקט... און היהנער דרעהען זיך, פּיקען די קערנדיק און וואַרפען זיך יעדען פאַר די פּיס. ביים שטאַל אויף אַ קייט, אונטער אַ ביידעל ליגט „בורעק“, אַ גרויסער קודל־אָוואַטער הונד. ער שטעקט זיין דיקען קאָפּ אַרויס און וואַרט אויף אַ בעפעהל. אין הויף, ווי אין ישעיהו הנביא'ס צייטען, דרעהען זיך אַרום אַ ווייסע ציג מיט געדרעהטע הערנער און אַ נידריגער שפּעס, וואָס האַבען צוזאַמען שותפות געמאַכט און ציפען צוזאַמען פון די בינטלעך היי, וואָס ליגען אויף דער פּוהר אין מיטען הויף.

אויף דער צווייטער זייט הויף ליגען איינגעפרוירענע ברעטער און קלעצער, אויף דער האַלב איינגעזונקען אין שנעע. יונגען קריכען איבער די קלעצער, דערגרייכען ביו'ן שפייכלער. די טהירען פון שפייכלער שטעהען אָפּען, און פאַר די טהירען שטעהט אַ גרויסע וואָג. איינער לעגט אַרויף געוויכט אויף דער וואָג, און דער „שרייבער“ (א יונגערמאַן אין אַ פעלצעל און אין אַ פּוטערנעם קאַלנער) האַלט אַ ביכעל אין דער האַנד און שרייבט די געוויכט אין ביכעל אַריין. דורך די אָפענע פּאַרטקע קומען אַריין צופּאַהרען איין פּוהר נאָך דער צווייטער, מען נעהמט זעקלעך אַראָב, מען וועגט אָב, און מען טראָגט זיי אין שפייכלער אַריין.

נאָמע דער יונג ביי די פּערד, אַ הויכער ברייט־בייניגער, ס'ן ד' יחזקאל'ס „גוואַרדיע“, מיט אַ שוואַרץ, אָכנעברענט געזיכט, מיט

ליכטיגע צוויי גרויסע אויגען, וואָס קוקען פון דערווייטען ווי צוויי שטורקאצען, פיהרט ארויס פון שטאַל צוויי הויכע פערד, בולאנעס. איינס פון די פערד האָט אויפ'ן שטערען אַ שוואַרצען רונדען פלעק, וואָס האָט פון צווישען זיין גרויען שאַקאַלד־קאַליער ווי אַ שוואַרץ אויג געשיינט. די האָר ביים האַלדז זיינען ביי ביידע פערד געווען צוקעמט און איינגעפלאַכטען אין פלעכטלעך. די האַבער־קינדער זיינען געווען די ליעבלינגען פון ר' יחזקאל'ן. זיי האַבען איהם פערשטאנען, האַבען געוואוסט, ווען דער וועג איז נויטיג. די בייטש האָט מען נאָר פאַר זיי אַלס פאַראַד געהאַלטען. עס איז נאָך נישט געווען דער פאַר, אַז זיי זאָלען איהם שבת אין וועג איבערלאָזען. זיי האַבען עפעס ווי געפיהלט, ווען עס איז פרייטאָג און מען דאַרף זיך אויף שבת אהיים איילען. ער האָט זיך געקענט אויף זיי פערלאָזען. און ווען זיי פלעגען אזא „שטיקעל“ ווייזען, האָט ער זיי אַליין מיט זיין האַנד געגלעט...

געזאָגט האָט מען, אַז ר' יחזקאל'ס פערד זיינען נשמות פון אַלמע בעל־יהובות, וואָס זייערע וועקסלען ליגען נאָך ביי איהם אין שאַנק, און זיי קענען נישט קיין רוה אין קבר האַבען, ביז זיי וועלען איהם דעם חוב נישט אַבצאָהלען...

נאָטע האָט געטראָגען זיין ווינטערדיג קורץ פעלצעל מיט לאַנגע לערערנע שטיוועל און אויפ'ן קאַפּ דאָס זעלנערישע רונדיגע פוטערן היטעל, אויף וועלכער עס האָט נאָר דאָס „בלעכיל“ געפעהלט. און מיט אַ מין רחבות־קייט האָט ער זיינע חברים צוגעפיהרט צום וואָגען, זיי די כאַמעטקעס מיט די מעשענע קאַנטען אויף די העלזער אָנגע־טהון, און מיט דעם נייעם געשפאַן אויסגעציערט. דערנאָך האָט ער די בלאַהע בענדערנע לייצעס ביים דישעל פערבונדען און ער האָט זיך גענומען צום געזעס. אַנטיק האָט פון בוידעם די האַקעס מיט די שטריק אַראַבגענומען און זיי אונטער'ן געזעס פערפאַקט. אַריינגעהענדיג אין שטאַל, האָט דערווייל נאָטע אין פענטער פון דער קיך אַן אויג געוואַרפען, זיין אויג האָט זיין שליוות ער־פילט, און באַלד נאָך איהם האָט זיך נאָכגעלאָזט יענטע דאָס דיענסט־מיידעל. דאָס רויטע, געזונדע בלוט, וואָס האָט אין איהרע דיקע, פליישיגע הענד גערונען, האָט דורך דעם צוריסענעם קאַפּטען אַרויס־געשפּראַצט. איהרע שוואַרצע לאַקען איבער'ן רויטען געזיכט, און

די שווארצע אויגען מיט די שווארצע, שארפע ברעמען אין איהר יונג
בלומיג געזיכט האָבען „ווערטער גערערט“, — „פייער און פלאם“. זי
איז פלינג אריין אין שטאל נאָך נאָמען, און נישט ריידענדיג קיין
וואָרט, האָט זי פון אונטער'ן קאפּמען א האַלבע געקאָכטע הוהן אַרויס
גענומען און איהם דערלאָנגט.

נאָמע האָט עס צוגענומען, עפעס ווי עס קומט איהם דאָס.

זי האָט נאָך געוואָרט...

ער האָט געוואוסט אויף וואָס...

און ווייל זי האָט געוואָלט, וויל ער דוקא נישט. זי הויבט אויף
א שטרוי און מאַכט זיך אַרויסגעהענדיג.

איצט וויל ער. ער כאַפט זי אָן, נעהמט זי פעסט ארום מיט
ביידע הענד, און האַלטענדיג אין די אַרעמס די בייטש, „זאָטעלט“
ער איהר אָן א גראָבען קוש אויף דער באַק.

— נו, זאָלסטו אזוי לעבען, אויב וועסט מיט מיר חתונה האָבען, —

זאָגט זי צו איהם, אוועקגעהמענדיג איהר געזיכט.

— פלינקער, די בעל־הבית'טע געהט, כאַפּ... — מאַכט ער צו

איהר און שטופט זי אַרויס.

זי דערשרעקט זיך, כאַפט זיך אויף, אָבער באַלד איבערצייגט
זי זיך, אז ער האָט זי אָבגענאַרט, בלייבט זי שמעהן ביי דער שוועל
פון שטאַל:

— צוברעכען זאָלסט דו די הענד און פיס אויפ'ן וועג! — זאָגט

זי מיט אַ שעלמיש געלעכטער אַרויסלויפענדיג.

— דו, סוקא איינע, — לאָזט ער זיך נאָך איהר.

דאָס שרייבערעל ביי דער וואָג, בעמערקענדיג ווי זי לויפט אַרויס
פון שטאַל, ווינקט ער צו אַנטיקען דעם הויף־וועכטער.

— פּשאַ קרעוו — לאָזט זיך אַנטיק נאָך איהר.

זי שמעקט אַרויס אויף זיי די צונג און ווערט פערשוואַנדען
אין הויז פון דער קיך.

א קנאַק פון נאָמעס בייטש און אַן עזות'דיג רעש'ן פון רעדער
האָבען צו וויסען געגעבען, אז די פוהר שמעהט שוין פאר דער טהיר
געשפּאַנט.

און באַלד האָט מען אָנגעהויבען צו טראָגען פון שטיב אויפ'ן
וואָגען פעקלעך און פעקלעך. ר' יחזקאל ריהרט זיך נישט אין וועג

אריין אָהן „צדה לדרך“. ר' יחזקאל האָט זיך געוויזען אין גרויסען, ברייטען שאַפּען-פעלץ, דעם ווינטערדיגען פּאַלמאָ מיט די ברייטע אַרבעל האָט מען איבער'ן געזעס געלעגט (וואָרום אַ טאָג איז געווען אַ שעהנער, דער פּראָסט האָט געלאָזט, און די זון האָט אין הימעל געלאַכט), נאָך איהם זיין ווייב מלכה'לע — מיט אַ ברכה אויף די ליפען, און חברה קינדערלעך, קליינע און גרויסע, טהייל האַלטענדיג אין די הענד גמרות — מיטגענומען אין חדר אַרין נאָכ'ן אָנבייסען, קלענערע — בייגעל מיט פּוטער, נאָך טהייל האָט דער „בעהעלפּער“ אונטערגעשטופּט: „אין חדר אַרין“. די קינדער אָבער, מעהרסטענ־טהייל אין פעלצלעך אָנגעהוּן, וואַרטען אַרום דער פּוּהר.

— זיידעשי, זאָל דער זיידעשי פּאַהרען געזונטערהייט!

— בלייבט געזונד און לערענט מיט חשק! — האָט זיי דער זיידען אימליכען בעזונדער די האַנד געגעבען, פון דער הויזען-קעשענע גרויסען בייטעל אַרויסגענומען און די קינדער לעצט-געלד געטהיילט, פון דעם פענסטער פון צווישען די צוויי געהאַפטענע גאַרדינען האָט אַ מיידעל'ס געזיכט אַרויסגעשיינט. דאָס האַלבע געזיכט, אַן איידעל גערייטעלטע באַק מיט אַ שוואַרצען זיידענעם לאָס און מיט אַ בלאַהען באַנד פּערבונדען, האָט איידעל און אַריסטאָקראַטיש פון דער זויטען צום פּאַטער אַהין געשאַקעלט:

— פּאַהר געזונדערהייט, טאַטעשי!

ר' יחזקאל איז אויפ'ן וואָגען אַרויף. זיצענדיג אויפ'ן וואָגען, האָט ער נאָך עפעס מיט ר' טוביה'ן, זיין מענש, גערעדט, געזענענט זיך, און אַהין געשאַקעלט צו מלכה'לען: בלייב געזונד, בלייב געזונד! דערנאָך צום מיידעל'ס ליכטיגען געזיכט: בלייב געזונד, לאַה'לע! און צו די אייניקלעך פון וואָגען אָנגעזאָגט:

— איהר זאָלט בענעהרען צו לערנען!

אין אַ ווינקעל איז יענטע געשטאַנען. איהרע הענד האָט זי אויפ'ן האַרץ פּערלענט און געקוקט אויף נאָמען, ווי ער זיצט זיך „שמייה“ און שטאַרק אויף דעם „קאַרשעל“ אין זיין קורץ פעלצעל, און דאָס ממור'ישע, וואוילעשע היטעלע ווינקט אַראָב צו איהר. ער האַלט די לייצעס אין דער האַנד, גרייט אין דער וועלט זיך צו לאָזען, ווי זיינע פּערד, די חברים, וואָס קענען נישט איינשטעהן און האַקען מיט זייערע פּאַדאָקאָועס אויף די שטיינער.

יענטע האָט געשמייבעלט.

נאָטעס אַ קנאַל פֿון דער בייטש האָט איהר אַ גרוס אָבגעגעבען :

בלויב געזונד, יענטע!

די סאָפּענדיגע פּערד האָבען זיך אין דער וועלט געלאָזט, אויס-
מיידענדיג דאָס שטילע, רוהיגע, פּריהמאָרגענדיגע שטאָרטגעטעל —
און נאָטע מיט'ן זעלנערישען היטעל איז ערגעצוואו פּערשוואַנדען
געוואָרען...

אין דער „שטוב“ ביי ר' יחזקאל'ן איז איצט שטיל. דער עולם
האָט די געשעפטען אָבגעמאַכט. די פּרעמדע, וואָס זיינען ביינאַכט
געקומען, האָבען זייערס פּערקויפט, איינגעשפּאַנט און אָבגעלאָזט זייער
אָרט אַנדערע סוחרים, וואָס וועלען קומען ביי דער נאַכט. די גרויסע
קאַנאַפע זעהט זיך ערשט איצט אַרויס מיט איהר לעדערנעם, אַלמ-
מאָדישען איבערציהער און מיט אַלע איהרע „גריבער“ און „בערנער“,
וואָס זיינען אין איהר. דער לאַנגער טיש אין מיטען „שטוב“ איז
בעשריעבען מיט קרייד, דער שוואַרצער אויווען איז בעשריעבען, די
הויכע שאַנק איז בעשריעבען און אַלע שטוהלען און בענק זיינען „אַנד
גערעכענט“, און די רעכענונגען אויף טיש און בענק, אויף שראַנקען
און ווענד זעהען אויס ווי כל־זיון, וואָס די זעלנער האָבען זיי איבער-
געלאָזט אויפ'ן שלאַכט־פּעלד און זיינען אַנטלאָפּען פֿון זיי. און די
רעכענונגען קומען איינע דער צווייטער אָן, און קריעגען זיך, און שטעכען
איינע דער צווייטער די אויגען אויס...

באַלד זיינען אַריינגעקומען צוויי נידעריגע, פּעטע יונגע־מאַנטשיק־
לעך: האַצקיל און בעריל, מיט נידעריגע, רונדיגע בייכלעך. די משפּחה
גריבעלעך ביי זייערע ווינקעל־נעזער זאָגען אויס, אַז זיי זיינען ברידער;
ר' יחזקאל'ס שוועסטער־קינדער. אַמאָל זיינען זיי צוויי יונגע לייטלעך
אויף קעסט געווען — היינט זיינען זיי אויך נאָך קעסט־יונגע־לייטלעך
— נאָר זיי דרעהען זיך שוין אין „שטוב“ אַרום. משפּחה מיט'ן
שטוב, קומען זיי נאָכ'ן אָנבייסען צולעגען זיך אויף דער קאַנאַפע, פּאַר
מיטאַן.

ביידע מיט אַ מאָל, ווי עס פּאַסט פּאַר צוויי ברידער, האָבען
זיי זיך ביינאַנד אויף דער קאַנאַפע אַרויפגעלעגט. די פּאַלטאָס אויס-
געטהון, קונציג זיי פּאַר קישעלעך געמאַכט און אונטער די קעפּ זיך

ארונטערגעלעגנט. צוערשט האָבען זיי זיך אין דער שטיל — אזוי ווי
 עם וואָלט זיי אַ שאָד זיין אויף דעם אַ וואָרט אויסצוניצען — געשטופט
 זיך, געשטויסען זיך. יעדער האָט פאר זיך דעם אָנלעהנער געוואָלט. נאָך
 אזוי ווי זיי האָבען זיך אָהן ווערטער געקריענט, אזוי האָבען זיי אויך
 אָהן ווערטער צווישען זיך שלום געמאַכט. איינער האָט דעם אָנלעהנער
 גענומען, און דער צווייטער האָט זיך צו זיינע פוסענס געלעגט.
 האַצקיל, דער עלטעסטער ברודער, האָט קונציג זיך געקראַצט
 מיט איין פינגער אין זיין נעל בערדעל און האָט זיך פערטראַכט אויף
 אַ רעכענונג, וואָס איז איהם געגענאיבער פאַר די אויגען געשטאַנען :
 — 7 מאָל 38 וויפיעל האָבען מיר, האַ, בעריל ?
 נאָך בעריל האָט איהם מיט דער נאָז אָבגעענטפערט. האָט זיך
 האַצקיל מיט געווען, זיך צו דער וואַנד אויסגעדרעהט, און עפעס ווי
 וועלענדיג אָבטהון בערל'ען, האָט ער אויך דאָס זעלבע געטהון...

II.

א הייזעל ביי דער ווייכסעל

איינס אליין און פאר זיך אליין שמעהט זיך א הייזעל אין טהאל צווישען צוויי הויכע בערג, וואָס לאָזען זיך הויך און ווייט אין דער וועלט אריין, ביים ברעג פון טייך ווייכסעל. ווינטער איז עס. גאָט'ס וועלט איז אין גאנצען אין שניי פערטרונסען. אונזער הייזעל, ווי אן אלטער בעל הבית אין תכריכים, שמעהט זיך ביי'ם ברעג, קוקט זיך צו צום פערפרוירענעם טייך, זיין שכן, און עס שווייגט, ביז דער טייך וועט צו תחית'המתים אויפשמעהן. דערווייל איז דער טייך געשטאָרבן, געפרוירען און מיט אַ ווייסען קיטעל איינגעהילט. ראָבען פליהען אויף זיין ברייט און לענג, שטעלען זיך אויף דעם טייך'ס רוקען און לעכערען זיין אָבעטאָקטע דעקע. טהיילמאָל געהט אַ מענש איבער'ן טייך, און דעם מענשען'ס פיס טוקען אין דעם ווייסען, טיעפען שניי. און פון ביידע זייטען הייזעל זעהען אויס די הויכע בערג, ווי שטיקער געפאָר לענע פליענלען פון אן אָדלער, וואָס ליעגען איינער אויפ'ן צווייטען, אָדער ווי שטיקער געפרוירענע וואָלקען וואָלטען געפאלען איינס אויפ'ס צווייטע. אויף די רוקענס בערג קריכען נידריגע שנייבוימעלעך; איין בוימעל, בעדעקט פון קאָפּ ביז די פיס אין שניי, האָט זיך אויפ'ן שפיץ באַרג ארויפגעכאפט. עס שמעהט איינס אליין אין דער הויך און עס קוקט זיך ווייט און ברייט אין דער ווייסער וועלט... ביי'ם ברעג פון טייך, צרפוסענס דעם באַרג און צרסאָפענס דעם טייך, שמעהט אַ שערענגע בוימער, איינס נאָכ'ן אנדערע מיט שניי בעדעקט, וועלכע זעהען אויס ווי ווייסע עדות, וואָס שמעהען און היטען דעם ריעזיגען מת, דעם טייך...

אין דעם הייזעל זיצט אַ משפּחה פון יאָהרען-לאַנג. דאָרט לעבט מען מיט זיך און מיט'ן טייך, דעם שכן. „חיים איבערפיהרער'ס“

הייסט דאָס הייזעל היינט. אמאָל מיט אַ דרייסיג יאָהר צוריק האָט עס געהייסען „משה איבערפיהרער'ס“, און אפשר אין צוואנציג יאָהר ארום וועט עס נאָר הייסען „רוד איבערפיהרער'ס“. נאָר עס איז נישט קיין חילוק, דער נאָמען טוישט זיך נאָר מיט די יאָהרען. אָבער דאָס הייזעל, דאָס וואָסער און דער נאָמען „איבערפיהרער“ בלייבען ביז איצט. דער היינטיגער „איבערפיהרער“ הייסט חיים און איז אַ יוד פון אַ יאָהר פופציג, אַ הויכער און אַ דאַרער. דאָס פנים אויסגע- צויגען און די ווייסע באָרד אויסגעצויגען, און דער הויכער געקנייטש- מער שטערן איז אויסגעצויגען. אַ וואָסער-קינד, אויפגעצויגען גע- וואָרען ביים וואָסער, און ווער ווייסט, אויב זיין קבר וועט נישט זיין אין וואָסער. נו, וועט עס אין וואָסער גופא נישט זיין, על כל פנים וועט עס זיין ביים וואָסער. און וועט אַ געוויסער קומען, וועט איהם דאָס וואָסער פון קבר ארויסנעהמען און מיטפיהרען איהם מיט זיך קיין דאָנציג, אזוי ווי עס האָט מיט זיין פאָטער און מיט זיין זיידען געטהון... און וואָס איז דער אונטערשיעד, צי מיט דער ערד, אָדער מיט'ן וואָסער אויסגעמישט צו ווערען? די ערד איז טויט, זי שווייגט תמיד און שטעהט תמיד אויף איין אָרט, דאָס וואָסער לויפט, איילט זיך אין דער וועלט אַרײַן, עס לעבט כאָטש...

משפּחה מיט'ן וואָסער איז ער שוין פון לאַנג. דאָס וואָסער דאַרף יעדעס יאָהר אַ מענש, און זיין משה'לע איז שוין פון לאַנג מיט'ן וואָסער געוואָרען אויסגעמישט, און דרעמעלט דער „איבער- פיהרער“ אַ מאָל שבת נאָכ'ן מיטאָג ביים ברעג איין, און אַ כוואָליע קומט צולויפּען און רוישט, דאַכט זיך איהם, אַז משה'לע מיט זיינע חברים, די כוואָליעס, זיינען איהם געקומען וועקען...

זומער ציהט ער די פרנסה פון וואָסער, אַ גאַנצע וואָך איז ער אויף דעם שיפעל, און זיין לייווענד שפּאַלט און שוידט אָב איין הימעל פון צווייטען... שבת. דאָס וואָסער פיהרט זיך יודישליך, עס האַלט מיט שבתים און ימים-טובים, שטיל איז עס, עס קושט איין כוואָליע די צווייטע, און ער מיט'ן ווייב זיצען פאַר דער טהיר. ער זאָגט פרק, דאָס ווייב לייענט אין „צאינה וראינה“ און זיי דערצעהלען די כוואָליעס גאָט'ס וואונדער, און יעדע כוואָליע כאַפט אַ וואָרט און מאַכט פליטה. ווינטער איז דער טיף געפרוירען, צוגעדעקט אין זיין שויד. דאָס הייזעל איז פּערשנייט, פּערשאָטען פון קאַפּ ביז צו די

פיס. פון דעם בלומען־פערקאוועמען פענסטערעל שטארט ארויס דעם איבערפיהרער'ס אן אויג און בעטראכט דעם שותף, דעם טייך, ווי ער איז צוגעדעקט, געפרוירען. דער „איבערפיהרער“ קוקט און קרעכצט. צוויי זיינען פערפרוירען: דער טייך הינטער'ן אייז און דער „איבער־פיהרער“ אין זיין הייזעל. און ווען דאָס וואַסער רייסט זיך פון הינטער זיין דעקע אַרויס און לעבט אויף, דענסטמאָל קריכט פון זיין ווינטערדיגען קבר אויך דער „איבערפיהרער“ אַרויס, האָט הנאה פון זיין שותף, וואָס איז צו תחית־המתים אויפגעשטאַנען, און ער שמידט אויס זיין שיפעל מיט סמאָלע.

ביי נאַכט. די געגענד איז אַרום שטיל. דער הימעל קוקט מיט לעיבשאַפט אויף דער וועלט, ווי אַ טאַטע אויף זיין הויזגעזינד. די פעלדער זיינען מיט שניי בעדעקט, און די בערג זיינען ווי טויטע ריעזען אין זייערע תכריכים. דענסטמאָל שימערט פון „איבערפיהר־רער'ס“ פערקאוועמען פענסטעריל אַ שטראַהל ליכטיגקייט אַרויס און דרינגט ערגעץ־וואו אין דער וועלט אַרײַן. ווייט ערגעץ בלאַנדזשעט אַ פוסגעהער, ער דערזעהט דעם שטראַהל, וועלכער פיהרט איהם גלייך צום פענסטער פון הייזעל די נאַכט איבערצוגעכטיגען.

עס איז נאָך ווינטער. מיט שניי אַרום איז אַלץ נאָך בעדעקט, נאָך דאָך קוקט שוין גאָט פון דער הויך מיט קלאַהרע אויגען אַראָב. די זון איז איבער די גרויע ווינטערדיגע וואַלקען פערשפרייט, און אַיהרע שטראַהלען לעכערען די ווינטערדיגע דעקע. אויף די אַרױ־מיגע בערג צוגעהט דער שניי קלאָר, רײַן; קיין מענשענ'ס פוס האָט נאָך נישט זייער ריינע ווייסקייט בעריהרט, און גאַנצע שטראַמען צוגאַנגענער שניי לאָזען זיך גלעטענדיג פון די בערג אַראָב און פאלען אין דעם האַלביגעפרוירענעם טייך אַרײַן. דאָס אייז איבער'ן וואַסער איז רײַן און דורכזיכטיג, און דאָס וואַסער קוקט דורך איהם, ווי דורך אַ קלאַהרע שויב אַרויס. טהיילמאָל וואַרפט זיך אַ פיש אַרויף, האַקט אויף די שויב מיט'ן ווידעל, וואַרפט אַ בליק אויף גאַט'ס פרייע וועלט און פאַר גרויס גדולה, אז די מאַמע, דאָס וואַסער, וועט באַלד פון זיך די שויב אַראָב־וואַרפען, לאָזט ער זיך טיעף־נאַרקענדיג אין וואַסער אַרײַן די בשורה די חברים אַנצוואַנגען. און אַלץ אַרום איז בעהאַפּטען אַיינס מיט'ן צווייטען, אַלץ האָט דער שניי צוזאַמענגעגאַסען. קלאַהר,

ריון, העל, נאָר איין שוואַרצער פּלעק שמערט די ווייסע שניידוועלט — דאָס הייזעל, וואָס עס שמעהט זיך איינס אליין אין טהאַל.
די חיים'טע געהט מיט'ן עמער צו דעם ברונעם, וואָס איז הינטער דעם הייזעל, מיט אַ מאָל דערזעהט זי פון דערווייטענס ר' יחזקאל'ס פּוהר. זי האָט באַלד די פּערד דערקאָנט, און זי האָט צום מאָן דורכ'ן פּענסטער אַריינגעקלאַפּט.

— חיים, דער סוחר פון די טראַטוועס פּאַהרט.
— געמאַכט ווי אַ חכם, אין אַ פּאַר שעה אַרום וואָלט פון'ם האַלץ קיין לעק ניט געבליבען — האָט חיים אָבגעענטפּערט אַרויסגעהענדיג אויף דער שוועל פון דער טהיר.
און וואָהר איז עס. צווישען די ווייסע פּעלדער שוואַרצט זיך דער וועג און אויפ'ן וועג לויפּען צוויי גרויע פּערד, וואָס קומען וואָס אַ מאָל נעהענטער.

באַלד איז נאָמע מיט אַ קנאַל פון דער בייטש צום הייזעל צו געפּאַהרען. די פּערד זיינען געווען צוהיצט, פּערסאָפּעט. ר' יחזקאל אָנגעהוהן אין זיין דיקען שאַפּען-פּעלץ, איז פון דער פּוהר אַראָב פּרענענדיג:

— נו, וואָס מאַכען דאָרט מיינע העלצלעך?
— מיר האָבען געטהון, וואָס מיר האָבען געקענט. מען האָט נאָך אַ מאָל מיט שטריקאוועס געבונדען, מיט ברעטער צוזאַמען-געקלאַפּט און מיט גראָבע שטריק צום ברעג פּערפּעסטיגט, אָבער ווער ווייסט? שפּיעל דיך מיט איהר — האָט חיים אויסגעלאָזט מאַ-בענדיג מיט די האַנד, ווי ער וואָלט דערמיט געוואָלט געבען פּער-שמעהן די גבורות פון איהר, פון זיין ווייכסעל.
ר' חיים איז צוגעגאַנגען צו ר' יחזקאל'ן און האָט איהם אָב-געשטעקט „שלום עליכם“, און ר' יחזקאל איז מיט אַן אַראָבגעלאָזענעם קאָפּ אין שטיבעל אַרײַן.

אין דעם קליינעם, רוהיגען שטיבעל זיינען געשטאַנען צוויי הויכע בעטען, פול אָנגעלעגט ביז אין האַלבען באַלקען מיט דעקען, אין וועלכע עס האָט זיך אויפּגעהאַלטען די פּעדערען פון די אַלע גענו און קאַטשקעס, וואָס די יודענע האָט צייט נאָך איהר תּוּנה יעדען פּריי-מאָג געשאַכטען — אויף אויסשטייער פאר שוועסטער-קינדער אויף תּוּנה. פון דעם קליינעם שוויבען-שיינקעל וואָס איז געשטאַנען אין אַ

ווינקעל שטוב — האָבען רויטע עפעל אַרויסגעקוקט, וועלכע האָבען פערשפּרייט אַן עפעל־געשמאַק אין דעם קליינעם דאָרפּישען שטיבעל. ר' יחזקאל האָט זיך ביים טיש אַוועקגעזעצט. פאַר עגמתי נפש האָט ער דעם שאַפען־פעלץ נישט אַויסגעטהון און האָט צום פענסטעריל אַרויסגעקוקט. אַרום איז נאָך שטיק, נאָך פון גאַנץ ווייט הערט זיך אַ מין גיסען. דאָס זאָגט אָן שלעכטע בשורות, און פון ר' יחזקאל'ס ברוסט האָט זיך אַויס געוואוינהייט אַ „רבּונו של עולם“ אַרויסגעריסען. נאָטע איז אַריין אין שטוב און האָט עפעס דאָרט ביי דער טהיר געזוכט. די חיים'טע האָט זיך מיט איהם געקריעגט, וועגען האָלץ האַקען. באַלד האָט אַ פייעריל געקנאַקט אין קיך — אַ יאָיבעל פאַר'ן סוחר אַבצוקאַכען. די חיים'טע ביי דער קיך זעהט, אַז דער סוחר זיצט פּערקלעהרט ביים טיש, הויבט זי איהם אָן צו טרייסטען:

— זאָרנט נישט, סוחר, וועגען די טראַטוועס, גאָט וועט העלפּען און וועט אייער סחורה פון וואַסער ראַטעווען.

ר' יחזקאל האָט זיך אומגעקוקט און דערזעהן די חיים'טע. זי, אַ יודענע, טרייסט איהם, האָט ער זיך פאַר זיך אַליין פּערשעהמט, און איז אַרויס אין הויף.

— פיהרט מיך, ר' חיים, צום געהילץ, — האָט ער צו חיים'ען געזאָגט, טרעפּענדיג יענעם צוויי עמער וואַסער טראָגען — נאָטע, קום מיט.

חיים האָט די עמער אין שטאַל געטראָגען. אַלע דריי זיינען הינטער'ן היזעל צום געהילץ אַרונטער.

אַז מען האָט נישט געוואוסט, האָט מען נישט געקענט בעמערקען, אַז דאָרט ליענט האָלץ. האַלבליד איז עס אין אייז איינגעפרוירען, און פון אויבען איז עס מיט וואַס צוגעדעקט. נאָך לאַנגע ברעטער זעהען זיך וואו ניט וואו אַרויס, און לאַנגע דיקע שטריק זיינען אָנ' געבונדען אָן דיקע בוימער, וואַס שטעהען ביים ברעג.

— אַ שלעכט, אַ שלעכט געשעפט, — ברומט ר' יחזקאל פאַר זיך און מעסט מיט דעם שטעקען אין דער לופט לויט דעם אויג, וויפּיעל אייל ווייט קען דאָס געהילץ ליגען פון ברעג.

— מען מוז קיין יאַנאַשעץ געהן פּויערען שאַפען, וואַס מעהר פּויערן, און אַזוי ווי דאָס אייז וועט נאָך אָנהויבען זיך ריהרען, מוז

מען דאָס געהילץ פון וואַסער אַרויסנעהמען. — וויפּיעל עס זאָל קאָסטען — פּערפּאלען.

— וואָס דען? אַז דאָס אייז וועט אָנהויבען ריהרען, וועט עס דאָס געהילץ ווי אַ פּעדעריל מיטנעהמען — שטימט ר' חיים מיט, מיט אַ מין בעהאַלטענער גאָה אויף זיין וואַסער. — עס ליעגט ניט ווייט פון ברעג. אין גאַנצען אַן אייל צוויי, דריי.

— מען מוז זיך צואיילען. פון אויבען קומט דאָס אייז אָן אין אַ לאַדע מינוט, — זאָגט ר' חיים שוין געהענדיג. ר' יחזקאל האָט איהם אַ ס'רובל'דיגען געגעבען, אַז ער זאָל פון דאָרף אָקעווייט מיטבריינגען און אליין איז ער צוריק אין ר' חיים'ס שטיבעל אַרײַן.

אין שטיבעל ביי ר' חיים'ען האָט זיך געטראָגען אין דער לופט אַ ריח פון קאַרטאָפּלעס מיט באַבעס (די חיים'טע ווייסט שוין פון לאַנג, אַז פון איהרע „באָב“ לעקען די סוחרים די פינגער); די חיים'טע איז אין גאַנצען אין דער קיך געווען פּערטהון. נאָטע איז געזעסען אין אַ ווינקעל ביי דער קיך, די שטיוועל אויסגעטהון, און האָט זיך די אַניצעס געטריקענט, שמועסענדיג דערווייל מיט די חיים'טע וועגען אַ כלה. — די חיים'טע האָט איהם אַ שרוך אָנגעשלאָגען מיט איהר'ס אַ שוועסטער קינד פון יאַנאַשעץ, זעהר אַ שעהן, געזונד מיידעל מיט אַ פּאָר הונדערט גילדען. און וועט דער סוחר איבער שבת איבערבלייבען, וועט זי איהר שוועסטער-קינד אַהער בריינגען.

נאָטע איז געזעסען און האָט דעם שמועס ערנסט אויסגעהאָרעט און מיט'ן קאָפּ צוגעשאַקעלט; געוואָלט האָט ער דערווייל ביי דער אַלטער אַ גוט מיטאָג אויסנארען. ער האָט זיין עסק פּערשטאַנען. די אַלטע איז באַלד צו איהם משפּחה'דיג געוואָרען. ר' יחזקאל איז אַריינגעקומען, איז דער שמועס איבערגעהאַקט געוואָרען.

ר' יחזקאל האָט שוין געפונען דעם טיש געדעקט מיט עפעס אַ מין מאָדנע „צוועל“, וואָס זעהט אויס צו זיין אַ קאָלדע אויף די כעטען, מיט אַ בלעכענעם אויסגעריבענעם לעפעל, מיט אַ קלינג פון אַ מעסער און אַ גאַפעל, אַ היימיש-געבאַקען ראַזעוואַנע ברויט, און אַ זאַלץ-מעסעל. ר' יחזקאל האָט זיך געוואשען, אַ המוציא נעמאַכט, און די חיים'טע האָט איהם אַ טעלער דערלאַנגט, פון וועלכען די

פארע האָט די שטוב איינגענומען. ר' יחזקאל האָט קנאפ פּערווכט, אַוועקגערוקט פון זיך דעם טעלער, די שירים איז פאַר נאָמען געווען... ר' יחזקאל האָט פלינק אָבגעבענשט און איז צום געהילץ אַרויס. ער האָט זיך ביים ברעג אַנידערגעשטעלט און געוואַרט. און איבער דער ווייט און איבער דער ברייט פון דער ווייסער וועלט האָט זיך זיין אויג פּערוואָרפּען. דאָס וואַסער לויפט פון די בערג און עס גיסט זיך איבער'ן אייז. פון דערווייטענס הערט זיך אַ קנאַק. אַ שטיק אייז, אַ האַלבער טיך קומט אָן און רייסט זיך ווייטער, דאָס וואַסער רוישט שטראַמענדיג אין אַ רינע פון צווישען צוויי שטיקער אייז, און מיט אַ רעש שטראַמט עס פון דער רינע אַרויס און עס לעכערט דאָס אייז, אויף וועלכען עס רינט אַרויף. אַ כּוואַליע וואַסער קומט אָן צולויפּען און גיט זיך אַ גאַס איבער'ן אייז, באַלד נאָך דער כּוואַליע הערט זיך אַ קנאַק; דאָס אייז שפּאַלט זיך און אַ ריעזיג שטיק פון איהם שטעלט זיך קאַפּויר און ווערט די רנע צושמעטערט אויף שטיקלעך. דאָס וואַסער לאָזט זיך אין אַ שטאַרקען שטראַם אַרויס פון זיין געפרוירענער דעקע, מיטשלעפענדיג מיט זיך די הרוגים, די צובראַכענע שטיקער אייז, און מאַכענדיג מיט זיי אַ שפּיעלעכיל, אַ דריידעל אין קאָן, צווישען צוויי כּוואַליעס, וואָס איינע וויל די צווייטע כאַפּען, און פאַטשען זיך אין פנים אַרײַן...

אַט שווימט שוין דאָס וואַסער און עס ברעכט דאָס אייז ביים ברעג, וואו דאָס האַלץ ליגט. ר' יחזקאל הערט שוין דעם קנאַק. דאָס שטיק אייז איז געפלאַצט, נאָר עס ריהרט זיך נאָך נישט. דער באַלואַן איז צו גרויס און צו ריעזיג, אז דאָס וואַסער זאָל איהם קענען בעוועגען. דאָס וואַסער האַלט דערמיט מלחמה, עס שיקט נאָך אַ כּוואַליע און נאָך אַ כּוואַליע. דער באַלואַן ריהרט זיך נישט. קלענערע שטיקלעך אייז ווערען אין איהם צוהאַקט, צושמעטערט און געהען אונטער, נאָר ער שטעהט אָבער נאָך אַ מינוט און אונטער איהם הויבט אָן בורטשען, און דאָס אייז ווערט צוטהיילט אויף קליינע שטיקלעך. אַט ווייזט זיך דאָס געהילץ. איין טראַטווע איז אָנגעד בונדען אָן דער צווייטער, און איינע הויבט זיך, רייסט זיך פון דער צווייטער. ר' יחזקאל קוקט אויף זיין פּערמעגען. עס שטעהט אין סכּנה. די שטיקער אייז פּרובען זיך פון אַרט ריהרען. די שטריק סקריפּען ביי די בוימער. זיי רייסען זיך. די לעצטע מינוט. ר' י

יחזקאל טרעט נעהענטער צום וואסער צו, ער שטרעקט די האנד אויס, ער וויל אָנריהרען מיט די הענד, און קוקט זיך אום, אויב מען זעהט נישט די פויערים — קיינער קומט נישט. דאָס וואסער לויפט, איילט, דאָס אייז פלאצט — זיין פערמענען ראטעווען, אוי, רכונג של עולם, זיין פערמענען ראטעווען.

קומט אָן צולויפן ר' חיים מיט פויערים אַ זאַנצע מחנה. ר' יחזקאל דערזעהט זיי פון דערווייטען, ער ווינקט מיט די הענד. די פויערים קומען נעהענטער, טהייל האַלטען העק, לאָמען, קייטען און שטריק. ר' יחזקאל קרינגט מעהר מוטה, ער לויפט פאַראוים — ער קוקט נישט אויפ'ן אייז. דאָס וואסער איז הינטער זיינע פיס, ר' יחזקאל קוקט נישט, — מיט גאָט'ס הילף, די פויערים נאָך איהם, מען פרענט נישט אויף קיין לויזן — וואָס? ווען? מען דאַרף דאָס האַלץ ראטעווען. מען כאַפט העק אַרויף אויף די טראַטוועס, מען שניידט דורך די „שטריקאוועס“, מען שניידט אָב איין טראַטווע פון דער צווייטער, דאָס אייז ברעכט זיך, מען האַקט, מען ציהט ביי די שטריק, זוער קוקט אויף עפעס? מען שפּרינגט אַריבער פון איין קלאַץ אויף דעם צווייטען — פון ברעג ציהט מען, וויפיעל מען קען ראטעוועט מען אַרויס אויפ'ן ברעג. די איינצעלנע טראַטוועס בינדט מען מיט שטריק און מען פערפעסטיגט זיי שטאַרקער ביים ברעג.

און דאָס וואסער האָט זיך געגאַסען אויפ'ן אייז און מלחמה געהאַלטען מיט איהם, אזוי, אז דאָס אויג האָט געצווייפּעלט, וואָס איז מעהר פון אויבען אויפ'ן טייך: דאָס אייז אָדער דאָס וואסער. מיט אַ שטראַם האָט זיך געלאָזט און געוואָרפען איין שטיק אייז אויפ'ן צווייטען, און איין באַלואַן איז מיט'ן קאַפּ אַריין אין צווייטען און יענעם צושמעטערט אויף שטיקלעך; פּלוצים האָט זיך אויפֿ־געוויבען אַ שטיק אייז אין דער הויך און האָט אָבגעהאַלטען זיינע חברים, וואָס לאָזען זיך נאָך איהם; און די שטיקער אייז זיינען אַרויף איינס אויפ'ן צווייטען, איינס אויפ'ן צווייטען, און אַ באַרג אייז איז אין מיטען וואסער שטעהן געבליבען, דאָס וואסער האָט מיט דרד־אַרץ געמוזט פאַר זיי אָבטרעטען. נאָר באַלד האָבען די כוואַליעס וואסער, ווי זיי וואַלטען זיך איין האַנד געמאַכט, גענומען זיך אויף אַ מאַל אַריין אין באַרג און איהם צושמעטערט, הרוב געמאַכט, און דאָס וואסער האָט זיי אין דער וועלט געפיהרט, היידאָ...

דאָס וואַסער ברעכט אַלץ, און די פּויערים פליהען פון איין שטיק
אויף צווייטען.

דערווייל האָט די נאכט זיך אָנגערוקט. פון אויבען איז דער
הימל אין אַ כּמאַרע געפרוירען געוואָרען, נאָך דאָס וואַסער האָט זיך
ווייטער דאָס זייניגע געטהון, און די פּויערים האָבען אויך דאָס זייער
דינע געטהון — שייטלעך האָלץ אין סמאָלע איינגעמונקט און אָנגע-
צונגען, און די נאכט האָבען זיי בעלויכטען; דער עלסטער און מיט
איהם די פּויערים — איין באַלעקע נאָך דער צווייטער אויפ'ן ברעג
אַרויסגעקראַנען, און דאָס וואַסער האָט גערוישט, געוואָרפען זיך און
דאָס האָלץ געשלעפט צו זיך.

דערנאָך, אז מעהר ווי אַ העלפט האָלץ איז שוין אויפ'ן ברעג
געלעגען, האָט ר' יחזקאל זיין פּוהר געשיקט אין שטערטיל אַריין
נאָך בראַנפען, אַליין איז ער צו ר' חיים'ען אין שטיבעל אַריין.
ביים טיש האָט ער געטראָפּען אַ יודען אין אַ לאַנגען פּוטער מיט
אַ לאַנגער, שוואַרצער באָרד. ער איז געזעסען האַלב „אַוועקגעלעגנט“
אויף אַ שטוהל און געשמעסט מיט אַ בחור'ל פון אַ יאָהר פּופּצהן —
מיט אַ חן'עוודיג פּנימ'ל, וואָס זאָגט מעהר אויס פון פּאָטער'ס נגיד'יש
קייט ווי פון פּאָטער אַליין. ער איז געווען אין אַ סאַמעטען הימעלע
מיט פּאָטלעך און מיט אַ זיידען האַלד'טיבעל. אַ נגיד'ישער חן און
דוהינקייט איז געווען אין זיין טאַקט, אין זיין מינע. ר' יחזקאל'ן
איז ער באלד געפעלען. ער איז צוגעגאַנגען און די הענט אויסגע-
שטרעקט:

— שלום עליכם, יודען.

— עליכם שלום.

— היגע? — האָט ווער פון זיי געפרעגט, אָדער ביידע אינאיינעם.

— איך בין אַ קאָנסקעוואַליער, מען דאַרף איבער'ן וואַסער —

ענטפּערט דער יוד מיט דער שוואַרצער באָרד.

— איך בין אַ קאָזמערער, טראַטוועס אין דער ווייכעל שמע-

דען — ענטפּערט ר' יחזקאל.

→ ווער? ר' יחזקאל גאָמבינער פון קאָזמער, אפשר?

— יאָ. און איהר, ווער זיינט איהר דאָס פון קאָנסקעוואַליע?

— אַ וואַ, ר' יחזקאל גאָמבינער, — פרעהט זיך יענער און הויבט

זיך אויף פון שטוהל — איך בין מרדכי קאָנסקער.

— ר' מרדכי קאָנסקער פון קאָנסקע-וואָליע — וואונדערט זיך
 ר' יחזקאל. נו, — ער געהט צו געהנטער צו איהם און שטעקט איהם
 די האַנד אויס — נו, נו.

— די טראַטוועס זיינען נאָך איינגעפרוירען אין אייז?
 — יאָ, די טראַטוועס זיינען געווען איינגעפרוירען איבער'ן הייז
 מער. מען האָט גאָר נישט געקענט מאַכען. זיי זיינען מיט שניי
 געווען בעדעקט. איצט, געלויבט צו גאָס דערפאַר, וויסיעל מען וועט
 קענען.

— אַ שעהן געשעפט! גאָס זאָל שומר ומציל זיין — טאַטע
 אין הימעל!
 — אַ העלפט איז שוין אין דרויסען — מיט כאַט'ס הילף! די
 גוים אַרבייטען נישט שלעכט.

אַ מינוט זיינען זיי ביידע שטיל געבליבען, שטעהענדיג אָנגע-
 לעהנט ביים טיש און האָבען געקלעהרט אַ רגע. אין דער שטוב
 איז שטיל געווען, פון דרויסען האָט זיך געהערט דאָס גערויש פון
 וואַסער, ווי עס רינט אויף די שטיקער אייז מיט אַ שטילען ערנסטען
 געבייזער. פון דער ווייטען האָט זיך אָבגעשלאָגען אַ לאַנג אויסגע-
 צויגען קול, וואָס עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס געהט פון אַ פוסטען
 פאַס; די אַרבייטער האָבען איינער דעם צווייטען עפעס צו וויסען
 געגעבען, און דאָס קול האָט זיך מיט'ן וואַסער-גערויש צוזאַמענגע-
 מישט, און ווי פון יענער זייט וועלט אָבגעשלאָגען.

ר' יחזקאל האָט זיך רוהיג אַנידערגעשטעלט אין אַ ווינקעל און
 האָט אָנגעהויבען מעריב דאוונען.

און באלד האָט ר' מרדכי מיט'ן בחור'ל דאָס זעלבע געטהון. זיי
 האָבען אַלע דריי אָנגעהויבען אַרויף און אַראָב איבער דער שטוב
 זיך צו דרעהען. ר' יחזקאל האָט פון צייט צו צייט, „רבנו של עולם“
 געקרעכצט, באלד האָבען זיי זיך ביי דער וואַנד אַנידערגעשטעלט,
 שטיל געשאַקעלט זיך, און שטיל געדאווענט. אין שטוב איז שטיל
 געוואָרען, נאָר נאָטע'ס שנאַרען איז אויפגעגאַנגען פון זיך בעהאַלטען
 ווינקעל און האָט זיך איבער דער שטוב „אויף און אָב“ געמראָגען.
 די חיים'טע איז געזעסען ביי דער קיך, שפענדלעך אונטערגעלענט,
 די שפענדלעך האָבען אין פייער געקנאַקט. די חיים'טע האָט געקוסט
 אויף די סותרים און האָט פאַר זיי דרך-אָרץ געקראָגען. אַזעלכע

דרויסע סוחרים דאוונען אין איהר אָרים איינגעפאלען שטיבעל, מוז נאָט אוראָי זיין ביי איהר אין שטיבעל, און זי — א חורבן נאָך איהר! — זי לעגט נאָר העלצעליך אונטער אונטער'ן פייער. און האָט זיך די האָר אונטער'ן טיבעל אַרונטערגערוקט...

פּלוצלונג ווען עס איז אזוי שטיל און מען שמעהט שמונהעשרה און אלץ ארום שמעהט שמונהעשרה, דעהערט זיך פון דרויסען א נאָס, ווי א ים וואָלט אונטערגעגאנגען אין א ים... דערנאָך א לאנגע וויילע א שטילעניש.

„האַלטען! האַלטען!“ שרייט מען.

דאָס קול האָט מיט רעש אָבגעשלאָגען, אזוי ווי מען וואָלט מיט דער פּויסט אין פענסטער אַריינגעקלאַפּט. די היים'טע איז שוין אין דרויסען געווען — נאָטע האָט זיך פון שלאָף אויפגעכאַפּט, א מינוט האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אויב עס ברענט נישט. באַלד האָט ער זיך אָן עפעס דערמאָהנט און איז אַרויסגעלאָפּען. די דריי זיינען גע- שטאַנען און געדאווענט. דאָס יונגעל האָט זיך נישט געקענט איינ- האַלטען און איז אין שמונהעשרה אויסגעטרעטען, ער האָט געוואָלט אַרויס פון שטוב, נאָר דערזעהענדיג, ווי די צוויי יודען שמעהען און זייהרען זיך נישט פון אָרט, האָט עס איהם זעהר באַנג געהוּן. ער האָט געוואָלט ווייטער זיך שמונהעשרה שמעלען, נאָר ער האָט זיך געשעהמט פאַר נאָט, האָט ער נישט געוואוסט וואָס צו טהוּן. עס עפענט זיך די טהיר, עס קומט אַריין צולויפען חיים אָהן אן אַטהעם.

— פאַניע, די דריטע טראַטווע איז אוועקגעשוואומען.

די יודען שמעהען שמונהעשרה.

א מינוט קוקט זיך דאָס בחור'ל אָן מיט ר' תיים'ן, און זיי שווייגען.

די אידען געהען אויס שמונהעשרה.

— וואָס איז? — פרענט ר' יחזקאל.

— שיינאָץ! — הערט זיך א קנאל פון א פאַטש, וואָס ר' מרדכי

האָט אָנגעמאָסטען זיין זוהן: אין מיטען שמונהעשרה אויסגע- טרעטען?!

— עס איז אָנגעקומען, אוועקגעשוואומען.

— אוועקגעשוואומען!

— מען האָט אָנגעהויבען צו נעהמען „שוועלען“ פון דער דריטער

טראטווע, איז אָנגעקומען אַ גרויס שטיק איין, ווי אַ חיה, און היירא, אַוועק קיין דאַנציג...

— אַ סך אַרויסגעראַטעוועט?

— אַ 40-50 שוועלען.

— געלויבט איז גאָט דערפאַר! — ער דערמאָהנט זיך פּלוצלונג, נעהט אַרויף און אַראָב איבער דער שטוב, זאָנט עלינו... שפּייט אויס, די האַנד זוכט שוין דאָס ביכעל אין בוזעם־קעשענע. קוים אָבערזאָנט „עלינו“, האָט ער זיך אין פעלץ אָנגעטהון און איז אַרויס.

אין דרויסען איז די נאַכט פינסטער אַזוי, אַז עס איז שווער צו גלויבען, אַז אויבען איז אַ הימעל דאָ, און אויפ'ן הימעל זאָל נאָך אַ גאָט זיין...

דאָס וואַסער שטראָמט. מען זעהט נישט, מען הערט נאָר די קראַפט פון כּעס, ווי עפעס אונגעהייערעס וואָלט געקומען די גאַנצע וועלט איינצושלינגען. ר' יחזקאל דערשרעקט זיך. ער הייסט אויפ'ן הערען צו אַרבייטען, מען זאָל נישט די טראַטוועס צונעהמען. איבער נאַכט זאָל מען זיך אויף גאָט'ס חסד פּערלאָזען און איבערלאָזען די טראַטוועס ביים ברעג אָנגעבונדען, און ער איז בטוח, אַז גאָט וועט איהם ניט פּערלאָזען.

און מיט אַ רוהיג האַרץ, מיט בטחון אויף גאָט'ס חסד נעהט ער אַוועק צוריק צו חיים'ען אין שטוב צו עסען וועטשערע, און מיט אַ מוזמן צו בענטשען.

די סוחרים זיינען געזעסען שטיל ביים עסען. יעדער פּערטהן איז זיינע חשבונות. פון דרויסען הערט זיך דעם ווינד'ס קלאַנגען און דאָס וואַסער'ס גערויש. ר' יחזקאל איז גלייכגילטיג.

— ווי האַלט עס ביי אויך מיט קאָרן? — פּרעגט ער ר' מרדכי'ן, כּדי די געדאַנקען צו פּעריאָגען.

— ביי אונז קאָרן? קיין קערענדיל אין די אויגען צו זעהן. ווער האָט?

און נאָך אַ ווילע שטיל־שווייגען:

— כ'האָב אפילו אַ ביסעל ליגען, נאָר, פאַר מיר, אַ ביסעל.

— ווי טהייער?

— צוויי און דרייסיג גילדען, 240 פּאָלניש.

- צוויי און דרייסיג, טהייער, אין אונזערע סביבות א סך בר ליגער.
- און אזוי ווי זיי וואָלטען זיך שוין געהאַט אָבגערעדט, נעהמט ר' מרדכי א זעקעל אַרויס, און בינדט עס אויף. ר' יחזקאל ריי דענדיג, שטעקט די הענד אין זעקעל אַרײַן, נעהמט אַרויס א פּאַר קערענדליך, כאַפט אײַנעם אין מויל אַרײַן, שפּאַלט עס, און כאַפט עס ווייטער אויף די צוויי פינגער און קנעט עס, און לעקט עס.
- דאָס מעהל ניש'קשה. דאָס טייגעל, ע, (ער קנייטשט מיט דער נאָז). — ווייט פון וואַסער?
- א וואַרסט דריי. א צוויי הונדערט זעקלעך באַלד ביים וואַסער.
- ביז ווען?
- חצי אייר.
- צו טהייער, א פינפעריל אַרונטער.
- ר' מרדכי קנייטשט דעם שטערן, א צייבען, אז ער קען ניט.
- ר' יחזקאל שניידט זיך אָב א שטיקעל ברויט, ניט אזוי ווי צום צען, ווי עפעס צו טהון.
- נאָטע ביים אויווען הוסט, א פנים מען האָט פּערגעסען. אַן איהם, און ער וויל דערמאָהנען.
- די היים'טע דערלאַנגטע מיט-אַחרונים-וואַסער.
- א מינוט שווייגען זיי. דערנאָך הויבט איינער דעם צווייטען מיט די אויגען אָן צו ווינקען: „נו, ר' יחזקאל“, „ר' מרדכי, נו“. צום סוף איז איינער מסכים און ער הויבט אָן:
- רבותי, מיר וועלען בענשען.
- דער עולם בענשט אָב. ר' יחזקאל דערהויבט זיך דער ערשמער פון טיש און פרעגט מיט א געלעכטעריל:
- נו, בחור'ל, קענסט עפעס לערנען?
- פאַר וואָס ניט? — ענטפערט דער בחור.
- דער טאַטע האָט הנאה און שמייכעלט.
- ער פּאָהרט פון דער ישיבה—מאַכט א בעמערקונג דער פּאָטער.
- וואָס פאַר א שיעור לערנסטו?
- דבר וחצי דבר.
- א, וואוילער שיעור. עפעס מיט מפורשים? און ניט אויסהערענדיג דעם ענטפער פון דעם בחור'ל, ווענדעט ער זיך צום

פאָטער אין דער שטיף :

— דער קליינער געפעלט מיר.

— א וואוילען קאָפּ, — ענטפערט ר' מרדכי מיט א וואונק.

— נו, איך וואָלט דאָך געוואָלט קויפּען דעם קאַרן. איהר מיינט,

אַז איך דאַרף איהם, גאָר נישט, גאָר גלאַט אז איך בין שוין דאָ. מיט

האַלץ וועל איך א געשעפט מאַכען? וואָס? דאַרף מען עפעס קויפּען,

אַז עס טרעפט זיך צו קויפּען.

— נו, אדרבה.

— דאָס פינפּערלי אַכטוהר-געלד.

— אז איך קען נישט.

ר' יחזקאל נעהמט אַרויס א גרויסען פאַק פון א הינטער-קעשענע,

עפענט איהם אויף, נעהמט אַרויס א פּאָר איינצעלנע הונדערטער, און

איז זיי מוסר ר' מרדכי'ן.

— וואָס זאָל מען טהון אז מען קען נישט, — קרעכצט ר' מרדכי

און נעהמט דאָס געלד.

און דאָס געשעפט איז געמאַכט.

ווער ווייסט, וועמעס תבואה פון וועמעס פעלדער זיינען איצט

איבערגעגאַנגען פון איין רשות אין צווייטען...

און גאָט האָט געהאַלפּען. דאָס אייז האָט עפעס ווי דורך א

געהיימען בעפעהל די טראַטוועס געמיטען, ווי שוועמלעך קליינע, ווי

שפּענדליך האַלץ האָבען זיי זיך אין דעם זודיגען וואַסער געטופּט,

געוואַרפען און געטרייסעלט, און פון אַרט זיך נישט געריהרט. ר'

יחזקאל איז ביים ברעג געשטאַנען און צוגעזעהן גאָט'ס וואונדער,

וואָס ער טהוט מיט איהם און פּערלאָזט איהם נישט. צוויי טעג

האַבען די פויערים געאַרבייט און דאָס האַלץ אויפ'ן ברעג אַרויפגע-

בראַכט, און ר' יחזקאל האָט בעשיינפּערליך געזעהן גאָט'ס הילף.

דאָנערשטאַג האָט זיך ר' יחזקאל מיט ר' מרדכי'ן געזעגענט.

ר' מרדכי האָט נעביד געמוזט איבערבלייבען איבער שבת ביי חיים'ען,

ער האָט איבער'ן וואַסער נישט געקאָנט אַריבער.

און ווען נאָטע איז מיט'ן קורצען פעלצעל אויפ'ן וואַגען געזעסען,

דאָס זעלנערשישע היטעל אויפ'ן קאָפּ, וואַרטענדיג אויפ'ן בעל-הבית,

איז די חיים'טע אַרויס אויף די טרעפּלעך. זי האָט געקוקט אויף

גאָטען און האָט מיט איהר אַלטיצן גרויען קאָפּ, וואָס איז אין איהר

גרויען טיבעל געווען איינגעפאסט, צוגעשאקעלט. אין מח אין איהר
 עפעס א געדאנק קלאָר געוואָרען: אזא יונג איז דאָס, דער נאָמע,
 אָבגעגעסען ביי איהר (זי האָט איהם מיט דעם בעסטען געפיטערט),
 געמיינט, אז ער וועט מיט איהר, מיט איהר שוועסטער-קינד משפחה
 ווערען, און ער זיצט זיך גאָר אויף דער פוהר, און די פערד ווילען
 איהם אוועקטראָגען. אזא יונג איז דאָס... ער האָט זי אָבגענאָרט
 און קיין רעכטע פרעטענויע קען זי דאָך נישט האָבען צו איהם —
 וואָס טהוט ער דען? ער פּאָהרט אוועק מיט זיין בעל-הבית, נו, וואָס
 דען זאָל ער טהון, ביי איהר איבערבלייבען? אָבער שאַקלען מיט'ן
 קאָפּ האָט זי געהאַט אויף וואָס — און זי איז אויף די טרעפּלעך
 געשטאַנען, געקוקט אויף נאָמען און זי האָט מיט דער גאָמבע צוגע-
 שאַקעלט.

— אזא יונג איז דאָס! אָ, וואָס אזא יונג קען!
 נאָמע האָט דעם קאָפּ אוועקגענומען און געקוקט ערגעץ אין דער
 זוּעלט אַרײַן, א פנים געמאַכט זיך נישט זעהן, און האָט געפּייפט צו
 די פערד.

— ווי ער זיצט זיך דאָ שטייף אויף דער פוהר, — האָט זי
 געזאָגט מעהר מיט'ן קאָפּ ווי מיט'ן מויל.
 — וואָס? האָ? פרענט נאָמע און שמעלט אויס פרום די אויגען.
 — וואָס? וואָס? האָ — און אָנגעפרעסען האָסט דו דיך? און
 אָנגעזויפען האָסט דו דיך? האָ? וואָס? — האָט די אלטע געשאַקעלט
 מיט'ן קאָפּ.

— א וואוילער יונג נאָמע, א וואוילער יונג — כ'לעבען —
 אָנגעגעסען זיך — אָבגענאָרט די אלטע — כ'לעבען. א שדוך וויל
 זי? — זאָגט ר' חיים אָנקומענדיג און קלאַפט נאָמען אויף די פלייצעס.
 — נו, וואָס דען, ר' חיים? — מאַכט נאָמע מיט די אויגען און
 מיט די פלייצעס — אז מען גיט, געהמט מען.

— און האָסטו ניט צוגעזאָגט א חתן ווערען פרעסענדיג און
 זויפענדיג? — איז די חיים'טע געוואָרען דרייטער.
 — אלטער נאָר, זאָלסט אזוי לעבען! און די חיים'טע כאַפט זיך
 אויף און לויפט אַרײַן אין שמוכ.
 באַלד איז ר' יחזקאל אין שאַפען-פעלץ ארויס און ארויף אויב'ן
 וואָגען.

— בלייבט מיר געזונד, — האָט נאָטע אַרײַנגעשריען דורך דעם
פענסטער, ווען די פּערד האָבען אָנגעהויבען צו ריהרען.
— פּאָהר געזונדערהײד און צוברעך הענד און פּיס, האָט איהם
די אַלטע נאָכגעשאַלטען, פּיהלענדיג עפעס אין האַרץ, אז ער האָט
איהר אַן עולה געמאָן.
נאָטע האָט זיך אַ קנאַל פון דער בײַטש אָבעגענטפּערט.

III.

ד ע ר ר ע כ ע נ ו נ ג

דאָס האַלץ־געשעפט פון ר' יחזקאל'ן האָבען שותפות פיער שותפים, "קעפ" אָבער נאָר דריי: ר' יחזקאל אָן עיקר־שותף. דער מחותן, ר' חיים ראָזענקראַניץ, א צווייטער עיקר־שותף, און מאַטעלע, ר' יחזקאל'ס אָן אויסגעגעבענער זוהן, טאַקע ר' חיים'ס איידעם, און עזר'ל, ר' חיים'ס אָן אויסגעגעבענער זוהן, טאַקע ר' יחזקאל'ס אָן איידעם, — זיי ביידע — א, "דריטער קאַפּ".

די רעכענמיסערס זיינען דער יונגער דור, מאַטעלע און עזר. זיי רעכענען היינט־מאָדיש אויף פאַפיער מיט מינט און פעדער. יעדער רעכענט בעזונדער, לויפען זיך אַלע וויילע צוזאַמען און לויפען זיך ווייטער, און קיינמאָל קומט דער רעכנונג נישט אויס ביי זיי גלייך, ביז די אַלטע נעהמען צו שטיקלעך קרייט און הויבען אָן צו רעכענען אויף זייער אופן נאָך — מיט גלייכע און קרומע פאַסקעלעך און דער רעכנונג ווערט געמאַכט.

דאָס איז אַ פראַסטער שבת־צוינאַכט'ס־רעכענונג. אַז עס קומט דער יאָהר־רעכנונג (דאָס איז סוף ווינטער און סוף זומער), — דענסט־מאָל שיקט מען נאָך ר' וואָלף דעם שרייבער, דעם בעוואוסטען חידה־טרעפער — און אויב עס איז נאָך דאָ עפעס שווערערעס — קומט שערעצקע דער, "אדוואָקאַט" אַליין, דער וואָס שרייבט אַלע קאָנטראַקט־טען מיט די שררות.

די אַלטע אין אמת'ן ווייסען נישט, צו וואָס מען דאַרף די גאַנצע רעכענונגען. פון אַ רעכענונג פערדיענט מען נישט, און צו קיין רעכענונג לענט מען נישט צו. און וואָס איז דער אונטערשיעד צו ווייסען וויפיעל — ווייסט מען נישט, קומט די ברכה אַריין, און וויעדער אַרום, זיי ווייסען דעם גאַנצען רעכענונג אויפ'ן קאַפּ, ווייסען אין וועלכען געשעפט מען האָט צוגעלעגט, און אין וועלכען פערדיענט.

זיי האָבען אָבעלעכט זייער ביסעל יאָהרען און האָבען פון קיין רעד
בענונג נישט געוואוסט, איז אויפגעשטאנען דער יונגער דור און האָט
איינגעפיהרט רעכענען — רעכענט מען, כאָטש נאָך יעדען רעכענונג,
ווייסט מען שוין פון פריהער, מוז אַרויסקומען אַ מחלוקה. — „אין
אמת'ן — טענה'ן די אלטע, — וואָס איז דער חילוק: מאָטעלע איז
נישט מיין קינד ווי עזר'ל? מאַכט איינער אַ ברית, אַ בר־מצוה, איז
עס נישט מיין שמחה פונקט אזוי ווי דיינע?“

דער יונגער דור זאָגט: אַז מען דאַרף וויסען פון אַ רעכענונג,
אַז דאָס געשעפט „פערלאָנגט“ צו וויסען פון אַ רעכענונג — נו, מילא
רעכענט מען, קומען אַרויס מחלוקות, זאָל גאָט אויסהיטען.

די יונגע קריעגען זיך, די שנור מיט די טאָכטער. צווישען
אימע, מאָטעלע'ס ווייב, און גאָלדע, עזר'ס ווייב, איז אַ בעשטענדיגע
מחלוקה. גאָלדע, ר' יחזקאל'ס טאָכטער — וואָס איז עזר'ס ווייב,
זאָגט, אַז צווישען די צוויי מויערען, וואָס איהר שווער ר' חיים האָט,
שטעקט פיעל פון איהר פאָטער'ס געלד. און אימע זאָגט פערקעהרט,
אַז צווישען די הייזער, וואָס איהר שווער ר' יחזקאל האָט, שטעקט
פיעל פון איהר פאָטער'ס געלד. די אלטע טענה'ן, וואָס איז דער
חילוק, — אָדער פון דער מאַמע, אָדער פון טאַטען, נאָכ'ן טויט וועט
איהר זיך גלייך טהיילען — זיינען עס דאָך אָבער יונגע מענשען.

גאָלדע, ר' יחזקאל'ס טאָכטער, איז אַ הויכע יודענע מיט אַ
שייטעל פון דריי לאָקען, וואָס פערוואַרפען זיך אויף איהר גלאַנץ
צענדיגען שטערן, מיט אַ געשליפען צינגעל, פאַר וועלכען אַלע ציר
טערען. מען איז זי תמיד געוועהנט צו זעהן אין גאָס מיט יונגעלעך
פון פאַרענט און מיט יונגעלעך פון הינטען, וואָס צופען זי ביי דער
ברייטער שירן: מאַמע, אַ צווייער! זי איז אַ שונא אויפ'ס לעבען
און טויט דער שוועגערין איטע, — און די שוועסטער רעדט אויס
אויף איהר פאַר'ן ברודער מאָטעל, איהר מאַן:

— אוי, אוי, מאָטעלע, ביסט דו אַריינגעפאַלען, אַ רחמנות נעביך
אויף דיר, ווי זעהסט דו היינט אויס. פאַר דער חתונה האָסט דו
אויך אזוי אויסגעזעהן? יאָ? — הויכט זי אַז צו בעדויערען דעם
ברודער, ווען דער לעצטער קומט אריין צו איהר מאַן אין אַ וואַכער
סאָג און טרעפט איהם נישט אין דער היים.
מאָטעל איז שוין געוועהנט, אַז די שוועסטער זאָל איהם בעי-

דויערען, כאָטש ער ווייסט נישט פאַר וואָס און פאַר ווען. פלעגט ער איהר אַ וואָרט צוואוואַרפען: „נו, שווייג, שווייג, איך בעט דיר“, און פערלאָזען די שטוב. טהיילמאָל אָבער, אז זי הויבט אָן אויף זיין ווייב אויסצורידען, שטעכט דאָס איהם: זי איז דאָך זיין ווייב, פאלט ער אָן אויף איהר:

— וואָס איז עס דיין געשעפט? דאָס איז מיין ווייב, מיט מיה האָט זי חתונה געהאַט, נישט מיט דיר.

— זיין ווייב... גיט נאָר אַ קוק, ווי ער האַלט פון איהר שמאָהל און אייזען. ר' יחזקאל גאָמבינער'ס שנור איז זי? אַ מכה! חיים „סטשערב'ס“ טאָכטער איז זי, דיין טאָטענס פערדיונג'ס טאָכטער.

— און דיין טאָטענס פערדיונג'ס זוהן איז דיין מאַן, און ווי דו ווילסט? — רייצט זיך מיט איהר דער ברודער.

— מיין מאַן חיים „סטשערב'ס“ זוהן! — (און פון כעס ווערט איהר גאַנץ פנים רויט) — גיט נאָר אַ קוק, צו וואָס אימלעל קען בריינגען, זי וועט דיר נאָך בריינגען אין דר'ערד אריין לעבעדיגעהייט, און זי הויבט אָן צו וויינען.

אין שטוב געפינט זיך אַ רעשמיל קינדער, און זיי, הערענדיג, אז די מאמע וויינט, הויבען זיי אויך אָן צו וויינען.

מאָטעל געהמט צוזאמען די קינדערלאָך און טהיילט זיי צו גראָ-שען, אז זיי זאָלען אויפהערען וויינען.

גאָלדע לענט זיך שוין אין בעט אריין אויף אַ גאַנצען טאָג, און דערנאָך, אז דער מאַן קומט אַהיים, פאלט זי אָן אויף איהם:

— דו האַלסט אויך אזוי פון דיין ווייב ווי מאָטעל? — וואָלסט געוואָלט הערען אויף דיין ווייב אָסור לרבר — וואָלסט דו דיר מיט איין וואָרט נישט אָנגערופען. מענער, מישטיינס געזאָגט.

און עוזר און מאָטעל שטעהען ביידע דערנאָך אין שפייכלער און בעקוקען דעם ווייז און ריידען פון געשעפט, גיט עוזר אַ וואָרט אריין אַ וואָרט צו מאָטעל אין מיטען דערינען, אזוי ווי פון דער זייט:

— וואָס האָסט דו היינט געוואָלט פון גאָלדען?

— גאָר נישט, נאַרישקייטען.

— אויף אַ גאַנצען טאָג האָט זי זיך אין בעט געלעגט.

— וויפיעל האָסט דו פערשריבען אויף די קראַשענוויצער?

פרעגט ער איהם, כדי איהם פון שמועס אַרויסצונעהמען.

און נישט איינמאל טרעפט זיך די מעשה פערקעהרט, מיט איר מעלען און מיט עוזר'ן.

דער מנהג איז, אז יעדע שוויגער האָדעוועט אויס אינדיקעס אויף פסח און גיט דער שנור. אזוי פיהרט זיך שוין פון יאָהרען לאַנג. ביי ר' יחזקאל'ן אויפ'ן הויף דרעהען זיך ארום די אינדיטשקעס בעשטימט פאר אימען. ביי ר' חיים ראָזענקראַנץ אויפ'ן הויף האָדעווען זיך ווייטער די אינדיטשקעס פאר גאָלדען.

קומט גאָלדע און נעהמט ארום די אינדיטשקעס פון דער מאַמעס הויף און טראַגט זיי זיך אהיים. ווערט דאָך אַ געשריי, עס קומט אימע נאָך די אינדיטשקעס צו דער שוויגער, און זיי זיינען נישט דאָ.

— זיי קעהרען מיר אָן פונקט אזוי ווי איהר, מוין מאַמעס אינדיטשקעס, — טענה'ט גאָלדע.

לויפט אהיים אימע צו דער מאַמען מיט אַ געוויין: גאָלדע האָט איהר די אינדיטשקעס אוועקגענומען. נעהמט די מאַמע דער שנור'ס אינדיטשקעס און גיט דער טאַכטער אוועק. קומט דאָך די שנור צו לויפען: איהר חזקה — ווערט, פערשמעהט זיך, אַ מחלוקה.

נעהמען די שוויגערס און קויפען אין דער שטיל אנדערע אינדיטשקעס און צוטהיילען די שניר.

האָבען זיי דאָפעלט.

די אלטע לייט ווערען דערפון געוואָהר, די קינדער קריענען זיך, און האָבען עגמתינפש.

אַ גאנץ יאָהר, הייסט עס, זיינען די שניר נישט ברוגז צווישען זיך — „נישט חבר און נישט ברוגז“. מען טרעפט זיך אין גאס, שאַקעלט מען זיך צו פון דערווייטען מיט אויפגעריסענע נעז. אָבער טרעפט מען זיך ביי דער מאַמע (נישט קיין חילוק ביי וועלכער מאַמע), ווען מען פרעגעלט איינגעמאכטס, זאָגט מען זיך „גוט מאַרגען“, „גוט יאָהר“, נישט קוקענדיג איינע אויף די צווייטע, און מען צוטהיילט זיך דאָס איינגעמאכטס אין דער שטיל אָהן ווערטער. איינע דוקט צו צו דער צווייטער דעם גרעסערען חלק:

— לאַז זי זיך נעהמען, וועלכעס זי וויל — און מען קוקט אויף די וואַנד.

— וואָס איז דער חילוק, דיינע קינדער וועלען ביי איהר דאָס

אייננעמאכטס מיט געזונד אויפעסען, און דיינע קינדער וועלען עס
ביי איהר מיט געזונד פערצעהרען — זאָנט די שוויגער אָדער די מאַמע,
געבענדיג יעדערער איהר חלק.

אז עס קומט אָבער פאַר'ן רעכענונג — נישט פון ווען און נישט
פון וואו, הערט מען אויף זיך צו געריסען, און, אז מען טרעפט זיך
ביי דער מאַמען, אָדער ביי דער שוויגער, זעצט מען זיך אַנדער איינע
גענען די צווייטע און מען שוויינט.

די קליינע קינדער אָבער ווייסען נישט פון קיין „גליקען“, און
גאַלרע'ס אַ קינד לויפט צו דער מאַמען:

— מאַמע, מאַמע, די מוהמע רופט.

די מאַמע שטופט עס אַוועק פון זיך מיט כעס...

געווען איז עס אין דעם שבת-צורנאכט פון דעם יאָהר-רעכענונג.
די שטוב האָט בעקומען גאָר אַן אַנדערן חן. זי איז יום-טובֿ-
דינער, ווי אין אַן אַטלעסענער קאַפּאַטע אָנגעטהון.

איבער דעם גרויסען, לאַנגען, ברייטען טיש צוגיסט זיך דאָס
ליכטיגקייט פון דער לאַמפּ. מיט מעהר דרך-אָרץ און גאָר מיט אַן
אַנדערען חן ברענט זי היינט. דער טיש איז בעלענט מיט פעק
„פּאַפּיערלעך“ און „פּאַפּיערלעך“. פון אויבען אָן אין פּאַטער-שטוהל
זיצט ר' יחזקאל. מיט איין האַנד האַלט ער זיך אָן פאַר די בריילען,
און מיט זער צווייטער האַנד רעכענט ער פאַר זיך מיט אַ שטיקעל
קרייד. אויף דער צווייטער זייט טיש, אַנטקעגען ר' יחזקאל'ן, זיצט
ר' חיים ראָזענקראַנץ דער מחותן, אַ הויכער יוד, מיט אַ לאַנגער, געלער
באַרד, וואָס פּערשפּרייט זיך אין צוויי שפיצען, און מיט אַ לאַנגער,
מיט האָר בעוואַקסענער נאָז. גרויסע טראָפּענס שווייס טריעפען פון
די קנייטשען פון זיין ברייטען, גלאַנצענדיגען שטערן און האַלטען זיך
אויף צווישען די האָר אויף דער שפיץ נאָז. דער מחותן רעדט וועניג,
און רעדט ער אַ וואָרט — איז עס אַ חסד, וואָס ער טהוט פון זיין
זייט. ער קוקט זיך נאָר צו. און רעדט ווער, קוקט ער איהם אָן,
און דאָס איז שוין גענוג... ביי ביידע זייטען טיש זיינען עוזר און
מאָטעל. זיי רעכענען שוין הויך, מאָטעל פאַר זיך:

— צוויי און אַכציג האַנד-געלד אין שעמעניץ.

עזר, וואָס איז, דאַכט זיך, גאָר געווען פּערטהון איג זיין רעכע

נונג, כאפט זיך פלוצלונג אויף, ווי עם וואָלט איהם ווער אָבגעבריהט, מאַכט צו איין אויג און קוקט אויף מאַטלען :

— וואָס? ווען? וואָס פאַר צוויי און אַכציג?

— אין שעמעניץ, לייזער רבי'ן נישט נעגעבען, האָ?

— א, לייזער רבי'ן. הונדערט צוואַנציג אין נומבין... — רעכענט שוין עוזר פאַר זיך ווייטער, ווי עם וואָלט גאָר נישט געווען.

— געלער הונד — זידעלט איהם מאַטעל אויס. — „קופיעץ“ מיינער, געוואָלט מיר כאַפען.

מען הויבט אָן צו שימען זיך מיט שמעכווערטער. די אַלטע רופען זיך אָן : נו, נו! און מען קלאַפט אין טיש.

דער עיקר „רעכען־מייסטער“ איז עזר'ל. דאָס איז אזא מין „צוויי־וועלט־יודעל“ : א „חסיד“ און א „דייטש“, א פראָסטער און אַ למדן. „וואו ער קומט, האַלט ער מיט“, און דערפאַר טאָקע איז ער דער פּעריל אין דער משפּחה. אַ קיילעכיג, נידריג יודעל מיט אַ געל קיילעכיג בערדעל. טראַגט שוין אַ געפרעסט ווייס קראַגענדעל מיט אַ שוואַרצען שניפּס, און רעדט, אזוי ווי דער פּאָטער, אָבגעצעהלעט ווערטער. נאָר רעדט ער שוין אַרויס אַ וואָרט, מאַכט ער צו איין אויגעל, און קוקט מיט'ן צווייטען אויג מיט חשד אויף יענעם, וואָס רעדט צו איהם. יעדען מענש, וועלכען ער זעהט דאָס ערשמע מאָל איז ער הושד. מיט אַלעמען לעבט ער גוט. אַליין איז ער, הייסט עס, אַ חסיד, דאווענט אין שטיבעל און האָט ליעב צו טראַגען אַן אַטלעסענע קאָפּטע מיט אַ ווייס קראַגענדעל — און, אז ער רעדט, דריקט ער שאַרפּער אויס די „ר“, אזוי ווי מען רעדט אין וואַרשוי. מיט מיטקאָוסקען, דעם איינציגען ליטוואַק אין שטאָדט, לעבט ער אַ גוטען טאָג. און אז דער ליטוואַק רעדט אויס אויפ'ן רבי'ן, שאַקעלט עוזר צו מיט'ן קאָפּ, אַ מאַך מיט דער האַנד אזוי, אז ווי מען וויל, קען מען עס אָננעהמען : אז מען וויל, איז ער מסכים מיט'ן ליטוואַק, און אז מען וויל, בעדויערט ער דעם ליטוואַק, דעם אַפיקורס.

עוזר איז פּערטהון היינט שטאַרק אין רעכענען און ויצט מיט „וואָלף שרייבער“ ביים „ריכטיגען בוך“.

ווער איז דאָס „וואָלף שרייבער“? און וואָס איז דאָס אַזעלכעס דאָס „ריכטיגע בוך“?

וואָלף שרייבער איז אַ איד אַ רעכענמייסטער פון די רעכענ־

מייטערס, א דארס, א קליינס, א מאָנערס, א גאָרנישט. אין דעם גארנישט איז אזוי פיעל דאָ. א טראָפען פון א ים, און אין דעם טראָפּ פּען א גאַנצער ים. טרוקען איז עס. א פנים, א ברויטער, „אויסגע- שטערנטער“, איינגעקנייטשטער שטערן, און אין שטערן צוויי אויגען מיט א נאָז — א נידריגס, געה נעהם שטעק דיר איהם אין קעשענע אריין. וועסט דו דארפען אן „אלגעברייניק“ צו פרעגען, וועט ער דיר פון קעשענע ארויסקריייען. וואָהנען וואָהנט עס — געה פרעג גאָט! נישט קיין ווייב, נישט קיין קינד. צי האָט ער א מאָל יאָ געהאַט א פּאַמיליע, צי האָט ער נישט געהאַט — קיינער ווייסט נישט, דאָס וואָלף'ס דרעהט זיך ארום אין שטעדטיל, ווי עפעס א צולאָג צום שטעדטיל, א זאך, וואָס דאָס שטעדטיל דאַרף עס. האָט ווער א שווע- רען רעכענונג צו פרעגען (נישט ווייל מען דאַרף איהם וויסען, נאָר גלאַט אזוי, ווייל עס איז טשיקאווע), קומט מען צו וואָלף'ן. פרעגט מען איהם, קנייטשט ער איין דעם שטערן, און דענסטמאָל זעהט זיין שטערן אויס, ווי אן אלט בלעטעל פון אן אלט ביכעל... און די קניי- טשען פון שטערן — אלטע, אָבגעריבענע אותיות, און עס דאַכט זיך, אז די קנייטשען פון שטערען שטעלען זיך צוזאַמען און זאָגען איהם אנים דעם סוד פונ'ם רעכענונג.

דעם דאָזיגען וואָלף האָט עוזר צו זיי אריינגעבראַכט, דעם יאָהר רעכענונג צו מאַכען. וואָלף שרייבער פרעגט נישט אויף קיין לויז — ער ווארט נאָר אויף אזא רעכענונג, אז ער זאָל דאָ זיין גבורה קענען ארויסווייען.

אלעס, וואָס די סוחרים „גיבען-אויס“ און „נעהמען-אין“ — אזוי האָט עוזר איינגעפיהרט — שרייבט מען אין א ביכעל איין. אין יעדען ביכעל מוז אויף איין בלעטעל די „הוצאות“ ווערען איינגעשריעבען, אויפ'ן צווייטען — די „הכנסה“.

מילא, עוזר פיהרט זיין ביכעל ריין — אזוי זאָגט ער, נאָר מיט די אלטע איז א חורבן, שטענדיג פערליערען זיי זייערע בלייטשיפטען, און קומט צו עפעס איינשרייבען, הויבען זיי אָן צו זוכען אין אלע קעשענעס, און פערשילטען עוזר'ן אויף די „מאָדעס“, וואָס ער האָט איינגעפיהרט, שרייבט מען דערווייל אָן אויף די שענק מיט קרייך, אָדער אויפ'ן טיש, אָדער גלאַט אזוי אויף א שטיקעל פּאַפּיער. דער- נאָך צו דעם „יאָהר-רעכענונג“ זוכט מען אויס די שטיקלאך פּאַפּיערען.

מיט די שענק און בענק, וואָס אויף זיי זיינען די רעכענונגען אָנגע-
שריעבען, און מען שרייבט זיי איבער אין דעם „ריכטיגען בוך“.
די אַלטע פּערשרייבען דאָך פּערצוקט, אין דעם בוך מעקען זיך
די שריפטען אויס, ווערט דערנאָך אַ מחלוקה איבער די ציפּערען.
איינער זאָגט, אז עס איז אַ 8, דער צווייטער: אַ 5. אָבער מעהרסטע
מאָל ווייסט מען גאָר נישט, וואָס דאָס איז אזוינס. מען פרעגט די
אַלטע — ענטפּערען זיי: „פּערדרעהט אייך אייער קאָפּ“. שיקט מען
צו לייבעל זייגער-מאַכער נאָכ'ן „שפּאַקטיוועל“, קוקט מען אין „שפּאַקט-
טיוועל“ — ווערט אָבער פּון דאָס ניי די זעלבע מחלוקה — און דענסט
מאָל נעהמט זיך שוין „וואָלף שרייבער“ צו דער זאך. ער מאַכט אַן
„אַלגעברייניק אַהין“ און אַן „אַלגעברייניק צוריק“ — און ווייזט אויס,
לויט „על פי חכמת החשבון“, אז עס מוז גאָר זיין אַ דריי, און טהוט
איהם עפעס!

און דאָס „ריכטיגע בוך“ איז ביי וואָלף שרייבער דאָס פּידעלע,
אויף וועלכען ער שפּיעלט זיין ליעדעל אויס. ער האַלט עס ווי אַן
אויג אין קאָפּ און טראָגט זיך דערמיט אַרום.

געזעסען איז עוור מיט וואָלף דעם שרייבער ביי דעם „ריכטיגען
בוך“ און האָבען ביידע טיעף אין בוך אַריינגעקוקט. אין שטוב איז
געווען אַ שטיל-שווייגעניש, וואָס האָט געדריקט, און אין איינעם
עפעס אַ „דרך-אָרץ“ פּערשפּרייט... אויף דעם טיש, וואָס איז געווען
פּערוואָרפען מיט קליינע און גרויסע פּאַפּיערען און פּאַפּיערלעך, האָבען
צוויי גרויסע זילבערנע לייכטער אַרויסגעשטאַרט און האָבען „ערנסט“
געמאַכט די „שטוב“. און די טהיר האָט געסקריפעט, די דיענסט
האַט זיך געדריקט, זי איז אַריין מיט פּולע גלעזער טהיי און אַרויס
מיט ליידיגע.

אין אַ ווינקעל שטוב אויף דער קאַנאַפּע זיינען געזעסען האַצקיל
און בעריל, ר' יחזקאל'ס משפּחה. זיי זיינען געזעסען „שטיל-שוויי-
גענדיג“, זיך נישט אַ ריהר געגעבען, כדי מען זאָל זיי נישט אָנזעהן,
אז זיי זאָלען דאָ גאָר נישט אויסמאַכען — און מיט גרויס הכנעה זיינען
זיי יעדע מינוט גרייט געווען צו ערפּילען דעם קלענסטען פּערלאַנג
מיט דעם גרעסטען פּלייס און איילעניש, וואָס איינער פּון טיש וועט
בעפעהלען. נישט איין מאָל זיינען זיי אַליין אָבער געגאַנגען טרעפען,
וואָס מען דאַרף, און האָבען זיך מיט אַ מאָל געגעבען אַ לאָז צו דער

טהיר. ביידע האָבען זיך אָנגערטראָפּען און האָבען א נערודער געמאַכט. האָט זיך ווער פון טיש אומגעקוקט, האָבען זיי זיך ביידע אין דער שטיל פערשעהמטערהייט פון דער שטוב אַרויסגע'גנב'עט, נאָר אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָט מען זיי שוין ווייטער אין שטוב גערטראָפּען זיצען אויף דער קאַנאַפּע, און איינער האָט דעם צווייטען אין דער שטיל די הענד, די פיס געקניפּט, געביסען, דער צווייטער האָט איהם מיט אַ שטאָך פון אַ שפּילקע אָבגעענטפּערט, אָנשטאַט אַ וואָרט פון מויל אויסצונוצען.

אין מיטען דערינען דערהערט זיך פון דרויסען אַן „אָנקומעניש“. די טהיר עפענט זיך ברייט און עס בעווייזען זיך יודען, די שטאָרט-בעלי-בתים, נאָך אין שבת'דיגע מלבושים אָנגעטהון, טהייל מיט ציי-גאַרען, טהייל מיט לולקעס, און לאָזען פון די בערד אַ געדיכטען רויף אַרויס. די שבת'דיגע קליידער און די וואָכעדיגע לולקעס האָבען ניט אינאיינעם געשטימט, דאָך האָבען זיי צוזאַמען געוואָרפּען אַ חול-המועד'יגען חן, אַ חן פון „חסיד'יש-נגיד'יש“. די שטוב איז פול געוואָרען מיט רויף פון די ציגאַרען. און פון געדיכטען רויף האָבען די צוויי ליכט-פלאַמען אַרויסגעשוינט און דאָס האָט זעהר בעל-בתיש אויסגעזעהן און בע'חנ'ט דעם עולם. זיי האָבען געזאָגט דעם בריי-טען „גוט וואָך“ און האָבען פערנומען, יעדער נאָך זיין שטאַנד נאָך, פלעצער אַרום דעם טיש. די טהיר האָט איצט מעהר געסקריפעט — און פון שטוב איז איצט מיט אַ מאָל אַוועקגענומען געוואָרען דער פריהערדיגער דרך-אריץ'דיגער גייסט, וואָס האָט געהאַט די שטוב אָנגעפילט, אַזוי, אַז בעריל און האַצקיל האָבען זיך מיט אַ מאָל מעהר היימישער געפיהלט און פריי געלאָזט די צונגען אָנשטאַט זיך צו קנייפען. די שטוב איז צוריק „שטוב“ געוואָרען, מען האָט באַלד די רעכענונגען אַראָבגענומען, וואָלף שרייבער האָט געכאַפּט דאָס „ריכ-טיגע בוך“ און איז דערמיט ערגעץ-וואו פערשוואונדען געוואָרען.

איינער אַ הויכער יוד מיט אַ לאַנגער ברייטער באָרד, וועלכער האָט גערעדט מעהר מיט די הענד ווי מיט'ן מויל, און יעדערען מיט אַן עזות'קייט דאָס מויל פערקלאַפּט, איז געווען דער ראש המדברים. — אַזוי ווי די שטאָרט, זאָגט ער, האָט קיין פרנסה נישט, און מען דאַרף נויטיג אַ רבי'ן אין שטאָרט, אַז חסידים זאָלען האָבען וואוהין אַריינצוקומען אויף אַ יום-טוב, אויף אַ שבת, און אַז עס זאָל אַ לעבען

ווערען, גיט ער אן „עצה“, אז מען זאל דעם טריסקער רבי'ן, וואָס האָט זיך איצט פון ברודער „אַבנעטהיילט“, אין שטאָרט פערבעמען, דער טריסקער רבי וועט בעשטעהן — ער ווייסט עס אויף געוויס — נאָר מיט דעם תנאי, אז מען זאל איהם דעם רב'ס ביתהמדרש אָבגעבען, און דער שטאָדט־רב זאל איהם אַ קוויטעל אַרויסגעבען, אז סנדיקאות געהערען צום טריסקער רבי'ן.

— און אונזער רב לעבט נישט ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר? די „קהלה מענש“, מן הסתם האָסטו אַ פּוטיקע פון דיינעם בעקומען — האָט געשריען אהרן ליב־שוסטער, אַ חבר־מאַן אין די „נושאי מטה“, אַ בלינדער אויף איין אויג, שוין האַלטענדיג דעם שמעקען אין דער האַנד אַנטקעגען דעם הויכען יודען.

אהרן־ליב שוסטער האָט געהערט צו דער „חברה־מענער“. די חברה מענער, אָדער די הוטבי עצים ושואבי מים, ווי מען האָט זיי אין שטאָרט גערופען, האָבען געהאַלטען פאַר'ן רב און די טריסקער חסידים, אָבער, האָבען זייער רבי'ן געוואָלט אין שטאָרט אַריינבריינגען. — מענדעל ליב, פון ווען אָן ביסטו דו מיר אזאַ מאַכער געוואָרען? האָסטו שוין קיין פרוטה נישט און ווילסט ווייטער אַ ביינדעל אָב־לעקען? הע? — האָט צום הויכען יוד געזאָגט איינער אַ קצב, וואָס האָט אַ מאָל געלערענט מיט איהם אין איין חדר.

— אומעטום זיינען זיי דאָ די פויערן. מען פרעגט אייך נאָך נישט קיין שאלה. אז מען וועט אייך פרעגען, וועט איהר ענטפערען — האָט דער הויכער יוד געזאָגט, אַרויפ־רוקענדיג זיך העכער צום טיש צו. ר' יחזקאל, דער דאָזאָר, דער בעל־הבית פון שטאָרט, איז זיך געזעסען און האָט אויסגעהאַרעכט די מחלוקת און האָט שטיל־געשווייגען, קוקענדיג אויפ'ן מחותן: וואָס וועט ער זאָגען.

— צווישען אונז ריידענדיג, ווער קומט צו „איהם“ היינט אָהער? וואָס פאַר אַ נאָמען האָט ער? און וואָס איז ער אין אמת'ן — האָט דער הויכער יוד פערשטעהן געגעבען ר' יחזקאל'ן אין דער שטיל.

— גוט וואָך! — גיט מיט אַ מאָל אַ קלונג אין שטוב, און דער „גוט וואָך“ איז עפעס געווען נאָר אַ בעזונדערער — ער איז נישט בטל געוואָרען צווישען די אַנדערע גוט וואָכ'ס. טהייל האָבען זיך אומגעקוקט צו זעהן, ווער דאָס איז — און געווען איז עס ר' יצחק יודעל'ס, ר' יצחק יודעל'ס איז אַ יוד מיט אַ בעזונדערען „מיין“. איז'ן איז עס

א קליון יודעל, נאָר אַ ברייטס מיט אַ דיק בייכעל, וואָס רעדט נישט, נאָר עס קוויטשעט זינגענדיג; עס קוקט נישט, נאָר עס בעפעהלט מיט די אויגען. אַז עס וויל, איז עס גוט ווי אַ טייבעל, און שלעכט ווי אַ שלאַנג. שטענדיג די ציגאַר אין מויל, מעג זי זיין אָנגעצונדען, מעג זי זיין אויסגעלאָשען, און דאָס ריטשען זיינס מיט די פיס, זאָגט אָן אַ פערטעל שעה פריהער אַז ער קומט... יעדערען „רוצט“ ער, מיט אלעמען איז ער „פאַן בראַט“, ער פיהרט די ראָליע פון אַ גרויסען חסיד, און זאָגט אלעמען מוסר, און אלע האָבען מורא פאַר איהם. ער האַלט נאָץ ווינציג פון די אלע רבנים, וואָס יודען האַלטען פון זי, ער מאַכט זיי אוועק מיט דער האַנד. מיט דעם שטאַדט־רב איז ער אין אַ בעשטענדיגער מחלוקת. טרעפט זיך אַ שאלה, פסק'נט ער אַליון. זאָגט אויפ'ן רב, אַז ער איז אַ גראַבער יונג און אלע האַרבען אויס, און וואונדערען זיך און האָבען מורא פאַר איהם.

עוזה, וואָס איז די גאַנצע צייט געווען קאַלט און האָט זיך אויס־געהערט רוהיג, איבער וואָס מען קריעגט זיך, דערזעהענדיג ר' יצחק יודעל'ס, וועלכער פלעגט איהם אלע מאָל אויף די פלייצעס קלאַפען אין שטיבעל, איז נאָר אַן אנדער מענש געוואָרען, — אַ חסיד.

— וואָס איז, מען פרעגט אייך נאָך נישט, — האָט ער געשריען פֿו די בעלי־בתיים.

ר' יחזקאל און ר' חיים ראָזענקראַנץ געהערען צו די בעלי־בתיים; זיי דאוונען און חבר'ן זיך מיט בעלי־בתיים. זיי קענען אפילו נישט לערנען, נאָר זיי זיינען יודעיס־פּר. זיי זיינען פון די בעלי־בתיים, וואָס האָבען דרך־אֶרץ פאַר אַ לַמֶּדֶן און ווערען בטל פאַר זיי. אַ יוד אַ לַמֶּדֶן זאָגט אַ וואָרט, כאַטש עס איז נישט אַזוי גלויב, וואָס פון אונז אַיינער טאָר דאָס ניט זאָגען, דאָך מן הסתם ווייסט ער, וואָס ער זאָגט — דערפאַר האָט ר' יחזקאל שטיל־געשוויגען, כאַטש ער האָט מיטגעהאַל־טען מיט די בעלי־בתיים.

ר' יחזקאל'ס האַפּנונג איז געווען צו האָבען אַ קינד אַ לַמֶּדֶן, אַ מענשען פון „יענער וועלט“, וואָס זאָל זיצען און לערנען, און ער האָט טאַקע דערפאַר ר' יצחק יודעל'ס פאַר אַ מלמד צו זיינע קינדער גע־האַלטען. דער עלטערער זוהן איז אָבער נאָך בחור־ווויז אין געשעפט אַרײַן, „צונעכאַפט זיך“, און צו ביסלעכווייז די תורה פּערלאָזט. איינס נאָר איז איהם נאָך איבערגעבליבען — וואָס ער האַלט זיך פאַר אַ

חסיד, דאווענט אין שטיבעל און חבר'ט זיך מיט ר' יצחק יודעל'ס. און איצט, זעהענדיג אז זיין עוזר און מאַטעל האַלטען מיט מיט ר' יצחק יודעל'ס, מיט די חסידים, האָט עס דעם אַלטען הנאה געטהון — חסידים, עס איז עפעס גאָר אנדערש — פאַר זייער רבי'... און ר' יחזקאל האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען.

ר' יחזקאל האָט פאַר זיין יונגסטע טאָכטער די „בת זקונים“ לאה'לע געוואָלט אַ למדן און אַ בעל-יחוס פאַר אַן איידים זיך נעהמען, אַז דער איידים זאָל קעכט עסען כל ימיו און תורה לערנען, אַז אויף דער עלטער, ווען ר' יחזקאל וועט אין דער היים שוין זיצען, זאָל ער אין דער שטוב דעם קיל התורה הערען — ער האָט די זאך איבער געגעבען ר' יצחק יודעל'ס. ר' יצחק יודעל'ס „גוט וואָך“, וואָס האָט אַזוי קלינגענדיג אין שטוב אָבגעקנאָקט, האָט דעם אַלטען עפעס הנאה געטהון. אין זיין הויז — חסידים, און דער אַלטער האָט שוין גענומען פאַנטאַזירען וועגען דעם איידים דעם למדן. ער האָט זיך אויפֿ געהויבען און אַריבערגעוואונקען צו דעם מחותן ר' חיים'ן, אַז ער זאָל מיט איהם אין אַ צווייטען שטוב אַריין (אזוי איז שוין איינגעפיהרט ביי די אַלטע, אַז קיינער שטעקט ניט די האַנד אין קאַטען וואַסער אַריין, אַז דער צווייטער ווייסט נישט דערפון). ר' יצחק יודעל'ס האָט גאָך אַ לאַנגען אומקוקען צו דער „חברה“ אַ וואָרט „געוואָרפען“ :

— איילט אייך נישט אַזוי, און וואו זיינען מיר עפעס? — און איז מיט שאַרענדיגע טריט אין די צווייטע שטוב אַריין צו די אַלטע.

— ר' מרדכי קאַנסקעוואָליער שרייבט דאָך מיר, אַז איהר האָט זיך מיט איהם געזעהן אין „טריסק“, אַז איהר קענט זיין בחור — נג, וואָס דאַרף מען מעהר?

און פון דער „שטוב“ האָט זיך געהערט אהרן־ליב'ס קלאַפען מיט'ן שמעקען אין טיש: „גע'הרג'עט קענען זיי ווערען, איידער“...

די ווייבער האָבען זיך אין עס־שטוב ביי מלכה'לען, ר' יחזקאל'ס ווייב פערזאַמלט. עס איז אַ מנהג ביי מלכה'לען אין שבת־צורנאָכטס פון גרויסען רעכענונג אויף פסח דאָס לעצטע שמאַלץ אויסצולאָזען. אין יענער שטוב זיצען די מאַנספערשויען ביים יאָהר־רעכענונג, עס הערט זיך פון דאָרט אַ שטיל גערויש, וואָס זאָגט אויס די ערנסטקייט

פון אינעוועניג. די דיענסט דרעהט זיך, טראַגט אַריין גלעזער טהיי און נעהמט אַרויס ליידיגע גלעזער, און יעדעס מאָל, ווען די טהיר עפענט זיך, שלאָגט פון דאָרט אַרויס אַ רויך פון ציגאַרען און אַ ליאַרם, וואָס פערשטומט אויף אַ וויילע די ווייבערשע געשמועסען, און די ווייבער קריגען דרף־אַרץ פאַר „דרינען“... דאָ, אין דער שטוב, זיצען די ווייבער און מאַכען זיך „נאַריש“ אין „דריידעל“. אין דריידעל הייסט עס, אָבער זיי שפיעלען גאָר אין „זעקס און זעכציג“ מיט אַ טאַליע קאַרטען, וועלכע די מאַנספערשווינען האָבען די קינדער געגעבען צו שפיעלען זיך. די יונגלעך שטעהען ביי די מאַמעס און ציהען „קאָנגעלד“, די מאַמעס שטופען זיי אָב פון זיך, און די יונגלעך שטעד הען אַלץ ווייטער און טהוען דאָס זייעריגע. אין מיטען קומט גאָר צו לויפען אַ יונגעל, כאַפט אַרויס דעם „קאָן“ פון טעצעל און אַנטלויפט וואו דער פּעפּער וואַקסט — און געה טהו איהם עפעס!

דער אַלטער דור ווייבער טראַגט טיעפע הויבען מיט פערשיעדענע קאָלירטע בענדער און ברייטע שטערענטיכלעך, וועלכע זיינען אין שפּיצען אויסגעשניצט און אין יעדער שפיץ פונקעלט זיך אַן אַנדער ציהרונג: אין איין שפיץ — אַ רויטער קרעל, אין צווייטען שימערט אַ בריליאַנט, און דאָס וואַרפט איבער דעם אַלמ־געקנייטשטען, גלענ־צענדיגען שטערן אַ „שבת־מלכה“ חן; דער יונגער דור טראַגט שוין שייטליך מיט פערשיעדענע מאָדנע לאַקען און די ציהרונג אין די שייטלען אַריינגעשטעקט. די קליידער זיינען מעהרסטענטהייל פון פּערסישע טיכער־שטאָף אין פּערשיעדענע קאָלירען, וואָס איז דענסט־מאָל די מאָדע געווען, און געמאַכט זיינען זיי אויף געווען נאָך דער דענסמאָלדיגער מאָדע, — פאַלדען אויף פאַלדען, איין פאַלד אַריין מיט'ן קאָפּ אין די צווייטע; דאָ מישען זיך די פאַלדען אויס און לעגען זיך צוזאַמען, דאָרט צוגעהען זיי זיך שוין אין צוויי בעזונדערע ווענען. אויף די הערצער טראַגען זיי אַלע „האַרץ־ברעטלעך“, דאָס איז אַ לאַנג פיער־קאַנטיג שטיק סאַמעט, אויף וועלכען עס זיינען אויפ־געהאַנגען ווי אויף אַ שילד די מתנות, וואָס דאָס ווייבעל האָט בעקומען ווען זי איז אַ כלה געווען. אימע די שנור, גאַלדעלע די טאַכטער זיינען געזעסען איינע אַנטקעגען די צווייטע און ביידע זיינען זיי געווען שטייל (וואָרום זיי זיינען ברוגז צווישען זיך, היינט איז דער רעכענונג...), און אז איינע האָט זיך פון איהר אָרט אויפגעהויבען, האָט די צווייטע

עפעס מאָדנע די ליפען פערקרימט, די אויגען צום באַלקען פערגלייכט און לייכט אָבגעזיפצט. דאָס איז געווען אַ מין ברוגז-מינע.

זיי האָבען געשפּיעלט. און דער אָנפיהרער פון שפּיעל איז געווען אַ יודעל „אַ דייטשעל“, „אַן איינגעהער“ און אַן „אַרויסגעהער“ ביי מלכה'לען, ווי אין אנדערע הייזער. גערופען האָט מען איהם אויף: „דאָס ווייבערש יודעל“. שוין דענסטמאָל האָט ער געטראָגען „דייטש-מעריש“ אַ קורץ רעקעל און אזא מין זיעבען קאַנטיג היטעל מיט אַ גלאַנצענדיגען דאַשעק. געטראָגען האָט ער „דייטשמעריש“ נישט אזוי לשם דייטש, נאָר ווי איבער „גלאַט אזוי“, ווייל עס פאַסט פאַר אזא מין ווייבערש יודעל צו טראָגען „דייטש“. געוואוסט האָט ער צו יעדער קרייניק אזא מין רפואה, וואָס ער פלעגט עס אָנרופען „קאַרפּוס דליקטו“. מיט די דייטשען רעדט ער פּויליש, און שרייבט „פּראָשע-ניעס“ אויף אויף פּויליש, דערפאַר פלעגט מען איהם אין שטעדטעל רופען „מאַכער“. אינ'ן איז עס אזא מין יודעל, וואָס אומעטום קומט עס, אומעטום איז עס היימיש, וואָס אַלעמען זאָגט ער „דו“ און וואָס אַלע זאָגען איהם „דו“. צום מעהרסטען פלעגט עס זיך חבר'ן מיט ווייבער, און עפעס אזוי ווי איהם וואָלט מען מתיר געווען, פערברענגט ער צווישען זיי פּראַנק און פריי. ער ווייסט פון זייערע סודות, און עס מאַכט נאָר נישט אויס — „אַ האַלבע יודענע“, אַלעמען פלעגט ער אַיינגעהמען מיט זיינע גלייכע ווערטלעך. ער האָט גערעדט, האָט מען געלאַכט, כאַטש עס איז מעהר נאַרישער געווען ווי לאַכעדיגעס. ער פלעגט זיך דעם קאָלנער פון פאַלטאָ אַוועקשטעלען, דאָס היטעל זיך פערדרעהען, מאַכען זיך דרעמלען און דאָס בערדעל פלעגט זיך שאַקל לען — איז גענוג געווען, אַז עס זאָל בריינגען צום געלעכטער.

היינט, שבת-צורנאַכטס פון גרויסען יאָהר-דעכענונג, איז איהם אודאי געקומען, אַז ער זאָל זיך געפינען ביי ר' יחזקאל'ן. פון קיך טראָגט זיך אַ ריח פון געפרעגעלטע שמאַלץ, און געוואוסט האָט ער, אַז נאָך דעם רעכענונג וועט זיין די גרויסע „מלוה מלכה“, ווי עס איז שוין דער מנהג ביי ר' יחזקאל'ן פון קדמונים אָן.

ביי אַ ווינקעלע טיש איז געזעסען לאַה'לע, דאָס כלה-מיידעל. פון די פרישע גערייטעלטע באַקען האָט דאָס יונגע בלוט אַרויסגע-קושט זיך... אזוי ווי דאָס בלוט פון אַ רויו, וואָס רייטעלט זיך אויף דעם סאַמע-בלעמעל, ווען די זון גליהט דאַרויף. די אויגען שטילע.

דוהיג זיינען זיי „פאר זיך“ געווען זיינגעפאסט אין דעם ברייטען גרויסען אויגען-לאך, און דאָס דיניטשקע ציטערנדיגע הייטעל האָט געהיט דאָס אויג. דער „אויבער-שומר“, די שוואַרצע ברעם, וואָס הענגט אויף דעם ראַנד פון דעם גרויסען ווייסען שמערן, וואָס זעהט אויס ווי אַ מענשען-קרין פון גאָט געשענקט, האָט זיך אין דער שטיל דעם אויג צוגעקוקט און אַלעס דעם אויג נאָכגעמאַכט... די האָר אין צוויי צעפּ פערפלאַכטען, הנ'עוודיג און מיידעל-ציטערנדיג האָבען זיי זיך איבער איהרע איידעלע ציטערנדיגע אַקסעל אַראָבעללאָזט. זי איז געזעסען פאַר זיך, און אַ כלה-הן האָט כּוּן איהר געזיכט אַראָבעלויכטען צונעה'דיג און שטיל-שווייגענדיג. יעדעס מאָל, ווען עס האָט זיך געהערט דעם דייטשעל'ס קול, האָט איהר האַרץ לייכט אויפגעציטערט, און די יונגע ברוסט האָט דענסמאָל לייכט זיך בעוועגט. זי האָט מורא געהאַט, אַז דאָס דייטשעל זאָל זי גישט טשעפען, נאָר באַלד איז אויף איהר אויך די צייט געקומען.

— ווייסט, דער שרכן זיצט דערינען מיט'ן טאַטען און שמועסען

וועגען אַ שרדך.

זי האָט דעם קאַפּ אַראָבעבויען און איהם פון זיך מיט איהרע לייכטע ווייסע הענד אָבעשטופט.

— אזוי ווי עס קען אויף דער לבנה ראש-חודש רעטעכלעך וואַק-

סען, אזוי וועסט דו דעם התן קריגען.

אין שטוב האָט געקלונגען אַ געלעכטער.

לאה'לע האָט זיך פלינק פון טיש אויפגעכאַפט און איז פאַר

חרפה פערשוואַנדען געוואָרען.

אויף די ווענד פון דער גרויסער, לאַנגער קיך האָט דאָס קופער

אַראָבעפונקעלט. און איין ראַנדעל האָט אריבערגעווינקט צום צוויי-

טען, וואָס איז געהאַנגען געגען איהם אויף דער צווייטער וואַנד. די

דיקע בייכיגע בעקענס, די קופערנע אויסגעצויגענע בראַטפאַנען, די

הויכע קריגען מיט פערשיעדענע שנויצען האָבען בעל-הבית'יש פון די

ווענד אַראָבעהאַנגען, פערשפרייט ארום זיך אַ היימישקייט און דער-

צעהלט פון גוטע געוועזענע צייטען... אין אייווען פלאַקערט עס, און

טיעפע ברייט-בייכיגע קופערנע טעפּ שטעהען און קאַכען און קאַכען,

און דער פרישער, פעטער גרוינען-גערוד לעגט זיך איבער דער קיך און

דערצעהלט עפעס פון היימישע זאכען.... אויף דעם לאנגען פליישיגען טיש, וועלכער איז מיט א לאנגען קופערנעם בלעך בעקלאפט, שטעהען אָנגעשטעלט טיעפע בעקען, קליינע און גרויסע, גרייט דאָס שמאַלץ אין זיך אריינצונעהמען.

ביי דער קיך אין א ווינקעלע זיצט רחל לאה, די איינגעהערין. אַ הויכע, אלטע יודענע מיט ווערצעלעך אויף דער נאָמבע, און צוויי־דריי לאַנגע האָר ציהען זיך פון די ווערצעלעך ארויס. די אלטע, גרויע קאץ ליגט אין איהר שוים און לעקט איהר די איינגעדארטע בייערדיגע הענדר. ארום איהר שטעהען מלכה'לעס אייניקלעך, יונגלעך מיט מיידלעך, טייל אין הייזלעך, טייל אין קליידלעך, טייל אין שירצלעך, טייל אין ציזה־כנפות'לעך און האָרבען אויס וואָס די באַבע דער־צעהלט אַ מעשה מיט א „פייערדיגען הענטעל ביים שמאַלץ פּרעגלען.“ „אמאָל שוין לאַנג, דערצעהלט זי, האָט אַ יודענע שמאַלץ אין אַ פייערקע געפרעגעלט, האָט זי דעם טאָפּ פון פייערקע ארויסגענומען, זעהט זי עס שטעקט פון פייער אַ פייערדיג הענטעל ארויס, און עס הערט זיך אַ שטימ: „גוטע פרוי, גוטע פרוי, גיב מיר אַ פאָר גרווען, וועט קיין עין הרע אין שמאַלץ נישט אריינקומען.“ האָט זי טאַקע אזוי געטהון. האָט זי אָנגעהויבען גיסען שמאַלץ. גיסט איין טאָפּ, גיסט צוויי, גיסט דריי, גיסט זעקס, גיסט אַכט, גיסט צעהן, ביז זי האָט שוין מעהר קיין טעפּ נישט געהאַט — האָט עס אויפגעהערט. די קינדער האָרבען אויס און ווארטען מיט שרעק ביז מען וועט דעם טאָפּ פון די פייערקע ארויסנעהמען, און זיי זאָלען שוין זוכה זיין צו זעהען דאָס פייערדיגע הענטעל.

דערווייל שלאַפט רחל־לאה איין, און די אלטע הויב (אַ גלגול פון מלכה'לעס די בעל־הבית'טעם הויב) מיט די אלטע, ברייטע בענדער לאָזען זיך איהר איבער'ן אלטען, איינגעקנייטשמען שמערן. דענסט־מאָל נעמט אַ יונגעל און שטעקט דאָס הענטעל אויס און גיט אַ צופֿ די אלטע באַבע ביי די האָר פון וואָרצעל.

— האָב, האָב, האָב, — מאַכען די אלטע, איינגעשרומפענע אויס־געדארטע ליפּען, און פּרובען כאַפּען דעם קינד'ס פינגעריל אין דעם אָנהציינערדיגען מויל אריין.

— באַבעשי, פאַר וואָס וואַסען אייך די האָר אויף די וואָרצעל־לעך? — פּרעגען די קינדערלעך.

— זייל איך מאך מיר אליין הברלה, און טרינק פון הברלה-וויין,
 — ענטפערט די אלטע מיט האלב-פערשלאָסענע אויגען און מיט אן
 אלט פערקרימט געלעכטעריל אויף די אלטע פערקרימטע ליפען.
 און ווען די אלטע מאכט זיך נאָריש מיט די קינדער, איז האַצי
 קעלע, דאָס עלטסטע אייניקעל, אַ יונגעל פון אַ יאָהר 10, שטאַרק פער-
 נומען מיט אַ דריידעל גיסען. אין דער קיך האָט ער אַן איינעבויענע
 לעפעל מיט ציין אַרײַנגעשטעלט, און איצט פאַקט ער די פאַרם אין אַ
 הויפּען זאַמך איין.

און דאָרט ביים אַנדער ווינקעל קיך, ווייט פון יום-טובֿ'דיגען,
 זיצט יענטע דאָס דיענסט-מיידעל, ביי אַ גרויסען עמער מיט וואַסער
 און שיילט די קאַרטאַפּלעס, וואָס ליגען אין איהר שויס, און וואַרפט
 זיי אין אַן עמער וואַסער אַרײַן, צו די גרויסע „מלוה מלכה“...
 נאָטע הינטער איהר צופט זי ביי די בלוט-שפּראַצענדיגע האַנד;
 יענטע, וואָס וועט זיין?...

— זאָלסט אזוי לעבען ווי דו וועסט מיט מיר תּתונה האָבען...

IV.

דער מתנגדי'שער רב אין דער חסיד'ישער רבי

עס איז געקומען ל"ג בעומר.

און די גוטע מוטער-ערד, וואָס האָט מיט איהר חסד אויף זיך דער שטאָדט'ס היילעך געטראָגען און אלץ, וואָס געפינט זיך אין זיי און אויסער זיי, האָט זיך מיט גאָט'ס לייטזעליגקייט ערפרישט, בע-קליידט פון קאָפּ ביז די פיס מיט גרעזעלעך, בלעטעלעך, גרינינקע קע-פעלעך האָבען זיך פון אונטער'ן געהילץ, פון אונטער שטיין און ביין ארויסגעריסען, געשפּראַצט, און מיט אַ לעבער, פרומער מינע האָט זיך דאָס גרעזעלע געשאַקעלט אַהין און אַהער און גענאַנט זיין ביסעל בירנע חיונה פון דער מוטער-ערד. און די מוטער-ערד האָט איהרע פולע בריסטען אויסגעשטעלט און אָנגעזויגען און אָנגעקאַרמעט יעדעס אָפענע מיילכעל, וואָס האָט נאָר בדעה געהאַט צו זויגען. אלץ ארום, טאַטע אין הימעל, האָט מקיים געווען דיין שליחות, געהאַרט און גע-טהון דאָס, וואָס דו האָסט זיי בעפוילען פון ששת ימי בראשית אָן: דאָס גרעזעלע איז געוואַקסען, געצויגען זיך, ווייל זיין מצוה איז צו זואַקסען, די פּויגעלעך האָבען זיך זייער נעסט געמאַכט איבער די פענסטערלעך פון דער אַלטער ווייבערשער שוהל און האָבען אַ גאַנצען טאַג אין דיין פרום בית-המדרש-געסעל, פון וואַנען עס טהוט זיך הערען דער הייליגער קול התורה, ארומגעשפרונגען, ארומגעטאַנצט פון דעכיל צו דעכיל, אויפ'ן פענסטער פון אַלטען בית-המדרש אונטערגעשפרונגען, אַ קדושה געכאַפט, אַ שמיה רבא, אַ וואָרט תורה אונטערגעכאַפט, און אוועקגעשפרונגען, אויף דער ערד זיך געשטעלט מיט אַ קוויטש — אַ ברכה, און געכאַפט אַ קרוישעלע בייגעל, זעמעל, פוטער-ברויט, וואָס אַ דרריינגעלע האָט דעריבער אַ ברכה געהאַט געמאַכט, און איז דערמיט

אָוועקגעפלייגען און מיט דעם זייערע נשמות, וואָס זיינען געוואָרען פּערוואַנגעלט אין פּויגעלעך, מתקן געווען.

און דיינע הימלען אין דער הויך האָבען זיך אויסגעצויגען, איינער אין דעם צווייטען אריינגעפלאָסען, און נאָנץ ווייט און ברייט אין פרעמדע לענדער אריין האָבען זיי זיך פּערבלאָנדזשעט און בעשיצט דיין קליין וועלטעל, אזוי ווי דו האָסט זיי אָנגעזאָגט פון אָנהויב אָן. און דאָס וואַסער הינטער'ן שטעדטעל האָט זיך ווי אַ שטיל געבעט, — מיט וועל'כען ער וואָלט דיך דאַנקען געוואָלט, טאַמע איינציגער, פאַר אלץ, — געגאַסען כּוואַליע אויס, כּוואַליע איין, פון פרעמדע לענדער אין פרעמדע לענדער. דורכרייזענדיג, האָט עס אַ שטילע, לאַנגע געשיכטע דער צעהלט אויף אַ וואַסער־שפּראַך. און פון וואַסער זיינען אויפגעגאַנגען בעהאַלטענע טייַוואַלקען און האָבען בעהויכט דיינע פעלדער, וואָס האָבן בען זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אויסגעשפּרייט. די טויַו וואַלקען זיינען געלעגען איבער די פעלדער גאַנצע נעכט און זיי אָנגעד טרונקען און בעפרישט. און פון די פעלדער האָבען זיך געטראָגען בעהאַלטענע ריחות אין דער לופט ארום און פּערפּולט מיט לעבען, ער קוויקט און ערפרישט יעדעס דיין בעשעפעניש, וואָס זיי האָבען אויפ'ן וועג געטראָפען.

ל"ג בעומר. אין דער גאַס פאַר טהיר און טהויער זיצען ווייבער, בעל־הבית'טעם מיט שמריקנאָרלען אין די הענד, שמריקען זאָקען און דערצעהלען מעשיות. און די חדר־יונגלעך, וואָס זיינען אין שטאַדט איבערגעבליבען, שטעהען ביי זיי און ציהען די מאַמעס שירצען: מאַמע, אַ צווייער! ... די פרומע רבי'צין, אָנגעטאָן אין חול'המועד'דיגן גען ווייסען שאַל, זיצט פאַר איהר טהיר, ארום איהר די בליי־קודש־ווייבער, — די שוחט'קע מיט דעם תּזנ'ס ווייב. אויף די פּאָר איינציגע בויער, וואָס זיינען פּערוואַרפען אין געטעל (וואָס קיינער ווייסט נישט, ווער עס האָט זיי דאָ איינגעפלאַנצט), ציהען זיך חדר־יונגלעך און רייסען צווייגלעך. פון פעלד קומען צוגעהן באַרוויסע יונגלעך מיט פעק געלע פעלד־בלומען אין די הענד, און רופּען אין דער גאַס: זאָ דיר בלומען, גיב מיר קנעפּ, זאָ דיר בלומען, גיב מיר קנעפּ!

די קינדער קומען אָן צולויפען, רינגלען זיי ארום, רייסען אָב די קנעפלעך פון די הייזלעך, פון די קאַפּאָטקעלעך און קויפען בלומען,

קעהרען זיך אום צוריק צו זייערע מאמעס מיט הענד בלומען און אראָב־
געלאָזטע תחתונים'לעך...

אין מיטען מאַרק ווערט פּלוצלונג אויסגעשפּרייט אַ לאַנגע, ברייטע
פּלאַכטע, און עס דערהערט זיך אַ קאַטערינקע שפּיעלען. קינדער קר
מען אָן צולויפּען פּון אלע עקען, דערנאָך עלטערע מענשען. מען שטעלט
זיך אַרום, מען רינגעלט אַרום, און איינער אין אַ פּערדרעהמען הוט אָהן
אַ ראַשעק, אָנגעצויגען אין עפעס אַ מין געשטריקט העמדעל און אָנ־
געאַרטעלט אין אַ ברייטען פּאַסעק, אין שיד און זאַקען, דרעהט זיך
אַרום און אַרום דעם רעדעל מיט אַ קאַנטשיק אין דער האַנד און האַקט
איבער די קעפּ, און וואַרפט היטלעך אין די קופּקע אַריין און די קאַטע
רינקע שפּיעלט צו. פּלוצים ווייזט זיך אַ הויכער יונג אין אַן אָבנער
קרייט פּנים, אָנגעטהון אין אַ פּאַר גאַנצע הויזען פּון אויבען ביז אַראָב,
מיט אַ זייגער אויסגעמאַלט אויף די הויזען אויף דער סאַמע „זייט מיר
מחל" ... אויפ'ן בויך שטעלט ער זיך אַרויף אַ הויכען דראַנג, און
אויפ'ן שפיץ דראַנג לעבט אַ גאַנצע משפּחה, וועלכע מאַכט נאָך קונצען
דערצו. די קאַטערינקע שפּיעלט צו, און דער מענש מיט דעם קאַנטשיק
אין דער האַנד קלאַפט איבער פּנים'ער, איבער נאַקעטע קעפּ. עס ווייזט
זיך אַ האַלב נאַקעט מיידעל אין אַ קורץ קליידעל ביז צו די קניע, מיט
בלאַנדע, צולאָזטע האָר, פּערקעמט און איינגעפּלאַכטען מיט פּערשיע־
דענע קייטעלעך און קמעות, מיט אַ חנ'עוודיג נעזעל, און אַ פּאַר רויטע
בעקעלעך, און ברעכט זיך אין אַ רייף... ס'ווייזט זיך נאָך איינער, וואָס
שלינגט שווערדען איין, איינס נאָך דעם צווייטען און דערנאָך קומט
אַ צווייטער און שלעפט איהם נאָר פּון מויל אַרויס, אָנשטאַט די שווער־
דען — לאַנגע טיכלעך מיט ווייבערשע קאַפּקעס. און געה פּרעג זיי
קשיות!

און די קאַטערינקע שפּיעלט צו, און דער מענש מיט'ן קאַנטשיק
קלאַפט צו איבער קעפּ, איבער פּנים'ער.

נעווען איז אַ מאָל אַ יוד אַ שניידער אין שטאָדט. מען האָט ניט
נעוואוסט, פּון וואַנען עס קומט אַ יוד, און וואו אַהין עס געהט אַ יוד.
ער איז נעווען איינער פּון די טויענער, וואָס זייער לעבען געהט ווי אַ
שאַטען דורך פּאַר אונזערע אויגען, און וואָס קיינער מערקט נישט,
נישט זייער געבאָרען ווערען און נישט זייער שטאַרבען. דאָס ברויט,

וועלכעס זיי עסען, מוז וואקסען אויף בעהאלטענע פעלדער, און דאָס פלייש, וואָס זיי עסען, מוז זיין פון אזעלכע בהמות, וואָס פיטערען זיך אין פערבאַרנענע לאַנקעס, — אז נישט, וואָלט מען זיך אַמאָל געפרעגט, וואו איז דאָס ברויט אהינגעקומען פון די פעלדער? וואו זיינען די בהמות אוועקגעקומען פון די לאַנקעס? ...

א יוד, א שניידער, מיט קיינעם נישט געהאַט קיין געשעפטען, אויסער מיט איין גאַט, זיין בעשעפער. די נאכט דעקט נאָך דעם הי"ר מעל צו, ווען דער שניידער גרייט זיך אין בית-המדרש אריין. בעהאַל-טען אונטער אַן אייווען, ביי אַ שראַנק ספרים, דאַנקט ער זיין בעשעפער דערפאַר, וואָס ער האָט איהם בעשאַפען, פאַר דעם ברויט, מיט וועלכען ער דערנעהרט זיך, און פאַר דעם חסד, וואָס ער וועט טהון מיט איהם נאָך זיין טויט און וועט איהם צונעהמען צו זיך. קיינער זעהט נישט, ווען עס געהט אַ יוד, א שניידער אין בית-המדרש אריין, ווען עס זיצט אַ שניידער ביי אַ פּויער'ס אַ סערמיענגע. און זעהט מען איהם, דאַכט זיך, עפעס שוין אזוינס, אַ געוועהנטליכעס, ווי דער קלאַץ, וואָס שמעהט אין מיטען מאַרק. עס פרעגט שוין קיינער נישט, צו וואָס שמעהט אַ קלאַץ? צו ווען אַ קלאַץ?

זיין ווייב, חנה די שניידערין, האָט אויף זיך גענומען אַ מצוה בירושה (איבערגענומען פון דער מאַמע עליה השלום, און די מאַמע פון דער באַבע, און אזוי איין דור נאָכ'ן צווייטען): יעדען פרייטאָג פאַר-נאכט אין דער אַלמער וויבערשער שוהל צוויי ליכטלעך אָנצוצינדען. עס האָט קיינער נישט געפרעגט, ווער צינדט אָן די צוויי נשמה-ליכט-לעך, וואָס פינקלען זיך יעדען פרייטאָג-ציר-נאַכט'ס פון דער אַלמער וויי-בערשער שוהל אַראָב, צי זיינען די אַלמע בעל-הבית'טעס פון די קברים אויפגעשטאַנען? מען וואָלט זיך מעהר געוואונדערט, אז מען וואָלט אַמאָל אזוי אין אַ שעהנעם פרייטאָג-ציר-נאַכט'ס די צוויי ליכטלעך נישט געזעהן. וואָלט מען דעמאָלט בעמערקט, אז עס פעהלט עפעס אין דער שוהל (האָטש וואָס, וואָלט קיינער נישט געקענט טרעפען). און פאַר די צוויי ליכטלעך, וואָס די פּראַסטע מאַמעס צינדען אזוי לאַנג אָן איינע נאָך דער צווייטער, האָט זיי גאָט בעלוינט און האָט זיי אָבגעגע-בען איין ליכט, ר' דוד'ל, דעם רב פון דער שטאָרט.

נאָך אַ לאַנגער צייט, ווי חנה די שניידערין האָט קיין קינדער נישט געהאַט, האָט גאָט דעהערט איהר געבעט און האָט איהר אַ זוהן גע-

שאַנקען. זי האָט איהם א נאָמען געגעבען דוד'ס, און דאָס איז טאַסי ר' דוד'ס, דער היינטיגער רב פון שטאָדט.

באַלד פון קליינערהייט אָן האָט זיך דוד'ס ארויסגעוווּזען אַנדערש פון אַנדערע קינדער. א סדור'ס, וואָס דער טאַטע האָט איהם געקויפט, „א"ב" זיך אויסצולערנען, האַלט ער נאָך אין דער בוזעם-קעשענע ביז'ן היינטיגען טאַג. אָהן א פערדעקטען קאַפּ האָט ער אין וויעגעל נישט געוואָלט איינשלאָפּען. נאָכ'ן יאָהר האָט ער שוין די ברכה געפלאַר פּעלט איבער דער מוטער'ס ברוסט.

געלערענט אין חדר מיט גרויס התמדה. נישט פלינק איז דער קאַפּ, נאָר דאָס, וואָס קומט אַרײַן, געהט שוין נישט ארויס, און פרום, אָבגעהיטען, ער געהט זיך ווײַן „אַקסען-שריט“. נישט אויף קיין האָר פון שלחן-ערד אָבצוטערעמען.

הונדערט און איין מאָל האָט ער די הוראה גע'חזר'ט און געלייענט זי אויסענווייניג מיט די הערות, מיט'ן פינגער געטייטעלט, פּערבונדען די אויגען, אויפ'ן טאַוועל, וואו יעדער אות שטעהט.

אז ר' בעריש ז"ל, דער אַלטער רב פון דער שטאָדט, איז נפטר גע- וואָרען און האָט נישט איבערגעלאָזט קיין ממלא מקומו, נאָר א דער- וואַקסענע יתומה, וואָס מען דארף זי חתונה מאַכען, האָבען בעלי-בתים אָנגעהויבען צו ריידען, אז דוד'ס זאָל חתונה האָבען מיט דער יתומה און ממלא מקום זײַן.

חסידים זיינען געווען געגען דעם: לייזער שניידער'ס זוהן פאר א רב? בעלי-בתים אָבער, וואָס האָבען געוואָלט די זכיה האָבען צו זעהן, אז איינער פון זיי איז עולה לגדולה, האָבען זיך איינגעשפּאַרט. עס האָט זיך געמאַכט אַ שטאַרקע מחלוקה. נאָר איין מאָל האָבען זיך די בעלי-בתים צוזאַמענגענומען אויפ'ן בית-עולם, געשטעלט א חופּה דוד'לען מיט דעם רב'ס יתומה, און אריינגעקלאָפט אין קבר אַרײַן: „מזל טוב, אייער איידעם איז ממלא מקום!“

חסידים האָבען מורא געהאַט פאַר בושתי-המת, האָבען זיי שטיל- געשוויגען און האָבען געווארט ביז'ן ערשטען רגל — וואו אהין וועט ע- פּאָהרען?

ר' דוד'ס אָבער האָט געהאַט זיין גמרא און יורה-דעה און איז זיך געזעסען אין דער היים און האָט יום ולילה געלערענט. דער רב האָט זיך געפיהרט בעלי-הבתיש: געווען א חברה-מאן אין דער חברה תהלים,

יעדען פארטאָג אויפגעשטאַנען און געזאָגט מיט די בעליבתיים תהלים
ביז צו עלות השחר; מיט'ן ערשטען מינין געדאווענט, כמנהג אשכנזים,
און יעדען ערב ראשחודש יום־כפור קטן אָבעריכט אין דער קאלטער
שוהל.

חסידים האָט עס שרעקליך פערדראָסען, און, אזוי ווי זייער שטיי־
גער איז, האָבען זיי זעהר נוהג קלות געווען אין איהם און נישט אַנ־
דערש איהם גערופען, ווי „דוד'ל שניידער“. אַ חסיד האָט איהם אַמאָל
אויף אַ ברית־מילה בעלידיגט און האָט איהם „שניידער־יונג“ גערופען.
בעליבתיים האָבען דעם חסיד געוואָלט קורע כרג זיין, נאָר דער רב
האָט זיי איינגענומען מיט גוטען, און פון דעמאָלט אָן חתמ'עט ער זיך אַ
„אני הקטן דוד היט“.

חסידים, די וואָס האָבען מיט איהם אין איינעם אין בית־המדרש
געלערענט, האָבען ניט געקענט פועל'ן ביי זיך, איהם צו זאָגען „רבי“,
און זיינען געגאַנגען פון דערווייטענס. ער האָט זיך אויף פון זיי דער־
ווייטערט, האָט זיך געהאַלטען מיט די „חוטבי עצים ושובאי מים“ און
נאָך זיי נאָכגעפאָרשט. פאַר זיך אליין האָט ער נישט געקענט לערנען,
דאָס, וואָס ער האָט שוין געוואוסט, האָט ער געמוזט איבערגעבען
דעם צווייטען. יעדען פרייטאָג־צורנאַכט'ס פלעגען זיך די בעליבתיים
צוזאַמענגעקומען אין בית־המדרש אַרײַן מיט חומשים אין די הענד, און
ר' דוד'ל פלעגט מיט זיי די סדרה לערנען. ער פלעגט זיי געבען צו פער־
שטעהן און אויסטייטשען שטיקער מדרש רבא'ס, די בעליבתיים האָבען
די פינגער געלעקט פון זיינע מתיקות־דיגע רייד. שבת נאָכ'ן שלאָס
פלעגט ער זיך אַרײַנזעצען צווישען די בעלימלאכות אין בית־המדרש,
נעהמען א תהלים אין דער האַנד אַרײַן און זאָגען מיט זיי תהלים, ער
אַ פסוק, זיי אַ פסוק. ער האָט געזונגען יעדעס וואָרט, און דער קול
האָט זיך אַרויסגעלאָזט אויסער דעם בית־המדרש, אין געסעל גע־
שאַלט און גערופען אין בית־המדרש אַרײַן. יונגען, שבת־לאָבוסעס,
וואָס האָבען אין גאָס פאַלענט געשפיעלט, האָבען דעם פאַלענט אַוועק־
געוואָרפען; בעלי־עגלות, פישערס, וואָס האָבען מיט די ווייבער אין
גאָס שפאַצירט, האָבען די ווייבער אַוועקגעוואָרפען, אין בית־המדרש
געקומען. דאָס בית־המדרש'ל איז וואָס אַמאָל פולער און פולער גע־
וואָרען און דער רב, פערטרונקען צווישען קעפ, שטעהט און זאָגט
תהלים, און דער קהל ענטפערט איהם אָב. ער אַ פסוק, זיי אַ פסוק.

יודען האָבען געוואוסט אז זיי האָבען זיך אויף וועמען צו פערלאָן.
 עזן. איז איינעם שלעכט געווען, איז ער צום רב אַרונטערגעגאַנגען, און
 דער רב האָט איין רפואה געהאַט — תהלים. וואָס פאַר אַ יוד עס זאָל
 נישט זיין, האָט זיך דער רב מיט איהם אַנדערגעשטעלט אין ווינקעל
 בית־דין־שטוב און האָט אָנגעהויבען מיט'ן יוד תהלים צו זאָגען. און
 דער יוד, דערהערענדיג דעם רב'ס קול, ווי עס קומט פון אַ צובראָכען
 האַרץ, האָט ער זיך אויסגעוויינט פאַר'ן רב און איז אוועק מיט אַ גרינג
 געמיט.

אז דוד'ל איז רב געוואָרען, האָט ער אויף זיך אַ מצוה גענומען,
 וואָס ער זאָל זי סקיים זיין אפילו מיט'ן גרעסטען מסירת־הנפש, און
 זאָל די מצוה מאַכען ירש'נען מדור לָדור, אז נאָט וועט איהם מוכה זיין
 צו דעם. דאָס איז די מצוה פון אברהם־אבינו־סנדיקאות, און ער האָט
 מיט די בעלי־בתיים אָבגעמאַכט, אז סנדיקאות געהערט צו איהם.
 פאַר די נשמות פון זיין טאַטע־מאַמע האָט ער געקלערט.

דער רב ר' דוד'ל האָט זיך אין זיין שטוב ארויף און אראָב געד
 דרעהט, דעם הויכען שטערען געקנייטשט און פון צייט צו צייט ביטעה
 אָבגעקערעכצט. הינדעלע די רבי'צין האָט פערשטעלט דאָס געזיכט
 אין איהרע בלייבע, לאַנגע הענד, געזעסען אין אַ ווינקעל ביים אייווען
 און האָט ביטער געוויינט.

— דוד, אַ מעשה וועל איך מיר טהון. איך וועל עס נישט קענען
 אַריבערטראָגען. דו מוזט דאָ זיין אַ קשה עורף.

— און איך זאָג דיר, אז עס איז מן השמים. מן השמים לאָזט
 מען מיך נישט צו צו דעם. וואָס קען איך גענען דעם טהון? מן
 הסתם דארף עס אזוי זיין. אַ נאַנצע ערה יודען זאָלען איבער מיר
 הונגערען? די שטאָרט וועט חלילה אונטערגעהן, — זיי האָבען געד
 וויינט פאַר מיר, דאָס האַרץ ווערט צושנימען.

— אוי, די בושא, די חרפה, רבונג של עולם, דו קענסט דאָך נישט
 זעהן קיין שפיכת דמים.

— אוי, אשה, אשה, מען טאָר נישט זיין קיין נוקם ונוטר, געדענק,
 פערזינדיג זיך, חלילה, נישט.

— טאַטע איינציגער, — האָט די יודענע געקערעכצט, פערשטעלענדי

דיג זיך דאָס געזיכט אין די הענד, און בי גאַלדענע, לאַנגע אוירינגלעך
האַבען איהר נאַכגעבאַמבעלט.

דער רב איז צום שראַנק ספרים צו, ארויסגענומען אַ ספר און
האַט זיך פּערטראַכט.

אין טהיר האָט זיך געוויזען יודעל מלמד, דער מוהל פון דער
שטאָרט, און האָט די רבי'צין גערופען: רבי'צין, זייט נאָר מוהל.

די רבי'צין האָט זיך אויפגעכאַפט.

דער רב האָט עס בעמערקט און האָט אַ ווינק געמטון צו ר' יודעל
מיט'ן פינגער: נו, וואָס, זיי געהען שוין?

יודעל האָט דעם קאַפּ אראָבגעבויען.

— ביי מיר האָבען זיי גע'פּוועל'ט, מן הסתם איז עס מן השמים,
איך בין נישט ראָוי צו דער מצוה.

— רבי!

— איבער מיר זאָלען יודען נישט האָבען צו עסען? מילא, וואָס
איז דער חילוק, איך האָב אויף מיר גענומען מצות הכנסת-אורחים.

דאכט זיך, דאָס וועט מיר קיינער שוין נישט קענען אוועקנעהמען. און
דו, יודעל, זאָגען זיי דיר אויך אָב דאָס מוהל'שאַפט?

— איך ווייס נישט, מן הסתם. נאָר וואָס איז דער חילוק, אז אָהן
איך, רבי.

— עס איז דיין חזקה. על פּין דין טאָרסט דו זיך נישט אַבזאָגען,

כל זמן....

פון הינטערן פענסטער דערהערט זיך פּלוצלונג אַ גערודער. מעג
שען קומען אָן. עס ווערט אַ געלאַף, אַ געשריי: „דאָס קוויטעל!“

דעם בלינדען שוסטער'ס קול הערט מען אין פענסטער:

— „רבי, אונזער רבי, איהר וועט אייך אַ שוואַרץ יאָהר אויפריכט-
טען!“

מען קלאַפט אין דער טהיר, הענד רייסען אויף, אַנדערע קלאַ-
פען די טהיר צו. שטעקענס פאַכען אהין און אַהער, אַ קנאַק פון ער-

נעץ אין אַ שויב. עפעס פּאַלט אַריין דורכ'ן פענסטער. די רבי'צין
שרייט און ציהט דעם מאַן ביי דער קאַפּאַטע. פון דרויסען הערט
מען: „די קצבים געהען.“

דער רב ניט אַ רייס אויף די טהיר און געהט ארויס. די גאַס איז
פול מיט קעפּ — יודען, ווייבער, קינדער. עס מישען זיך אויס בונד-

טיגע שניידערשע היטעלעך מיט סאמעטענע שכת'דיגע. עם שווארצט זיך ווי א לוויה.... אלע לויפען, שרייען. יודען רייסען זיך ביי די בערד. איינער האלט איבער'ן צווייטענס קאפ א שטעקען. דער הויז-בער יוד שטארט פון אלע ארויס און מיט די דינע הענד שארט ער קעגן פאר זיינע פיס.

— רשעים! — האָט דער רב געגעבען א געשריי.

— דער רב, דער רב, — איז געוואָרען א געשריי צווישען עולם, און עם איז שטיל געוואָרען. אלע האָבען די קעפ אראָבגעלאָזט און געדווארט אויף עפעס. יעדער איינציגער האָט זיך בעהאַלטען אונטער דעם צווייטען, אז דער רב זאָל איהם נישט דערזעהן.

— יודען, וואָס שלאָגט איהר אייך, ווי די נויס? — האָט דער רב ביטער געשריען און טרעהרען האָבען זיך איהם געוויזען אין די אויגען. א טרויעריג שטיל-שווייגען האָט אלעם צוגעשטימט, נאָר פון דער מאַסע שטומע שוואַרצע קעפ האָט זיך א קול געלאָזט הערען:

— דאָס קוויטעל פון די סנדיקאות, דאָס קוויטעל!

מען האָט זיך אומגעקוקט: ווער רעדט, אָבער מען האָט נישט געקענט דערנעהן.

— וואָס ווילט איהר, א קוויטעל, נאָט אייך, אבי זאָל זיין שלום, אייער רבי וויל דאָך אודאי אויך דאָס.

קיינער האָט זיך מיט קיין וואָרט נישט אָנגערופען.

— אונזער רבי — האָט דער בלינדער שוסטער ארויסגעקייכט פון עולם אין טרעהרען — א האָלערא זאָל אייך אנדרעלעגען!
קיינער האָט נישט געוואָגט צו לאַכען.

אין דעם איז א קליין, נידריג יודעל ארויס פון דער עדה און צו צום רב, און ערנסט פערנגלייזענדיג די אויגען מיט כונה, ווי ער וואָלט א ברכה איבער'ן ספר געמאַכט, האָט ער געזאָגט:

— דער רבי וואָרט הינטער דער שטאָרט, מיר זיינען געקומען נאָכ'ן „קוויטעל“.

דער רב איז אין שטוב אריין. דאָס קליינע יודעל, ר' יצחק יר-דעלס, האָט זיך נאָכגעוואָגט נאָכ'ן רב, און חסידים האָבען זיך נאָך איהם נאָכגעשטופט, אָבעשטופט מיט די עלענבויענעס די בעלי-בתים הינדער טער זיך.

דער רב איז אין שטוב איינגע מאָל געגאנגען ארויף און אראָב.

צום סוף איז ער צוגעגאנגען צום אַרױן־קודש, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקעל, האָט זיך אָנגעהויבען ערנסט צו שאַקלען און האָט געזאָגט: „עס איז ידוע וגלוי פאר דעם מי שאָמר והיה העולם, אז נישט פון מיין גוטען רצון געה איך אוועק פון דער מצוה, וועלכע איך האָב גענוג מען מקיים צו זיין, אפילו מיט מסירת הנפש. איך טהו עם מחמת שלום“ — און איז צו צום טיש, גענומען אַ פען אין האַנד אריין, און אָנגעהויבען שרייבען.

חסידים ארום האָבען שטיל געשוויגען. פון דער צווייטער שטוב האָט זיך געהערט דער רבי'צין'ס כליפענדיג געוויין.

באלד האָט זיך דער רב אויפגעהויבען, ר' יצחק יודעל'ס איז צו און די האַנד אויסגעשמעקט נאָכ'ן קוויטעל.

— ניון, זאָגט דער רב, און הכנסת־אורחים וואו איז? הינדעל, די קאַפּאַטע, — האָט ער אריינגערופען אין דער צווייטער שטוב.

הינדעל איז אריין מיט אויסגעוויינטע אויגען, צו צו דער קליר־דער־שראַנק.

— אשה, איך פרעה מיך, און לויב גאָט, וואָס ער האָט מיר אין מצוה צוגענומען אז די צווייטע געגעבען, און דו זיצט און טרויערסט.

די רבי'צין האָט זיך די טרעהרען פון געזוכט מיט'ן פארטוך אויס־געווישט.

— קומט, לאָז מען מקיים זיין מצות הכנסת־אורחים — האָט דער רב אויסגערופען צום עולם, ארויסקומענדיג אויפ'ן גאַס, און האָט מיט־געשלעפט יודעל מלמד ביים אַרבעל.

— אנטקעגען דעם רבי'ן — האָט זיך נאָכ'ן רב געהערט ר' יצחק יודעל'ס קול.

און דער גאַנצער עולם האָט זיך הינטער דער שטאָרט ארויס־געלאָזט.

אלע, דאָס גאַנצע שטערטעל, האָט זיך נאָכ'ן רב אויף דעם וועג געלאָזט דעם רבי'ן אַנטקעגען.

פון יעדער טהיר האָבען זיך מאַנספּערזאָגען ארויסגעלאָזט, גע־כאַפט די שבת־דיגע קאַפּאַטעס, די סאַמעטענע היטלען, געוועלכער האָ־

בען זיך פערמאַכט אין מיטען העלען טאַג, טהירען האָבען זיך פער־קלאַפט, און אלע זיינען אוועק נאָכ'ן עולם אויפ'ן וועג־בעלי־בתיים, דער־

זעהענדיג, אז דער רב געהט אנטקעגען, האָבען פּערנעסען זייער שנאָר קעגען די חסידים, אין האַרצען האָבען זיי זיך געפּרעהט: א רבי קומט אין שטאָרט אַרײַן, חסידים וועלען קומען אויף שבת, די שטאָרט וועט ווערען אויפגעריכט. זיי האָבען זיך אויך אָנגעהוּן די שבת'דיגע קאַר פּאַטעס און זיך געלאָזט נאָך דער מַחנה. וואָס אַ מאָל איז אַלץ די מַחנה גרעסער געוואָרען, בעל־מלאכות האָבען אוועקגעוואָרפּען די מלאָכה, קרעמער — די קראַמען, און אלע האָבען זיך געלאָזט אויפ'ן קאַנסקער וועג דעם רבי'ן אנטקעגען. גוים להבדיל, אויס נייגעריג קייט, האָבען זיך אויך אויסגעמישט מיט דער מַחנה. פון ר' יחזקאל'ס הויף איז נאָמע אַרויס מיט אַ בריטשקע און וואָגען, די פּערד זיינען געווען געשפּאַנט אין נייעם געשפּאַן מיט'ן מעשענעם בעקלאַפּעכטס. ר' יחזקאל מיט די זיהן און אייניקלעך זיינען געזעסען אין איין וואָגען. ר' חיים, דער צווייטער שותף, מיט די זיהן, איידעם און אייניקלעך אין צווייטען וואָגען. נאָך אַז אַנטקומענדיג צו דער עדה, האָבען זיי דערוועהן, אז די נאַנצע עדה געהט צו פּוס, זיינען זיי אויך פון די וועג גען אַראָב און אין עולם אַרײַן.

די פּעלדער אַרום און אַרום, ווי וויסענדיג, אז זיי געהערען צו איין גאַט, האָבען זיך אלע אויסגעמישט. און אַ ים פון גרינעם גראָז לאָזט זיך ווייט אוועק. אַ ווינטעל בלאָזט און בעוועגט דאָס גראָז, איין כוואַליע פון אַ גרינעם ים איבער'ן צווייטען. אין דעם גרינעם ים פּער בלאָנדרושען זיך שמאַלע, אויסגעטרעטענע שטענעלעך. דאָרט אין מיר טען די פּעלדער, פּערבלאָנדרושעט אין גראָז, שטעהען הויכע יתומים'די גע בוימער, און מיט דער בושע, אז גאַט האָט זיי צו נאַרען אַרויסגע שטעלט, וואָס זיי זיינען העכער געוואַקסען פון אַלץ אַרום און אַרום, שאַקלען זיי זיך איינזאַם און דאווענען ביחוד אין פּעלד. צווישען די פּעלדער ציהט זיך לאַנג אוועק דער שטומער וועג, פּערשטעלט פּח ביידע זייטען מיט אַלען ליפּען־בוימער. די לאַנגע צווייגען, וואָס אָט ערשט האָבען זיי פון זיך זייערע קנעפּ שפּראַצעכטס אַרויסגעצויגען — פּלעכטען זיך איין צווייג אין דעם צווייטען אַרײַן.

און גאַט'ס עדה אויפ'ן וועג. אויף די פּעלדער טרעפט מען רבי'ס מיט חדר־יונגלעך שפּאַצירען ל"ג בעומר אין פּעלד, די יונגע גבורים מיט די פּיילענבויענעס אין די הענד זיינען באַלד אַרײַן צווישען דער מַחנה, אויסגעמישט זיך, און אויך אַקעגען דעם רבי'ן געגאַנגען.

חסידים האָבען זיך באַלד צוזאמען בעהאָפּטען, איינער צום צווייטן טען. איינער האָט אַרויפגעלעגט די האַנד אויפ'ן צווייטענס אַקסעל, ביי די הענד זיך גענומען, בעהאָפּטען זיך און זיינען געוואָרען אַן עדה אין דער עדה. זיי האָבען קיין חלוק נישט געמאַכט צי „משלנו“ אָדער ניט „משלנו“. ווער ס'האָט געוואָלט, האָט זיך ביי דעם גארטעל אָנגענומען, ביי די הענד זיך פּערבונדען, און האָט זיך צוזאמענגעהאַפּט טען. קינדער זיינען זיך געקומען צולויפען, פּערפּלאַנטעוועט זיך צווייטען די פּיס, ביי די פּאָטערס גארטלען זיך געכאַפּט, ביי די פּאָטערס קאַפּטעס און נאָכגעשלעפט זיך. און די עדה איז געוואָרען וואָס אַמאָל גרעסער און גרעסער, פּון אלע עקען האָבען זיך יודען צוזאמענגענומען, בעהאָפּטען זיך און אָנגעהויבען צו זינגען, הויך מיט'ן קול:

„ברוב עם הדרת מלך“.

און די קולות האָבען זיך אין איינעם אויסגעמישט, אזוי ווי די נשמות האָבען זיך צוזאמענגעגאַסען, און עס איז געוואָרען איין קול פּון טויווענד הערצער, און דער קול האָט געקלונגען איבער פּעלדער און וועלדער און האָט ערגעץ נאָנץ ווייט אָבגעשאַלט:

„ברב עם הדרת מלך“.

אויבען אויפ'ן הימעל האָט זיך איין שטיק העל־שיינענדיגער הי־מעל אין אנדערען אַריינגעגאַסען. פּון אלע עקען וועלט זיינען אָנגעקער מען צו שווימען העל־זילבערנע, נגידיש־חסידישע וואָלקענדלעך, און איינס האָט דורכגעשוועבט איבער'ן צווייטען. אין עס וועלט האָט זיך געכמאַרעט, נאָך דער שוואַרצער וואָלקען איז צורונען, און פּון זיינע שפּאַלטען האָט די זון אַרויסגעגאַסען מיט ליכט, און די ליכטיגקייט האָט אָבגעגלאַנצט און בעהעלט א גרינע בייט אונטען אויף דר'ערד. און די גרינע, ליכטיגע בייט האָט געשפּיעלט צווישען די אנדערע מאַטע בייטען.

און אזוי ווי אונטען אויף דר'ערד, אזוי האָבען זיך מיט אַמאָל אויך אויבען די הימעלען צוזאמענגעגאַסען, איין ליכטיגער וואָלקען האָט זיך געגאַסען אין צווייטען, אויסגעמישט זיך, און זיינען איינס געוואָרען, נאָכגעצויגען זיך נאָך דער עדה דעם רבי'ן מקבל פנים זיין, און אונטען איבער די לאַנקעס האָט אַ ווינדטעל געבלאָזט און געבויגט די גרעזער, און די גרעזער האָבען זיך נאָכגעשאַקעלט, נאָכגעבויגט נאָך דער עדה... און די איינזאמע בוימער אין די פּעלדער האָבען מיט זייערע

צווייגען געשאַקעלט, געבעטען עפעס, געגריסט פון דערווייטען, און ארום האָט דעם עולם'ס קול הויך, ווייט און ברייט אָבגעקלונגען : „ברכ עם הדרת מלך“.

דער רב מיט די פּאָר בעלי־הבתים זיינען געגאָנגען אין אַ זייט־וועג. זיי האָבען געזעהן, ווי דאָרט יודען העפטען זיך איינער אין צווייטען, זיינען איינס מיט'ן הימעל און דער ערד געוואָרען, און זיי, די בעלי־בתים, חבריה־מעשען, אַרויסגעשטופט, אַרויסגעוואָרפען, האָבען זיי עפעס דרד־אָרץ געקראָגען פאר דעם גרויסען אַהדות, וואָס זינגט... און פון די בעלי־הבתים האָט מען זיך יעדעס מאָל אָבגעגריסען און צו די חסידים אַריבערגע'גאָנגען זיך.

באַלד איז אָנגעקומען פון וועג אָן אַ גרויסער וואָלקען, וואָס האָט אַויפגעשטייגט פון דער ערד אין הימעל אַרײַן. דער וואָלקען שטויב קליפט פּאָראַויס, קומט וואָס אַמאָל געהענטער און זאָגט עפעס אָן :

— דער רבי פּאָהרט ! דער רבי פּאָהרט !

און יודען ווי גרויס און ווי קליין האָבען זיך געגעבען אַ לאַז הענד־דום־פענדרום אין וואָלקען שטויב אַרײַן, און איהם צוריסען, פערבלאָזען, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען אַ גרויסער וואָגען. אין וואָגען איז דער רבי אין אַ ווייסען, אטלעסענעם כאַלאַט געווען פערטונקט צווישען שוואַרצע סאַמעטענע קעפ און פאות, אַן אַלט גרויער יוד, פערוואָרפען די הענד איבער'ן האַרץ, פערגלייסט די אויגען אין הימעל אַרײַן, און דער הויכער איידעלער אַריסטאָקראַטישער שטערען קנייטשט זיך פון צייט צו צייט.

— שלום עליכם ?

און עס האָבען זיך געגעבען אַ ציה הענד דאָרע, לאַנגע, בלייכע, פעטע, דיקע, רויט־האַריגע און איידעל־גלאַטע, — אַ ים הענד, איינע איז פערטרונקען געוואָרען אין דער צווייטער ; איינע אַרויף, די אַנדערע אַראָב, און דער רבי האָט יעדען בעזונדער שלום־עליכם אָבגעענטפערט.

צום סוף האָט זיך דער רב צוגערוקט צום רבי'ן, האָט צו איהם די האַנד אַויסגעשטעקט : שלום־עליכם !

— עליכם שלום, ווער איז עס ? — האָט דער רבי געפרעגט.

— דער רב פון שטאָדט.

— דער רב פון שטאָדט ? צוויי.

— איך האָב אייך דאָס קוויטעל געבראַכט, — זאָגט דער רב, דאָס קוויטעל איבערגעבענדיג.

דער רבי האָט די בלייכע האַנד אויסגעשטעקט נאָכ'ן קוויטעל.
— דריי מאָל ש"ס וועל איך אייך אוועקגעבען, עס איז מין מצוה,
האָט דער רב געשטאַמעלט, נאָך אַ קליינע ווילע מחשבה.

צווישען עולם איז אַ געמורמעל געוואָרען.
— צו וועמען פּאָהרסט דו? — האָט דער רבי מיט אַ שמייכעל גע-
פרעגט, דאָס קוויטעל אין בוזעם־קעשענע אַרײַנגעגענדיג.

— צו קיינעם נישט.
— צו קיינעם נישט. נו, וועסט דו ביי מיר ביים טיש זיצען, האָט
דער רבי געשמייכעלט.

דער רב איז נאָך געשטאַנען.
באַלד האָבען זיך צוגערוקט חסידים, האָבען דעם רב אוועקגע-
שטופט אין אַ זייט און דער עולם האָט זיך ווייטער גערוקט מיט די
הענד איבער די קעפּ, געדריקט זיך געהענטער צום רבי'ן.

— יודען, מיר וועלען מנחה דאווענען — האָט דער רבי אויסגער-
פען און איז אַראָב פון וואָגען.

באַלד ביים וועג איז אַ קליינער געדיכטער וואַלד געשטאַנען. ביי-
מער ווי זיי וואָלטען אין איין גארטעל געווען פּערפלאַכטען. דער רבי
פּאַראַוויס, דער עולם נאָכ'ן רבי'ן אין די בוימער אַרײַן.

עס איז שוין פּאַרנאַכט געוואָרען. די זון האָט נאָך אין וואַלד

אַרײַנגעקוקט צווישען די בוימער. וואו נישט וואו און ווען נישט ווען
האָט זי דאָס גרינס צווישען איין בויס און דעם צווייטען בעגולדעט. דער
קליינער וואַלד איז שטיל געווען. ווי אַ שטילער סוד וואָלט אין איהם

פּערשטומט געוואָרען פון צייטען, צייטען לאַנג... די הימלען איבער'ן
וואַלד אין רויט־בלויען פייער האָבען צנועה'דיג זיך ווייט אַראַבגעלאָזט.

טיעה אין וואַלד האָט אַן איינזאַמער פּויגעל גערופּען; גערופּען נישט
זויסענדיג וואָס. דאָרט טיעף אין וואַלד האָט ווער אַ בויס אונטערגע-

האַקט און דער בויס האָט זיין ודוי הויך צווישען די בוימער אויסגע-
רופּען...

און אַרום וואַלד האָט די גאַנצע וועלט געוואַרט...
נאָך ניט פּאַרטיג איז דאָס גרינס געווען, נאָר עס האָט ערשט אַנ-
געהויבען צו בליהען. די ערד האָט ערשט די בריסטען אויסגעשטעקט,

און דאָס גרינס האָט ערשט צו זויגען אָנגעהויבען, צו נאָגען און ציהען
ציונה. אַלץ ארום האָט ערשט אָנגעהויבען צו לעבען און האָט גע-
וואַרט אײַף אַ דערלעזונג, אײַף אַ ברכה, אײַף אַ תקון.

און דער עולם איז פּערוואַרפען אין וואַלד. אַ יוד הינטער אַ
בוים, אַ יוד הינטער אַ בוים. יונגע קינדער הינטער יונגע צווייגעלעך,
קוסטעס, אַלע האָבען זיך טיעף און ערנסט געשאַקעלט. דעם רבינ'ס
ברכה האָט געקלונגען אין וואַלד, און מיט דער האַנד האָט ער צוגעשאַ-
קעלט און געוויזען :

„ברך עלי—נו ה' אל—הי—נו את הש—נה ה—זאת ואת כל מי—כי
תבו—א—תה לטו—בה, ו—ת—ן בר—כה על פני הא—ד—מה. ושבע—נו
מטו—בה וב—רך שנ—תנו כש—נים הטו—בות, ברוך א—תה ה' מב—רַך
הש—נים.“

און ביי יעדען בוים אַ נשמה, און יעדע נשמה, וואָס איז הינטער
איהר בוים געשטאנען, האָט פאַר איהר בוים געבעטען, און מיט דער
ברכה האָט מען דעם תקון אײַף דאָס גרינס געזעהן. און די בויער האָבען
זיך מיטגעשאַקעלט, ווי געוואַלט עפעס בעטען, זאָגען, נאָר בויער זיי
נען שטום, און די נשמה, וואָס שטעהט הינטער דעם בוים איז דעם
בוים'ס שליח צבור, און דער בוים שאַקעלט זיך מיט : אמן ! אמן !

אַלץ ארום האָט געדאווענט, געבעטען און געדאַנקט נאָט, און דער
הימעל האָט זיך גענהענטערט צו דער ערד, די ערד — צום הימעל. אַן
עדה יודען, אַן עדה בויער. די בויער האָבען זיך מיטגעשאַקעלט, אַ
צווייג אָן אַ צווייג געקלאַפט, די גרעזער אהין און אהער זיך בעוואַויגען,
די פּויגעל פון צווייג צו צווייג געשריען, געקוויטשעט. און דער וויר
דערקול האָט טיעף אין וואַלד גערופען צווישען די בויער, און דעם
העקער'ס קול דאָרט טיעף האָט אָבגעקלאַפט, און די קולות האָבען זיך
אויסגעמישט, עס איז געוואָרען איינס. אַלץ האָט זיך בעהאַפטען. און
עס איז געוואָרען איין תּפּלה, איין האַרץ, איין נשמה. און דאָרט טיעף
אין וואַלד איז די שכינה צווישען די בויער אויסגעצויגען און דאָ
ווענט מיט...

די גאַנצע וועלט איז נאָט, נאָט אין דער גאַנצער וועלט דאווענט.
באַלד איז אַלץ שטום געוואָרען. די בויער האָבען זיך אויפגע-
הערט צו שאַקלען, דאָס גראָז צו בעוועגען. דאָרט טיעף אין וואַלד איז
דער פּויגעל פּערשטומט געוואָרען און דער ווידערקול פון העקער. די

וועלט, ווי זי וואָלט זיך א מינוט איינגעהאַרמט. דאָרט טיעף איך
וואָלט איז נאָט און הערט זיך אויך איין צו דעם אַלמ-בעקאָנטען נגון
פון אַמאָל, און דעם רבינ'ס קול וויינט אין וואָלט:

תק-ע בשו-פר ג-דול לחרו-תנו ושא נס לק-ביץ גליו-ת-נו...
אַלץ ארום איז שטיל געווען. א טונקעלער, טרויעריגער נעבעל
האָט דאָרט טיעף, וואו די שכינה רוחם, זיך אויסגעשפּרייט, און פון
דאָרט טיעף האָט א טרויעריגער פּערגעסענער זום-זום-זום געברומט און
האָט געשפּיעלט איבער וועלדער און פעלדער און דער ווידער-קול האָט
זיך ווייט צוגאַסען און פּערטרויט בעהאַלטענע סודות.
נאָט'ס א גרום איז עס געווען צו זיין כנסת ישראל פון לאַנגע,
לאַנגע צייטען...

באלד האָט דער רבי זיין תפלה געענדיגט. יתומים אַזמער ביי-
מער האָבען קדיש געזאָגט, און אפשר האָבען אויך בוימעלעך קדיש
געזאָגט איבער זייערע טאַמעס און מאַמעס, אָדער זיינען די קינדער
זייערע חזנים געווען...

דער רבי איז צוריק ארויף אויפ'ן וואָגען. מען האָט די פּערד
אויסגעשפּאַנט, יודען נאָנצע מחנות, נאָנצע עדות האָבען אין דעם וואָ-
גען זיך איינגעשפּאַנט. קעפ זיינען געקראַכען איבער קעפ, איינער
איבער'ן צווייטען, איבער די רעדער און אויף די רעדער און דער וויי-
סער כאַלאַט, פּערטרונקען אין ימים קעפ און הענד, האָט זיך געטראָגען
אין דער הויך, און פאַר איהם און נאָך איהם כוואַליעס קעפ, כוואַליעס
קעפ מיט איין קול, מיט איין שיר:
„ברוב עם הדרת מלך“.

און נאָך דער עדה האָט א טונקעלער, טרויעריג לייעבער טיי-
וואַלדען איבער וועלדער און פעלדער גערוהט און געוויגען, און גע-
טרונקען יעדעס טיילעכיל, וואָס האָט זיך געעפענט.
דעם רבי'נס ברכה...

און וואָס געהענטער די כוואַליעס קעפ זיינען צום שטערטיל צו-
געקומען, האָבען זיך אַלץ מעהרער מענשען, ווייבער, אַלמע לייט, קיני-
דער פון שטאָרט זיך געלאָזט, די אָנגעקומענע זיינען אין די מאַסען
קעפ פּערישוואַונדען געוואָרען, און מיט איין קול און מיט איין שיר:
ברב עם הדרת מלך! — זיינען זיי אין שטאָרט אַרײַן.

א ליבער פערגעסענער טוי-וואַלקען, וואָס האָט פון די וואַסערען
אויסגעשטייגט, האָט זיך צערטליך און מיט אַ מוסעליכער ליבער
איבער'ן שטערטיל געלעגט, צו בעשיצען, צו בעוואַרענען, און דער
וואַלקען האָט עס געהילט און געטוליעט. און דאָס שטערטיל איז
ליעבליך איינגעשלאָפּען.

ווייט אין נעסעל האָט זיך געהערט אַ קינד וויינען...

פון ר' יחזקאל'ס צוויי גרויסע פענסטער, וואָס געהען אין שוהל-
נעסעל אַרײַן, האָבען אין טונקעלען טוי-נעבעל צוויי גרויסע ליכט-
פלאַמען אַרויסגעדערענגט, און אַ שטיל פערטרונקענער ליבער נגון
איז פון דאָרט אין נעסעל אַרײַנגעשוואָמען.

דער רבי איז דאָרט איינגעשטאַנען.

פון די וואַכעדיגע בית-המדרש-פענסטער, וואָס זיינען געווען גע-
נען איבער ר' יחזקאל'ס פענסטער, האָבען אויך זעקס קליינע ליכטלעך
אין דעם טוי-וואַלקען אַרײַנגעדערענגט, און אַ קאלטער, וואַכעדיגער
„והוא רחום“ פון אַן אלטער שניידערישער ברוסט האָט פון דאָרט זיך
אַרויסגעריסען:

„יכפר עון ולא ישחית.“

און טיעף אין נעסעל, פעהילט אין נאכט-נעבעל הערט זיך אַ

יינגעל'ס לאַבוסדיגע שטימע:

נא דיר בלומען, גיב מיר קנעפּ.

נא דיר בלומען, גיב מיר קנעפּ!

V.

די זומערדיגע פאר-נאכטען

ווי די דריי וואָכען האָבען זיך אָנגעהויבען אַריינצו'גנב'ענען אין שטערטיל, איז דאָס זומער-לעבען ווי אין מיטען אָבגעהאַקט געוואָרען. די וועלט אַרום און אַרום האָט אויסגעזעהן ווי אַ פרינצעסין, וואָס ויצט אין איהרע יום-טוב'דיגע קליידער און טרויערט נאָך איהר גע-ליעבטען, וועלכער האָט זי פערלאָזט... אַ ווינדטעל בלאָזט און וועהט איבער די גרעזער, שאַקעלט זיי אַהין, שאַקעלט זיי צוריק. דאָס בלע-טעל אויפ'ן צווייגעל, דאָס גרעזיל אין דער ערד וויינען אין זיך פאַר דער גאַנצער וועלט.

ליעבע, זומערדיגע פאר-נאכטען! פון בעהאַלטענע וועלטען קומען זיך צוציהען איבער'ן הימעל שטיקער ליכטיגע, שטיקער טונקעלע וואָל-קען, מישען זיך צוזאַמען טיעף אין ברייטען האַריוואָנט פון הימעל. די הערליכע ליכטיגקייטען מיט די דונקעלע וואָלקען ווערען בעהאַלטען הינטער בלאָהע, פאַכערדיגע פאַרהאַנגען. ליכט פערוויקעלט אין ליכט הענגט ברייט און ווייט איבער'ן וואַסער און שפיגעלט זיך אָב אין זיינע ליכטיגע, געשליפענע כוואַליעס. און די כוואַליעס געהען, אַ כוואַליע נאָך אַ כוואַליע, ווי זיי וואָלטען דאָס האַרץ אויסגעערט איינע פאַר דער אַנדערער. ווייט, ווייט נויגט זיך דער הימעל אַראָב אין וואַסער אַריין, און דאָס וואַסער געהט אין הימעל אויף. דער הימעל מיט דעם וואַסער גיבען זיך דעם ערשטען, ליעבען אונשולדיגען קוש און געהען זיך שלאָפען לעגען אין געדיכטען וואַלד, אין שוואַרצען וואַלד, אין עס וועלט...

ליעבע זומערדיגע פאר-נאכטען אין שוהלגעסעל! טונקעל-טרויער-ריגע נעבלען טוילען דאָס שטילע געסעל, און וויקלען עס, ווי זיי וואָלטען עס וועלען פעהרוילען פון מענשען'ס אויגען. אין עס וועלט פון נער-דיכטען וואַלד שימערט נאָך אַרויס דאָס לעצטע ביסעל רויטליכקייט,

פערזונקען און פערטונקען צווישען בלאָהע ימים ווי אָבעריסענע, פער
געסענע אינולען. — פון די פענסטער פון דעם אַלטען ביתהמדרש
ווינקט אַרויס אַ ליכטעל, און דעם פרוש'ס קול וויינט אין געסעל, און
קלאַנט זיך פאַר דער מאַמע-נאַכט... און די מאַמע-נאַכט נעהמט מיט
זיין געוויין און פערטרינקט עס אין בעהאַלטענע וועלטען, און מישט
עס אויס, און עס ווערט איין טאָן פון דעם נאַכט-גאָר; די זשאַכעס
אין וואַסער האַלטען איהם מיט צום טאָט. פון שוואַרצען וואַלד קומט
צוציהען אַ פערנגעסענעם זשומען. און די נאַכט נעהמט די קולות אַלע
אין זיך אַרײַן, און ווערט פערטונקען מיט זיי אויף דעם שוואַרצען
וועג צום בית-עולם צו... פון רבי'נס פענסטער דרינגען אַרויס צוויי
גרויסע ליכט. דער רבי אין ווייסען כאַלאַט דרעהט זיך איינער אַליין
אַרויף און אַראָב איבער דער שטוב, און יעדעס מאָהל, ווען דער ווײַ-
סער כאַלאַט געהט פערביי די צוויי פענסטער, לויפט ווער דורך איבער'ן
ווייסען פלײט, וואָס איז אַנטקעגען די פענסטער. פאַר טהיר און
טהויערען זיצען האַלב נאַקטע יודען, בעלי-בתים, בעל-הבית'טעם,
בעל-מלאכות, אָנגעהאַרעוועטע פון אַ גאַנצען טאָג, אויסגעבעט אויף
בעט-געוואַנד און כאַפען אַ ביסעל „פּרישע לופט“, קליינע מיידלעך,
שפּאַצירען צוזאַמען פאַר דער טהיר, אָנגעהמענדיג זיך ביי די הענד
און זינגען הויך אויפ'ן קול:

געהט דער גראַף אין וואַלד אַרײַן,
טרעפט ער אַ מיידעל ביים בוים שטעלן.
— מיידעלע, מיידעלשי, וואָס טהוסט דו
אין וואַלד אַליין?
— איך בין געגאַנגען אין וואַלד אַרײַן
און ווייס נישט וואו אַ היים צו געהן.

אויפ'ן פלײט פון הנה-שרה'לעס גאַרטען, פון וועלכען די צווייגען
מיט באַרנעס שטייגען אין מאַרק אַרײַן, קלעטערען די חדר-יונגלעך.
זיי כאַפען אָן די צווייגען און רייסען פון זיי אונצייטיגע אויבס. דער
סעדער לויפט אַרויס, די קינדער אַנטלויפען, נאָר איינס נעביך איז
הענגען נעבליבען אויפ'ן פלײט. דער סעדער כאַפט איהם אַראָב דאָס
היטעל, און דאָס יונגעל שטעהט און קראַצט זיך און וויינט. ער האָט
מורא אַהיים צו געהן צו דער מאַמען. קיה געהען אַהיים פון דער
פאַשע, דער שעפער שפיעלט אויף דער פישטאַלע, בעלי-בתים דער

הויבען זיך פון די ערטער און פיהרען דאָס זייעריגע אין די שמאלען פון ערניץ פאר אַ הויז הערט זיך אַ האַרמאָניע שפּיעלען. דאָרט זיצט סטעפּאָן, דער איינציגער נוי אין געסעל, מיט זיין מיידעל און שפּיעלען ליבעס־ליעדער, און דאָס קול פון דער האַרמאָניע מישט זיך אויס אין איינעם מיט'ן פּרוש'ס וויינענדיגען נגון. און עס ווערט אַין טרויעריגער, האַרץ־דייסענדיגער נגון, וואָס ווערט פּערטרונקען ווייט אין געסעל...

ליעבע זומערדיגע פּאַר־נאַכטען אין שול־געסעל! דאָרט ווייט צום שוואַרצען וועג צו, צום „בית־עולם“, שפּאַצירען אַרום בית־המדרש בחורים אין די זומערדיגע לייכטע שניט־רעקע. עס שפּאַצירען בעל־הבתישע מיידלעך אין די זומערדיגע קאַרטאָגע קליידלעך. די בחורים אויף איין זייט, די מיידלעך אויף דער צווייטער זייט, שיסט אַ בחור אַריבער אַ פּערשעהמטען בליק אויף דער צווייטער זייט, וויל גע־פינען די כלה, וואָס איהר נאָלדענעם זייגער טראָגט ער אויף זיין וועסט; ער פּערשעהמט זיך, און דאָס האַרץ קלאַפט אין איהם... וויל אַ מיידעל וואַרפען אַן אויג צו די בחורים, כדי צו געפינען איהר חתן, פאַר וועלכען זי העפט איצט אויס אַ תּפּילין־בייטעלע, שעהמט זי זיך פאַר די חבר'טאָרינס. איהר האַרץ קלאַפט אין דער שטיל, און דאָס לייכטע קאַפּטענדיג בעוועגט זיך...

ליעבע זומערדיגע פּאַר־נאַכטען אין שוהל־געסעל! היינט זיינען אָבער די „דריי וואַכען“, היינט טאָר מען קיין ליבעס ניט שפּיעלען, האָט מען עס אָבגעלעגט אויף שבת־נחמו... נאָר די נעבלען, וואָס הילען דאָס שטעדטיל איין אין ליעבע, טרויעריגע סודות, וועקען אין דער שטיל דאָס האַרץ, דאָס געסעל טוליעט זיך צום נעבעל, דער נעבעל צום געסעל, און זיי שפּיעלען אין דער שטיל אַ געהיימע ליעפע... און די ריחות טראָגען זיך פון יענער זייט פּעלדער און דערפּרישען דאָס האַרץ... די ברוסט ווערט פול, און עס ווערט עפעס אזוי לייכט, אזוי לייעב, אזוי זיס, און עס ווילט זיך אזוי זיין געמוליעט, געליעבט! אוי, נאַמע אין הימעל!

ליעבע זומערדיגע פּאַר־נאַכטען אין שוהל־געסעל! ווער עס האָט אַייך געהאַט, ווער עס האָט אייך פּערלאָרען...

אויף דעם שוואַרצען וועג, צום בית עולם צו, ווייטער אַראָב אין

שוהל-געסעל האָט זיך די וועלט דאָס געזיכט איינגעטוליעט אין האַרץ פון דער נאכט, און די נאכט אין האַרץ פון דער וועלט, און בידע האָבען זיך בעהעפט, און דאָרט ווייט, טיעף אין וואַלד זיך פערבלאָגן-רושעט און זיך שלאָפען געלעגט אין געדיכטען וואַלד.

אויף דעם שוואַרצען וועג, צום בית-עולם צו, שטעהען אלטע, אָבנעלעבטע מאַפּאָלען, ווי ווילדע לצים, מיט אָבנעהאקטע פיס און הענד. זיי שטעהען ווי גלגולים פון רוחות, ווי אָנגעקומענע פון פאַר ששת ימי בראשית, ווי שטומע עדות פון אָנהויב וועלט ביז'ן סוף וועלט... נאכט, צוועלף אַ זייגער, קומען צוגעהן „הויכע דייטשען מיט לאַנגע בייטשען“, און שטעלען זיך הינטער די מאַפּאָלען און ציהען פון זייערע צווייגען די ליעבסטע, האַרץ-נאָנגעדע נגונים, ציהען, ציהען ביים האַרץ, און פערנארען מענשען מיט זייערע געזאָנגען אין וויסטע זומפען...

אין פעלר, אין גראַז ליעגען קופּקעליך חסידים, הינטער'ן שטאָרט, און זינגען דעם יאוש'דיגען:
שוכני בתי חומר,
למה תשאו עין?

ויתרון אָדם מן הבהמה — אָין!

מיט'ן נגון פון דעם חזן, וואָס מען האָט איהם לעבעדיגערהייד אין קבר בעגראָבען. און דאָס קול קלינגט איבער די קברים, וואָס שטע-הען אויפ'ן בערגעל און די קברים אויסגעמישט מיט נאָט'ס ערד, פער-טרונקען אין ימים גרים, לעבען דאָ זייער שטיף, שווייגענדיג לעבען. עס שווייגען די טויטע ביינער אין די פיער איילען פון קבר, וואָס האָט איבער זיך נאָר אַ פיצעל הימעל. דאָס ווינדטעל בלאָזט איבער זיי, אויסגעמישט מיט דער ערד, גיבען זיי פון זיך דאָס לעבעדיגע גרים אַרויס. אָט זיינען די ביינער צוגעקומען צום אמת'ען תכלית, צום לעצטען סוף פון לעבען, פון פאר'ן אייביג און פון נאָכ'ן אייביג... און די גאנצע וועלט האָט זיך געאייניגט, דאָס לעבעדיגע מיט'ן טויטען, דער הימעל מיט דער ערד, יעדעס גרעויל, יעדעס בויעל, און עס איז איין לעבען, איין וועלט, איין נאָט'ס געוואַרען...

פון דער צווייטער זייט וועגן שפיעגעלט זיך אָב דאָס וואַסער אין דער נאכט, ווי אַ צווייטע וועלט זעהט עס אויס פון דערווייטען. קליינע ליכטלעך פון די בערלינקעס, וואָס רוהען אין וואַסער איבער

נאכט, דרינגען טיעף אין וואסער אריין, און זיי זעהען אויס פון דער ווייטען, ווי גרויע, טונקעלע חיות זיינען מיט די לאפעס אין דער שווארצער נאכט איינגעזונקען געוואָרען, און קענען נישט מעהר ארויס, די ליכטלעך, — די אויגען אין זייערע שטערענס, דרינגען אהער פון דער-ווייטען און בעטען הילף...

און אויף דעם שווארצען וועג, טיעף דאָרט אין דער נאכט, האָט נאָט זיך זאָס פנים אין ביידע הענד פערשטעלט... און זיינע צוויי גרויסע טרעהרען — וואָס ער וויינט אויפ'ן הורבן בית-המקדש — האָבען אויף דער ערד זיך אַראָבגעגאַסען און אַלץ פערטונקט און פערטרונקען...

אויפ'ן שווארצען וועג צום בית-עולם צו אין דער טונקעלער נאכט שפאצירען א יונגעל מיט א מיידעל: גבריאֵל, דעם רבי'ס זוהן, דער סמלא מקומו, און לאה'לע, ר' יחזקאל'ס יונגסטע טאָכטער.

זי האָט איהם געזעהען דורך א שפאלט פון דער טהיר דענס-מאָל, ווען זיין פאָטער איז ביי זיי איינגעשטאַנען. פאר-טאָג'ס, ווען זי איז נאָך אין איהר בעט געלעגען, האָט זי דערהערט פון אן אָפענעם פענסטער זיין קול. ער לערנט און זיין קול איז ארויס דורכ'ן פענסטער און אויסגעמישט זיך מיט דעם ריח פון די יונגע גרעזער, וואָס האָבען זיך פון דעם נאכט-טהוי געוועקט; ער איז אריין מיט דעם בלומעך געשמאַק, און איז פאר איהר געזיכט פערבייגעפלויען און געווינקט איבער איהר, און איהר ברוסט האָט זיך אונוויסענדר געהויבען און געוועקט זיך... און פון דענסמאָל אָן האָט זי געבענקט נאָך זיין איידעל, מלאכים'דיג געזיכט, וואָס האָט ווי א ליכטיגע לבנה פון זיין טיעפען שטריימעל ארויסגעשיינט, נאָר זי האָט נישט געוואוסט דערפון. זי האָט פון נאָר נישט געוואָלט וויסען, נאָר יעדען פאר-נאכט האָט זי זיך אין שוהלגעסעל שפאצירט... עס האָט זי עפעס געצוויגען אהין, צו די „הויכע דייטשען מיט די לאַנגע בייטשען“, די וואָס שפיעלען און ציהען די נגונים פון די טאָפאלען-צווייגען, און האָבען זי געצוויגען טיעפער אריין, טיעפער אין שווארצען וועג אריין, טיעפער און טיע-פער... איאם אָבער האָבען זיי אויך געמוזט ציהען, און ער האָט זיך אויך געמוזט לאָזען פערפיהרען...

און זיי האָבען נישט געזעהן, ווי זיי פערקריכען זיך. די נאכט

איז געפאלען איבער זייערע קעפ און האָט זיי אין זיך אַריינגענומען, בעוועבט זיי מיט פינסטערניש הינטער זיך און פערשטעלט זיי פון מענשענ'ס אויגען. די טויטע מצבות אויפ'ן בערגעל זיינען עדות גע' ווען, אז די קינדער האָבען צווישען זיך קיין וואָרט נישט גערעדט, נישט ביי דער האַנד זיך אָנגענומען, נאָר ער פון איין זייט וועג, און זי פון דער צווייטער זייט וועג האָבען זיך געלאָזט נאָכציהען נאָך די שטומע, האַרץ-נאָגענדיגע נגונים, וואָס די „הויכע דייטשען מיט די לאַנגע בייטשען“ האָבען מיט זייערע דינע, לאַנגע פינגער פון די אַלטע טאָפּאַלעך-בוימער אַרויסגעצויגען. אָט די נגונים האָבען זיך אין זייערע הערצער אָבגעקלונגען, ווי אויף סטרונעס, און האָבען די קינדער אַלץ געצויגען צו זיך, געצויגען שטום, און געשפיעלט שטומע, סודות'דיגע טענער אויף די האַרץ-סטרונעס אין דער שטיף... אין דער שטיף...

און די נאכט איז געפאלען איבער זיי, און די טהויר-וואַלקען האָר בען געשוועבט פאַר זיי, און הינטער זיי.

און אַלץ אַרום איז פול מיט ליעבע. דער הימעל און די ערד ליענען אינאיינעם געאַרעמט פּערוואַרפען אין וואַלד, די נאכט אין דער וועלט, די וועלט אין דער נאכט, און שמעקענדיגע ריחות קומען זיך צו טראָגען פון די אַרומיגע פעלדער, וועהען איבער'ן פנים, און דערצעהלען שטומע סודות, וואָס מען טראָגט ביי זיך אין האַרץ אַרום און וואָס מען זאָגט זיי קיינמאָל ניט אַרויס...

און דאָ ברוסט בעוועגט זיך שטיף, פאַמעליך, און בענקט נאָך עפעס, און אַ בענקעניש ליעגט אויף אַלעם אויסגעגאַסען, די גאַנצע וועלט בענקט, נישט וויסענדיג אַליין נאָך וואָס, נאָך ווען...

אין געדיכטען וואַלד ליעגט גאָט אין שוואַרצען מאַנטעל געהילט, און בענקט נאָך זיך אַליין און נאָך די וועלט... אין עס וועלט, וואו דאָס לעצטע רויטע אויג זינקט אין די בלאַהע, שוואַרצע ימים, קושט זיך דער טאָג מיט דער נאכט און בענקען נאָך זיך און נאָך דער וועלט... אין מיטען האַריוואָנט בלאַנדזעט אַ ליכטיגע לבנה, ים אויס, ים איין, און בענקט... — דער קליינער בית-עולם בעהאלט זיך אין זיך און בענקט...

און דאָס יונגעל און דאָס טיידעל לאָזען זיך נאָכציהען נאָך די פּערגעסענע נגונים...

א ביסעל ווייטער איז דאָס וואַסער, און די נאַכט־לאַמטערנדלעך
 דרינגען זיך אין דער טיעפעניש פון וואַסער, און דערצעהלען זיי
 מעשיות פון אַנדערע וועלטען.
 דאָס יונגעל מיט'ן מיידעל געהען נאָך, און לאָזען זיך פערפיהרען
 נאָך די פאַקעלדיגע לאַמטערנדלעך.
 זיי זיינען צום וואַסער אָנגעקומען, ביים ברעג זיך געזעצט.

עס האָט זיך פלוצלונג קלינגען געהערט.
 און דאָס קלינגען האָט מיט אימה פון גאַנץ ווייט אָבגעקלונגען,
 ווי אַ מאַמע וואָלט זיך אין דער פינסטערער נאַכט געקלאָגט: געוואַלד,
 מען האָט מיר שלעכטס געטהון! געוואַלד, מען האָט מיר שלעכטס
 געטהון!

דער הימעל צום שטערטיל איז מיט אַ מאָל ליכטיג געוואָרען, ווי
 אַ רויט־ברענענדיגע, ליכטיגע כמאַרע פון אַ ליכטיגען ים איז געקומען
 צו ציהען פון אַ פרעמדער וועלט און האָט זיך פערבלאָנדעט אינ'ם
 פינסטערען נאַכטיג־אָרין, און האָט אַ האַלבען הימעל בעלויכטען.
 צי האָט נישט אַ מעכטיגע האַנד אַ שטיק נאַכט פון דער הויך אַראָבגע־
 וואָרפען, און דער וועלט דעם אָפּענעם הימעל געוויזען? צי האָט זיך
 אפּשר דאָך די זון איין מאָל אין לעבען טועה געזען, און אָנשטאַט אין
 אַ פרעמד לאַנד צו געהן, איז זי פאַר דער צייט צוריק געקומען? און
 אונטען אויף דר'ערד פלאַקערט זיך, איין וואָלקען פייער קוילערט זיך
 אין צווייטען אָרין און זיי פלאַמען זיך אין איינעם און שטייגען אין
 הימעל אָרין, און צינדען אַ שטיק הימעל אונטער. ערד, לופט און
 הימעל קושען זיך צוזאַמען אין איין פלאַם פייער. עס האָט פון דער
 וועלט דעם נאַכט־שלייער אַראָבגעריסען און צוריק טאָג געמאַכט...
 פון דער־ווייטען הערען זיך וויינענדיגע קולות, און דער שטאַדט־גלאַס
 קלינגט און קלינגט מיט אַ געוואַלד, ווי אַ מאַמע וואָלט זיך געקלאָגט:
 געוואַלד, איהר האָט מיר שלעכטס געטהאָן! געוואַלד, איהר האָט מיר
 שלעכטס געטהון!

דאָס יונגעל מיט דעם מיידעל זיצען ביים ברעג וואַסער. ליכ־
 טיגע שטראַהלען פאַלען אָרין און בעלויכטען דאָס וואַסער פון יענער
 זייט. און פון דאָרט, פון וואַנען דאָס וואַסער ברענגט זיך, קומען צו־
 שווימען ליכטיגע כוואַליעס און סר'ען איין אין דער שטיל די איבריגע

כוואליעם דאָס, וואָס דאָרט טהוט זיך אָב. דאָ ליעגט די נאָכט אויס געצויגען איבער'ן וואסער. עפעס וואָס פליאָסקעט זיך שטיל אין איהם... מתים געהען אויף פון דעם בית-עולם, קריכען אַריבער דעם פלויט און זיי זיינען טובל זייערע נשמות אין וואסער, איידער זיי שטייגען אויף אין הימעל אַריין צום בית-דין של מעלה.

און דאָס וואסער גיסט זיך אין דער שטיל, וואָשט די נשמות, וואָשט זיי אָב פון זינד, און די מתים שווימען מיט די כוואליעס וואסער אין שוואַרצען וואַלד אַריין, אין הימעל אויפצושטייגען...

און פון יענער זייט פלאַקערט די וועלט. זיילען פייער אין זיילען פייער שטייגען איינער נאָכ'ן צווייטען אין הימעל אַריין, און צינדען אָן די לופט, דעם הימעל, און זייער פייערדיגער גלאַנץ שפיעלט אויף די כוואליעס....

דורך בעהאַלטענע וועגען זיינען די קינדער אין שטאָרט צוריק געקומען.

האַלבינאַקעטע ווייבער, נאַקעטע קינדער, כאַפּענדיג דאָס ביסעל אַרימקייט, פּעק בעמגעוואַנד, ווער אַ קישען, ווער אַן עמער מיט שטוב-זאַכען, מיט אימה'דיגע געוואַלדען, מיט פּונאַנדערנגעלאָזענע האָהר, לויפען זיי פון פייער, גאַס אויס, גאַס איין. קליינע קינדער, האַלבענדיג זיך אָן די מאַמעס שירצען, גרעסערע, העלפענדיג דער מאַמען די פּעקלעך טראָגען, לויפען אין דער שוואַרצער וועלט אַריין, מיט געוואַלדען, מיט געוויין. און דאָס פייער לויפט זיי נאָך, אַרויס-שטעקענדיג נאָך זיי זיינע צונגען. מאַמעס טראָגען זיינענדיגע קינדער אין די קישענס, ברידער — קליינע שוועסטערלעך, שוועסטער — קליינע ברידערלעך. מען לויפט מיט זיי אין פרעמדע שטיבער, זיי צוועקצולעגען אין פרעמדע בעמען, צו פרעמדע קינדער. דאָס פייער יאָגט די מענשען פון די הייזער, טרייבט זיי אַרום ווי ווילדע רוחות און טראָגט זיך פון דאָך צו דאָך. דאָס פייער איז ווי אַן אונגעווערע ווילדע היה מיט ברויטע, ווייטע ברענענדיגע לאַפּעס, איז געקומען צולויפען פון וויסטע מדבריות און האָט זיך איבער'ן שטערטעל גע-לעגט, צו פּעריניכטען אַלץ, אַלץ... יודען, גוים שלעפען עמערלעך וואַסער, געהען מיט אַ געוואַלד און גיסען דעם וואסער אין פייער אַריין: דאָס פייער טרינקט עס אויס מיט אַ לעכערדיגען קנאַק און טהוט זיך

ווייטער דאָס זייניגע. טהייל מענשען, נישט וויסענדיג וואָס צו טהון, באַפען פענסטער, טהירען און לויפען דערמיט אין דער וועלט אַרײַן. זױלדע מאַמעס לויפען אין פּײער מיט צוואַוואָרפענע האָהר, פּערוואָר פּענע קלײדער. זײ לױפען און שרײען: מײנע קינדער! ווױלדע, פּער לאָזט, נאָקעטע קינדער לױפען אײבער דער גאַס, שלעפענדיג פּעקלעך, און שרײען: מאַמע! מאַמע! און די אַלע קולות ווערען פּערטרונקען אין אײנעם אײנ'ס קנאַס פּונ'ם פּײער, און דאָס פּײער שיקט זײנע צונגען פּון דאָך צו דאָך און לאָזט אײבער נאָך זיך אײן חורבה נאָך דער אַנדערער. אײן די חורבות בלײבען שטעהן הױכע, שוואַרצע קױמענס, עדות אױף דעם אונגלױק, וואָס דאָס פּײער האָט אָנגעמאַכט. טהייל בעל־ביתים, כאַפּענדיג זױער אַ האַק, ווער אַ לאַפּעטע, האַקען די ווענדר, רײסען די דעכער פּון זײערע אײגענע הײזער. זײ האַקען אָהן רחמנות, ווי עס וואָלט אין זײ אַרײנגעקומען אַ ווױלדער גײסט צו מאַכען אַ תּל פּון אַלץ, אַלץ חרוב צו מאַכען.

אײנער ברעכט מיט בלױזע הענדר די שױבען און לױפט דער נאָך מיט צובלױטע הענדר אײבער דער גאַס. דאָס פּײער אָבער ווערט ניט שטײלעך. די בײזע, פּײערדיגע לאַפעס צײהט עס פּון דאָך צו דאָך, און מיט אַ בײזען קנאַס, ווי ס'וואָלט געוואָלט פּערשטומען דײַם געוויין פּון די קינדער, פּון די מאַמעס, פּונ'ם עולם, ברעכט עס אײן שטוב נאָך דער אַנדערער. די אַלע קולות געהמען זיך צונױף צוזאַמען און הױבען זיך אױף בײז'ן הימעל אַרײן... און דער שטאָרט אַלץ האָט אַלץ נאָכאַנאַנד געקלונגען און געקלונגען, ווי ער וואָלט געוואָלט בײם פּײער רחמנות ערוועקען, וואַרפען זיך צו זײנע פּיס אַדער קלאַנגען זיך פאַר די געהײמע קראַפט אױף דעם חורבן, וואָס דאָס פּײער האָט אָנגעמאַכט...

באַלד איז געוואָרען אַ געשרײ: די שוהל ברענט, די שוהל! און עס האָט זיך אָנגעהױבען אַ געלױף פּון אַלע זײטען. מאַמעס האָבען די הױזגעזינדען אַוועקגעוואָרפען, מאַמעס — די זױגעדיגע קינדער, אַלע האָבען זיך אַרום דער קלײנער שוהל אַרומגעשטעלט. אײהער הױכע פענסטער, וואָס זײנען געווען געגענאײבער דעם פּײער, האָבען ווי ליכטיגע לאַמטערנעס געלױכטען. יודען האָבען געקרעכצט, די האָהר פּון קאַפּ זיך געריסען; ווייבער האָבען זיך אַרום אײהער בריהענדיגע ווענדר אַרומגעשטעלט, ווי זײ וואָלטען זײ וועלען מיט

זייערע שירצען פערשטעלען. א פאָר יודען זיינען געשטאנען און
געגאָסען עמערלעך וואסער אויף די היים אָנגעזענגטע ווענד — דאָס
פייער האָט עם מיט אַ קנאַק אויסגעטרונקען, און גענומען זיך דאָס
זייניגע טהון.

גוים זיינען אָנגעקומען צו לויפֿען מיט באַסאַקעס און העק, זיינען
גאָרויף אויף דעם שוהלדאָך און גענומען איהם רייסען פון די ווענד.
יודען האָבען זיי ביי די פּאַלעס אָנגעכאַפּט, געבעטען רחמנות. די
באַסאַקעס האָבען דאָס דעכעל צופליקט, געריסען, און יעדעס שטיק
בלעך, וואָס מען האָט פון דאָך אַראָבגעשליידערט, האָט פאַסען גע-
ריסען פון די יודישע הערצער.

אין דעם איז דער רב אָנגעקומען צולויפֿען און מיט גרויס געוויין
איז ער צוגעלאָפֿען צו די שוהל-טויערען. ער האָט פּערהאַקט די
טהירען, די לאָדען און האָט זיינע דאַרע, בלייכע הענד אויסגעשטעקט,
אָוועקשטופּענדיג דעם משחית. דאָס פייער איז דורך דעם דאָך גע-
קראַכען, און באַלד איז געוואָרען אַ גרויס געוויין און געשריי: דער
דאָך! און יודען האָבען די טהירען אויפגעפּראַלֿט, די פענסטער אויפ-
געהאַקט און אין שוהל אַרײַן. דאָ האָט שוין דער דאָך אַרום און אַרום
געפּלאַקערט. אין פייער האָט זיך געהערט, ווי באַלקענס פּאַלען איינער
אויף דעם צווייטען. דאָס ברענענדיגע פייער האָט זיך מיט אַ מאָהל
מיט'ן קאָפּ קאַפּויער געשטעלט און האָט פון אונטען-אויס זיינע צונגען
געשיקט, געשאַסען מיט ברענענדיגע פונקען, מיט שטיקער פייער אין
דער וועלט אַרײַן. פון אַן אויפגעהאַקט פענסטער האָבען זיך אַ רייס
געטהאָן רוחות שוואַרצער רויך, איין רוח איז אין צווייטען מיט'ן קאָפּ
אַרײַן, און האָבען זיך געריסען דורכ'ן אויסגעהאַקטען פענסטער אין
פייער אַרײַן. אויף אַ מינוט האָבען זיי פּערשוואַרצט דאָס העלע
ברענענדיגע ליכט, באַלד אָבער האָט דער רויך זיך דורכגעבראַכען אַ
וועג און איז מיט אַ קנאַקעריי אַרויס פון פייער אין הימעל אַרײַן. און
אין דעם געדיכטען שוואַרצען רויך פון אויפגעהאַקטען פענסטער זיינען
געפּלויגען ברענענדיגע פונקען, האָבען זיך געטראָגען שטיקער פייער.
און דורכ'ן אויפגעהאַקטען פענסטער האָבען זיך אָנגעהויבען אַרויס-
כאַפּען יודען, אין דעם שוואַרצען רויך און אין די שיסענדע פונקען,
אַרויסראַטעווענדיג ווער אַ האַלב-נאַקעט ספּריתורה, ווער אַן אלטען
טליהענדען טלית, ווער אַ שטיק לייכטער און ווער אַ ברעט פון אַרונ-

חרדש. און זענען דערמיט אין דער שווארצער נאכט אנטהונגען גע-
וואָרען.

די שחלה האָט געפלאַקערט. איין וואַנר איז אַרויף אויף דער
צווייטער. פון אינווייניג האָט זיך יעדעס מאָל געהערט, ווי דאָס
פייער וואַרפט פון דער הויך מיט אַ נצחון באַלקעס, קלעצער, ברע-
טער אייגס אויף דאָס צווייטע און עסט זיי מיט זייערע פייערצונג-
גען. און אַרום איז אַ ביטערליך געוויין פון די אַרומיגע ווייבער,
קינדער און מענער. מען קרעסצט, מען שרייט, מען ברעכט די הענט,
און דער שטאַרטגלאַק האָט אַלץ געקלינגען און געקלינגען, ווי ער
וואָלט געוואָלט ביים פייער דעמנות ערוועקען. וואַרפן זיך פאַר זיי-
נע פיס, אָדער קלאַנגען זיך פאַר דער געהיימע קראַפט. האָס פייער
אַבער האָט די אַלע קולות אין זיך אַרײַנגענומען און אינאיינעם אָב-
געקנאקט. דאָס איז געווען אַ נצחון־אויסגעשריי פונ'ם מושתית, וואָס
איז געקומען די גאַנצע וועלט צו פאַרניכטען...

גרוי און ערנסט איז דער טאָג אַרויס אויפ'ן הימעל, ווייט
אויפ'ן האָריוואַנט האָט דער מאַהגענושטערען בלוטאָג געפלאַקערט
אין איין העלישען שפיגעל, אין זיין רוימער גלאַנץ האָט זיך אָבער-
געלעגט אין די גרויע, וואַסערדיגע טוואַליעס פונ'ם הימעל. עס האָט
אויסגעטוהען, ווי גרויע טוואַליעס וואַסער זענען געקומען צושווימען
פון פרעמדע ימים, פון ליכטיגע וועלמען, און האָבען זיך איינע
נאָך דער צווייטער אין הימעל פאַרבליאָנדעט. און דער מאַהגען
וואַשט דעם נירנעבוירענעם זוהן. דעם יונגען טאָג, וואָס שטייגט
אַרויס פון די גרויע טוואַליעס וואַסער. וואַשט איהם מוואַליע אויס,
טוואַליע איין, אז ער זאָל שיינען, בעלייכטען הימעל און ערד.

און די גאַנצע וועלט האָט זיך געוועקט פון דים ליטענען שלאַף.
די גרעזלעך, נאָך פאַרטרונקען אין נאַכט־טהוי, האָבען זיך אָנגעהוי-
בען צו ציהען געגען דער זון; בלומען האָבען אויפגעעפּענט זייערע
אויגעלעך, זייערע מייכלעלעך, און האָבען פון זיך אַרויסגעווייכט
דעם בלומען־רייך, מיט וועלכען זיי האָבען זיך אַ גאַנצע נאַכט אָב-
געטרונקען. אַלץ, אַלץ האָט זיך געוועקט, די ווילט האָט פון זיך אַראַב-
געשוואַרפען דעם נאַכט־שלייער, די נאַכט־קליידער, וואָס זיי האָט אין
זיי מיט דעם וואָלקען־טהוי געשלאָפּען. און מיט דעם שמיכלעל פון אַ
כלה, וואָס וועקט זיך אויף די ערשטע נאַכט נאָך דער חתונה, האָט
עס אַלץ געשמיכלעט, אָנגעמוינקען מיט ליטענע און לעבען...

דאָס פּייער איז שוין געווען פּערלאָשען. דאָ און דאָרט האָט
 עס נאָך זיין לעצט ביסעל צאָרן אויסגעלאָזט צו אַן איבערגעבליבענער
 וואַנד, צו אַ פּלייטעל, אַ באַלקע און עס האָט געטליהעט און געטליהעט,
 דאָס שטערטעל איז אַ חורבן געוואָרען... טליהענדע קופּעס קוילען,
 פּערברענטע דעכער, ליעגענדיג איבער פּערברענטע ווענטלעך, האָבען
 זיך גערויכערט און גערויכערט. דאָ און דאָרט האָט זיך געוויזען אַ
 האַלב אָבעמאָלט ווענדטעל פון אַ צולעגטער שטוב, וואָס האָט נאָך
 אין זיך געהאַט אַן אָנגעקלאַפּטע פּאָליצע. אין דער גאַס זיינען אַרומ
 געפּלויגען פון דעכעל צו דעכעל פּערדערען, אונטער די פּיס האָבען זיך
 געוואָלגערט צובראָכענע כלים, שטיקער מעש פון לייכטערלעך און
 שבת'ניקעס, און אין מיטען דערינען אַ שטיק זיידען שבת-קלייד, אַ
 טליהענדע שמאַכטע מיט אַן אָנגערויכערט שייטעל. פון די גליהענדע
 חורבות האָבען די הויכע, שוואַרצע קוימענס אַרויסגעשיינט און האָבען
 ערות געזאָגט אויף דעם חורבן, וואָס דאָ איז געווען. דאָ און דאָרט
 זיינען יודען געשטאַנען און מיט שטיקער אייזען אין די הענד האָבען
 זיי פון די גליהענדע קויהלען אויסגעשארט שטיקער צובראָכענע כלים,
 האַלבראָנגעטליהעטע קאָלדרעס, פּיס פון צובראָכענע טישען, בענק, אַזוי
 יעדער האָט זיך זיין ביסעל בעל-הבת'ישקייט צוזאַמענגעגראַבעלט,
 מאַמעס זיינען אַרומגעלאָפּען אין די הייזער מיט געבראָכענע הענד
 און האָבען צוזאַמענגעקליבען די פּיצעלדיגע קינדערלעך, וועלכע זיי
 האָבען ביינאַכט אין פּרעמדע הייזער, אין פּרעמדע בעטען געלעגט.
 מיידלעך זיינען אַרומגעלאָפּען און פון פּרעמדע הויפּען דאָס ביסעל
 בעל-הבת'ישקייט, וואָס זיי האָבען עס ביינאַכט צוואַוואָרפּען, צוזאַ-
 מענגעקליבען, געלעגט אַ פּעקעל צו אַ פּעקעל און אויף זיי די פּיצעל-
 דיגע קינדערלעך אַרויפגעזעצט. קליינע יונגלעך האָבען פון פייער
 אויסגעגראַבעלט די האַלב-פּערברענטע ספרים, אויסגעזוכט צוטרעטענע
 שמות, נעקושט עס, צוזאַמענגענומען און אין דעם איבערגעבליבענעם
 בית-המדרש'ל געטראָגען.

און דער ליכטיגער טאָג און די ליכטיגע זון, וואָס האָט זיך
 הערליך זוּיט און ברייט איבער'ן הימעל אויסגעגאַסען, האָט געשאַמען
 אויפ'ן שטערטעל מיט ליכט און העלקייט, נאָר די ליכטיגקייט האָט
 גליהענדע חורבות, איבערגעבליבענע קוימענס און וואַלגענדיגע קליינע
 קינדערלעך בעלויכטען און בעהעלט.

און דאָ און דאָרט איז ביי זיין טליהענדער חורבה אַ יוד, אַ
 בעלי־חבת געשטאנען און געצויגען פון פייער נאָך נישט קיין גאנצ־
 פערברענטע באלקעס, ברעטער, און דאָס גליהענדע מיט וואַסער גע־
 לאָשען און האָט זיך געלעגט אַ באלקע צו אַ באלקע, אַ ברעט צו אַ
 ברעט און געמאַכט שוין פלענער אין מח, ווי זיין צופיהרמע נחלה
 אויף די פיס צו שטעלען...

ארום איבער די פערדער זיינען האַלבי־נאַקעטע ווייבער געלעגען,
 האַלטענדיג אין די שירצען זייערע וויגענדע קינדער. ארום זיך האָר־
 בען זיי געהאַט די צונויפגעלעגטע פּעקלעך און קינדער, און די זון
 האָט דאָס אלעס בעגאַסען מיט ליכט.

צווישען די בעלי־חבתים אין שטערטעל האָט מען אין דער שטיל
 גערעדט, אז גאָט האָט זיך אָן דעם רב'ס קרוידע אָנגענומען, און זיין
 צאָרן אויף די שטיינער און העלצער אויסגעגאַסען...

VI.

אין מיטען וועג

דאָס „שטעדטעל“ הויבט אָן איינציגווייז קומען צו זיך. אלטע בעלי־בתיים ווערען נישט פערפאלען, און שטאָרט ווערט צוריק שטאָרט. פון די גראָבען אַש האָט מען די האַלב־פערברענטע ברעטער אַרויסגע־שפּאַרט, און ווי איינער האָט געקענט האָט ער זיין נחלה מיט ברעטלעך צוזאַמענגעקלאַפט. און „שטאָרט“ ווערט צוריק „שטאָרט“. ביי ר' יחזקאל'ן האָט מען זיך דערזייל אָנגעהויבען צו צוקלויבען אויף תנאים. לאַה'לע די בלה האָט פון גאָר נישט געוואָסט. זי איז געווען ביים פּענסטער יערען פריהמאָרגען און האָט זיך צום רבי'נס באַהאַל צו אברהם'לס לערנען איינגעהאַרט, וואָס האָט זיך אין גאָרטען אין אייר נעם מיט דעם בלומען געשמאַק אויסגעמישט, אין איהר פּריש, ריין חדר געדרוינגט, איבער איהר געזיכט געפאַכערט, און אויף איהרע נאָר קעטע, יונגע בריסט געבלאָזען. דעם תנאים גרייטען האָט מען אין דער קיך אָנגעוועהן.

פון הינטער דער ערד האָבען זיך מומעס, באַבעס געיאָוועט און מען האָט זיך גענומען צום אָנגרייטען. פון ר' יחזקאל'ס שטוב צו די בעקערין'ס קעלער האָט אַ סטענגע מעהל זיך געווייסט אויף די שטיינער...

דאָרט, וואו ר' יחזקאל וואָהנט איז פאַרהאַן אַ ליט. אין דער ליק ציהט זיך אַ שערענגע געבויטע הייזער, אָדער איין הויז מיט פיעל־קאַנטיגע דעכער, איינער איבער'ן צווייטען. קיין הויף צו די הייזער איז נישט דאָ, און איין גאָט ווייסט אויף וואָס פאַר אַ גרונד זיי שטעהען. דאָכט זיך גאָר נישט אויף גאָט'ס ערד... די הייזער גע־הערען צו פיעל בעלי־בתיים, און צו קיינעם נישט. עס הייסט, אז אזוי שטעהען די שטיבער ליידיג אָהן איינוואַהנער, מיט אויסגעהאַקטע שויר בען, נאָר קוים וויל אַ „יורש“ זיך אַריינציהען קומען זיך צו יאָווען צעהנדליגע אַנדערע יורשים מיט פאַפיערען און מעטערעקעס און וויי־

זען אויף, אז די שטיבער געהערען צו זיי. דער גורל איז געפאלען אויף איינעם א ליבוש פוטערמילך, וואָס נישט געשמויגען, נישט געד פלויגען קומט צו איהם זשענזשע סטראזשניק און רייסט ביי איהם פיער מיט א האלבען רובעל „פאָדאטקעס“ יעהרליך. דער ליבוש פוטערמילך איז נישט קיין גואל, נישט קיין קרוב, נאָר געה טענה מיט זשענזשען, אז זשענזשע ברענגט די פאפיערען, און נעהמט די שבת לייכטערלעך אוועק. און דער בידנע ליבוש מוז יעדען טאָג נעבעך קומען מיט'ן בעזעם אוועקקעהרען פאר א פרעמדער טהיר. יעצט דולט מען איהם א קאפ מיט א פייער-וואַנד, און ער שלעפט זיך אָב פון טאָג צו טאָג. דאָס גאנצע שטערטיל בעט, אז עס זאָל קומען א פייער און די הייזליך, איינמאָל פאר אלע מאָל, אַבברענען, וואָלט שוין איינמאָל א סוף געוואָרען צו די מחלוקת. יונגלעך אין חדר ווינשען זיך: אוי, הלואי פלאַקערט אויס א פייער אין מיטען העלען טאָג, און מען אנטלופט פון חדר. נאָר ווייל די שטאָרט בעט, ווייל דאָס פייער דוקא נישט קומען.

דאָרט הינטער די לופט-הענגענדיגע הייזלעך אין פאראן א קעלער, וואָס אריינקומענדיג אין איהם, דאָכט זיך, אז ער פיהרט אין בער האַלטענע וועלטען אַרונטער. דאָרט אין דעם קעלער איז פאראן א בעקער-אויוען פון תרע'ס צייטען. יודען גלויבען, אז אין דעם אויווען זיינען איינגעמויערט פיעל קופערנע טעפ מיט גאָלדענע רענדלעך, נאָר מען האָט מורא דעם אויווען צו ריהרען, אז דאָס גאנצע הויז, וועלכעס איז אָנגעלעהנט אויפ'ן אויווען זאָל נישט איינפאלען און מענשען הרג'ענען. פון אויווען גרילט עס שטענדיג ארויס סיי בייטאָג סיי ביי נאכט. מענשען זאָגען, אז דעם בעקער'ס נשמה וויינט דאָרט שטענדיג און האָט קיין רוה נישט... אין קעלער דאָרט וואָהנט א יודענע אן אלמנה, שרה די בעקערין מיט זעקס טעכטער „יתומות“. איין נאָט ווייסט, ווי אַרום איז די יודענע אריינגעקומען אין קעלער, נאָר אז זי וואָהנט — וואָהנט זי שוין. אויף דער צווייטער זייט קעלער וואָהנט א יוד א וואַטען-מאכער, וואָס פערפערט די גאנצע נאָס, און וואָס די חדר-יונגלאך רופען איהם דוואָן! דוואָן! און דער יוד יאָגט זיי מיט א שטעקעל, און וואָס דער יוד האָט אזא טבע יעדען שבת-צד נאָכט'ס, אין די זומער שבתים, אויפ'ס טייט אוועקצופאלען, און שרעקען די שטאָרט: די כאַלערע... און מען לויפט נאָך הייב'ל קונצען-

מאכער, אז ער זאל קומען מיט'ן שמערפלעשעלע.
אך, די זומערדיגע דאָנערשטאָגס ביי נאכט דאָרט אין ליסעל!
ווען צו די 6 „יתומות“, וואָס איינע איז גרעסער פאר דער צווייטער,
קומען אָנצולויפֿען די שמאָרט־יונגען, שניידער, שוסטער־נעזעלען.
זומער־נאכט נאָך דער אַרבייט, די נאכט איז פינסטער, די לאָדען זיינען
פֿערמאכט, און די געזעלען דרעהען זיך אַרום מיט די חול־המועד
שטעקעלעך אַהין און צוריק. יעדעס מאָל קומט זיך צו ווייזען א יתומה
פון קעלער, וואַרפט א בליק, דערכאַפט זי א קוש, א לעק, א טאפ פון
א יונג און ווערט צוריק פֿערשוואונדען אין קעלער אַרײַן...

דאָרט איז היימליך געווען אין די שבועות־נעכט, ווען דאָס שמער־
טייל יודען פֿלעגען איז שוהל זיין ביים תקון, און דאָס שמערטייל ווייבער,
מיידען ביי די בעקערין, פוטער־קוכענס באַקען. און יונגען האָבען זיך
צערדעהט, און די לבנה האָט מיט א האַלב אויג צוגעשיינט... און
אַלעס האָט זיך אין דער האַלב־פֿערטרונקענער נאכט געטונקען....

אין דעם קעלער האָט מען זיך צוזאַמענגענומען דאָס געבעקס
צו באַקען צו דער תנאים. עס זיינען אָנגעקומען מוהמעס, באַבעס.
רחל־לאה מיט די וואַרצעלעך אויף דער גאַמבע — זי איז איבער אַלע.
זי האָט מיטגעברענגט פון דער היים דעם גרויסען מערוזשעל מיט'ן
שטויסעל און האָט דריי טעג כסדר געריבען, געשטויסען און געמאַלען.
עס זיינען אָנגעקומען צו לויפֿען אייניקלעך פון דער גאַנצער וועלט
און האָבען געכאַפט אויס דעם מערוזשעל און זיינען אַנטרונגען גע־
וואָרען... פון א הויכען בוידעם האָט מען אַראָבגענומען פֿערשיעדענע
בראָט־פֿאַנען מיט צעהנערליי פֿאַרמעלעך צו קיכלען: „מגן־דוד־ליך“,
פייגעלעך, קאַטשקעלעך און גלאַטע „האַמבורגער“ קיכעלעך מיט זיער
בען שפיטצלעך. רחל־לאה האָט פון איהר קאַפּ אויסגעקלעהרט פֿער־
שיעדענע אַזעלכע שמאַכטעס מיט שפיצלעך און קאַנטען. פאר יעדער
כלה, וואָס זי האָט פאר איהר דאָס געבעקס געבאַקען, האָט זי א
צעוונדער חנ'דעל אויסגעקלעהרט, דירעקט פאר דער כלה'ס־וועגען,
לויט איהר מויל נאָך.

דאָס געבעקס האָט מען איינגעפאַקט מיטצונעהמען „אין וועג
אַרײַן“ צו דער תנאים. ר' יצחק יודעל'ס איז דורך דער צייט אין ר'
יחזקאל'ס שטוב א גאַנצער בעל־הבית געוואָרען, ער האָט זיך מיט
ווייב און קינד אַרײַנגעצויגען. און היים'ל קונצענמאַכער, דאָס ווייב

דישע יודעל, שלאפט אפילו שוין ביי נאכט דאָרט. און די ווייבער
לויפען, שרייען, אלע זיינען פערטהון, ווי מען וואָלט יעדער פון זיי אַ
פעקעל אויף דער האַנד געלעגט, און זי ווייס נישט וואו זיך דערמיט
אהינצומהון.

צום שפעטסטען זיינען געקומען יטה'לע און הינדע'לע, די שנור
מיט די טאָכטער. זיי האָבען אַ טבע זיך לאַנג צו לאָזען בעמען,
און זיינען אַריינגעקומען, ווי פון הימעל אַראָבעפאלען. עס הייסט:
זיי הויבען גאָר נישט אָן צו וויסען פון קיין פּוּתל פון קיין חלום,
און פרעגען זיך תּ'עוואַטע: וואָס מאַכט מען דאָ? הויבט די מאַמע
אָן צו דערצעהלען, ציהען זיי „פּשעטשע“ די אַסלען אויף, זעצען
זיך צום סוף אַנידער יעדע אין איהר ווינקעל אַריין, פּערקרימען די
שנעבלעך, און ווילען זיך נישט „מישען“.

— וואָס זיינט איהר ברוגז? — בעט זיך די מאַמע און די
שוויגער.

— איך בין ברוגז? — מאַכט אַ ח'עוודיג שנעבעלע יטה'לע און
ניט אַ דרעה אוועק מיט'ן קאָפּ.

— איך בין ברוגז? — גיט הינדע'לע אַ ח'עוודיג שמייכלעלע,
און אַ לאָס גיט זיך איהר אַ וואָרף איבער'ן שמערן.

און מען זיצט ווי אָנגעזאַמלעט און מען קוקט פון דערווייטען
זיך צו, וואָס די מאַמע מיט די יודענעס טהוען, און מען רופט זיך,
הייבט עס, קיין וואָרט נישט אָן.

די מאַמע דרעהט זיך, לויפט אַהין און אַהער און קוקט די שנור
מיט די טאָכטער אין די אויגען אַריין, ווי זי וואָלט מורא האָבען:
אייס איך? גוט אזוי?

— וואָס זאָל מען די כּלל אַנטהון? פרעגט די מאַמע.

— ווייס איך? זאָל זי זאָגען, וואָרפט הינדע'לע מיט אַן אויג
צו יטה'לען.

— זאָג איהר, אז זי זאָל זיך פּערדרעהען איהר קאָפּ — בעפעהלסט
יטה'לע די מאַמע.

די מאַמע הויבט זיך אויף פון די קאסטענעס אין וועלכע זי פּאַקט
די קליידער איין און פּערלעגט די הענד ביי די באַקעס:

— אַהא, איך מאַך דאָך שוין פּיעטשע אַ שמוקעל שמחה!

אין ם שטענעם פרוהמארנען האט מען די פוהר געשפאנט, אין דארף געפאהרען, אין וועלכען עס האבען געוואלט זיין די תנאים אין מיטען וועג.

נאמע האט אויסגעציערט די פערד, איינגעסונדען זיי בלויז און הויפט סטענגעלעך אין די פלאכמען האר אויף די ר' קעגנס, אַרונטער געבונדען די ווידעלען. הינטער די שטארט האט ער אַהאַלכען ביים אב געבראכען און אַרום די פוהר מיט בלעטער בעפוצט, אַז עס זאל שני אויסקוען.

אויף דעם ערשטען וואגען זענען געזעסען די מאַנספערשיינען. דער רב מיט ר' יחזקאל'ן, עוזר און ליביץ, ר' יצחק יודעל'ס מיט ר' שמעיה'ן, אַנאַלעטער שמש פון רבי'ן, וואס טראַגט דעם רבינס איי בערגענאָנגענע קליידער, נאהענטע און ווייטע קרובים, אין סאַמעט-היים, געחויבערט, וון חול-המועד, סאַמע ציגאַרען, אויף די אַנדערע וועגען זענען געזעסען די ווייבער מיט'ן געבעקס, און „אנגריימעכטס". ביי דער פּלה פון ביידע זייטען הינדעלע און וטה'לע; ביידע עפעס אַנע-טהוז און אַזעלכע מיני רונדיגע, קליינע קאַפעלושעלעך, געפלאכטען פון שוואַרצע שטרוי און בעפוצט מיט שוואַרצע קאראנקעס, „אַרױפגע-זעצט" אויף די שפיץ קעפ און אַזעלכע מיני פערערן, עפעס גלגולים פון אַמאליגע פאַרצייטונשע מאדעס... הינדעלע האט די לאקען פון שיי מעל אויסגעפרעסט און אויסגעלאקט „פא וואַרשאַווסקא", פערווארפען און דריי שפיצען אויפ'ן הויכען. גלאַנצענדיגען שמערן, מיט די גאל-דענע אוידינגען, און היינטמאדישע קיימלעך מיט די קאליעס אויף די העלזער — מתנות פון זייער פּלה-צייט, ווען מען האט זיי געהאַט גע-פּוהרט „און מיטען וועג". האבען זיי זיך דערמאהנט אין זייער צייט — און האבען מיט די קעפ צוגעשאקעלט... די מחותנת'מע מלפּנה אין גע-זעסען צווישען די מוהמעס וועלכע אין די בלויז שבת'דיגע זיידענע הויכען מיט די בענדער אין די פערקישע שאַלען זענען געזעסען שמוץ; די דאַרע פערליינטע ליפען אַרומגענעצויגען אַנכער די נישט צעהענע-דיגע זשאסליעס און האבען פאַר גרויס גדולה אַ ווארט מורא געהאַט אויסצורעדען. און די מחותנת'מע מיט אַ פולער שערץ לעקער האט זיי יעדעס מאל פערשמופט מיט עפעס אַנדערש די מיילעך. און די פּלה, די פּלה אַליין, אין זיך געזעסען צווישען וטה'לען און הינדעלען, שוין אין אַ היינטמאדישען קאַפעלוש און די

צעפ שוין אין א קוילעמטש פערלעגט, רויט־טויט און האָט נעבעך נישט געוואוסט וואו די אויגען אהינצוטהון. הינדה'לע האָט איהר אָנגעזאָגט, און אָנגעזאָגט, ווי זי זאָל זיך פיהרען „אנשמענדיג“, ווי זי זאָל דאַנקען, אז מען וועט איהר חתימהגעלד געבען, און ווי זי זאָל ענטפערען די מחותנת'טע, אז מען וועט זי עפעס פרעגען, און „רעה“ יטה'לע האָט אַלע מאָל שטעכענדיג צו הינדה'לען די אויגען אהינגעוואָרפען.

צו ווייזען זיך פאר די מחותנים האָט מען מיטגענומען די לאָווי־טשער רבי'צען, אן אַלטע מוחמע, א יודענע מיט אן אָבגעגאַלטען קאַפּ ווי א שעפּס, אין א קאַפקע, און א ברייט קלייד מיט א שפּאַר קישעלע פון הינטען... אוי וועה! די יודענע האָט געטהון אָהן דיין. קודם־כל האָט זי אָנגענומען דאָס ווייבערישע יודעל, וואָס האָט זיך אויף מיט־נעכאפט מיט די פוהר ווייבער, צווישען די אַלטע מוחמעס, דאָס האַרץ זיך צו דערכאַפען — און אַראַבגעוואָרפען איהם פון וואָגען (פאר איהר איז ער נאָך גענוג מאַנספערשוין). דערנאָך האָט זי די גאַנצע צייט די כלה אין אויער עפעס איינגערוימט און אָנגעזאָגט איהר, אז דאָס מיידעל נעבעך איז ווי א פּלאַם פייער רויט געוואָרען פאר בושה — דאָס ווייבריגע יודעל איז א שפּאַר שטיקעל וועג נאָך דער פוהר נאָכגעלאָפען, דערנאָך, אז די לאָוויטשער רבי'צען האָט אזוי לאַנג געשאַקעלט מיט איהר אָבגעגאַלטע גאַמבע ביז זי איז אַנדרימעלט גע־וואָרען, האָט ער זיך פון הינטען־אויס אויפגעכאַפט, אַריינגעשטעקט אין וואָגען אַריין דאָס פיער־קאַנטיגע, געקנייטשטע שבת'דיגע ציליני־דעריל און אזוי אָנהאַלטענדיג זיך אין די לייסטען פון וואָגען, איז ער איינגעדרימעלט געוואָרען, און דאָס צילינדעריל האָט די לאָוויטשער רבי'צען אויף אַלעס צוגעשאַקעלט...

אזוי זיינען די פוהרען אָנגעקומען צופּאָהרען צו דער קרעטשמע.

די יגדישע קרעטשמע איז געשטאַנען צווישען צוויי וועגען, וואָס שיידען זיך און געהען אָב אין פערשיעדענע צוויי שמעדרט פון צוויי גובערניעס, וואָס אין יעדער פון זיי געפינט זיך א רבי. חסידים מיט פעקלעך אויף די פלייצעס, מיט די שטעקלעך אין די הענד מהייר לען זיך אָב, און געהען צווישען די גרינע גרעזער אין די צוויי וועד גען, און שיסען זיך אַריבער שטיינער פון איין וועג צום צווייטען. אורחים, די וואָס געהען אין די מדינות, קומען אָן פון ביידע זייטען

וועג פון פערשיעדענע שטענדט און שטייגען אָב אין קרעטשמע אויף נאכטדלעגער. אין דעם „מראקט" איז דאָ אַ בעזונדער שטיבעל פאר זיי, וואָס אין דעם שטיבעל געפינען זיך וואַנצען און אנדערע קליינע ווערימלעך... פון פערשיעדענע מדינות, האָרט טרעפט מען זיך פון רויסען און זאמאָש און די אורחים דערצעהלען מעשיות, וואָס האָט זיך מיט זיי געמאַכטען אין זייער וואַנדלערען. די בעלי-עגלות מיט די לאַנגע, געהיכטע, קאָלטענעוואַמע בערך, וואָס זיינען בעוואַקסען און פערהילען אין זיך דאָס גאַנצע פנים, מיט די פיסקעלעך אין מויל, די — וואָס זיינען איינגעהילט אין די דיקע באַנדעס, אין די גרויסע שאַפּען-פּעלצען מיט די גרויסע קעלנער, און פיהרען די גרויסע וועד גען מיט קאָלך און נאָפּט, סמאָלע און זשענעכין; די וועגען מיט די גרויסע שטאַלקאָממען, וואָס פלאַקערען זיך פּאָהרענדיג ביי טאַכט און זאָגען אָן פון דערזווייטען — שטעלען זיך דאָרט אָב אין דער קרעטשמע אונטערפּאָשען. האָרט טרעפען זיך יודען פון פערשיעדענע געגענדער, פון פערשיעדענע מדינות, און דערצעהלען וואָס ס'טוהט זיך ביי זיי אין לאַנד, וואָס עס הערט זיך מיט יודען, און ווי ס'עקומט דאָרט אחינו בני ישראל.

עס איז פאַרנאַכט. דער הוימל איז צוהאַקט אויף טווענדער שטיימלעך. ווייסע פליסערענדיגע וואַלקענדלעך מיט בלויע העלע אינזלען שווימען ארום אין העלען גליהענדען ים. און דער ים, וואָס געהט אונטער אין אַ רויט געשמאַלט, פליסט אָב אין מערב זייט. פאַר דער קרעטשמע שטעהען פּוהרען, הויכע וועגען מיט ביידלעך, אָנגעלאָדען מיט פעס סחורה אַזש די אַסען ברעכען זיך אונטער די דערער. יודלעך פיהרען איבער סחורה פון איין מדינה אין דער צווייטער אַרײן. די פערדלעך זיינען אויסגעשפּאַנט, פאַשען זיך און קלעהרען נוט אַרײן אין דער גרויסער קאַרעמע, וועלכע שטעהט פאַר זיי, ווי זיי וואַלמען געקלעהרט, פון וואַנען מחות צו געהמען די סחורות איבערצופיהרען. יודען זיינען איין פּאַלק פון איין גאַט, און אלע וואָר טען אויף איין משיחין, נאָר יעדעס שטערטיל האָט איהר פעס, איהר מין, בעסער געזאַגט, איהר חו'דיך, וועלכעס זי גיסט עס זי'ס אויף איהרע איינוואָנהער. אָט ליגען דאָ גלייכע יודען אויסגעצויגען און שלאָפּען און וואַרימען זיך אין די זונ'ס לעזמע שפּאַהלען, און דער קאַרזש, וואָס געהט אויף פון וועג בעדעקט זיי גלייך צו, און אויף די

פערדלעך, אויף דעם געשפאנעכטס, אויף די וועגען, ליגט אויסגע
 נאָסען בעזונדערע חנרליך, שמאַכטעלעך פון די פערשיעדענע שמערט...
 אויף דער שוועל פון דער קרעטשמע זיצט אַ ליטוואַק, עפעס אַ מאָדנער
 יוד, מיט אזא העמדעל, אין אַ קורצען ראָק, וואָס זעהט דאָך אויס ווי
 אַ לאַנגע קאַפּאַטע אין אַ הוט מיט אַ הויכע דענגע. עס איז אַ זומער
 היגע היץ — און דאָך טראָגט ער אַ פּאַר טיעפע קאַפּאַשען, — אָנגע
 קומען פון גאַנץ ווייט, דאָ אָבגעשטייגט אויסצורוהען זיך און איבער
 צונעכטיגען און ער „רערצהלט“ די יודען, וואָס טהוט זיך ערגעץ-וואו
 גאַנץ ווייט, העט, העט אין דער ליטע מיט אַחינו בני ישראל. ווי
 אַחינו בני ישראל לעבען אָב אין דחקות און נויט. און אזאַ למדן
 זיז ער, דער „ליטוואַק“! רעדט לשון-קודש ווי אַ וואַסער, נאָר ער
 רעדט אזוי ליטוויש: „וואָס?“, „וואו“. יודען האָבען דרד-אַרץ פאַר
 איהם, קרעכצען: „וואָס דען, מיר קענען?“... נאָר אין האַרץ גלויבען
 זיי איהם עפעס נישט, א „ליטוואַק“, באַלד, באַלד וועט ער זיי אָב
 גענארען. און ער רעדט דאָך מיט זיי אזוי ווייך, און אזוי פרום איז
 ער, אזוי לאַנג געשטאַנען שמונה-עשרה ביי מנחה, נאָר געשאַקעלט האָט
 ער זיך נישט... און ווער ווייס וואָס ער טראָגט הינטער'ן האַרץ....

עס בעזווייזט זיך פלוצלונג אַ וואַלקען קאַרזש אויפגעהענדיג פון
 ביידע זיימען וועג און לעגט זיך געדיכט איבער די פעלדער. דער
 וואַלקען קאַרזש קומט געהענטער אָן, לויפט פאַראַויס, באַלד צורייסט
 ער זיך אויף שטיקלעך. עס הערט זיך אַ קנאַלען פון בייטשען. באַלד
 פערפאַהרט מען פאַר דער קרעטשמע: פוהרען אָנגעשטאַפט מיט
 מחותנים מיט סאַמעט בראַנוויין היט, מחותנת'טעס אין ברייטע
 קליידער, מיט בראַנפען און לעקעך. מען איז אַראָב פון די וועגען.
 דאָרט אויף חת'ס צד, עפעס מאָדנע יודען, פון אַן אַנדער מדינה,
 מיט לאַנגע און קורצע בערד. דאָרט אויף זייער צד איז אויך דאָ אַ
 הויכער, הויכער יוד, אַ מין ר' יצחק יודעל'ס, מיט אַ שמאַלע, לאַנגע
 באַרד, און שמאַלע, לאַנגע הענד, וואָס שטופען אַלע אָב, און ער איבער
 שרייט אַלע. מען האָט זיך שלום-עליכם אָבגעגעבען, די מחותנת'טעס
 דאָס ערשטע מאָל זיך געזעהן און דאָס ערשטע מאָל זיך געקושט. די
 לאַוויטשער רבי'צען האָט אַלעמען געדוצט, און באַלד אַלעמען אויפ'ן
 אָרט מוסר געזאָגט.

די פוהרמאַנעס האָבען די פערד אויסגעשפאַנט, די פערד אַבראָק

איינגעשיט, די הענד צולעגט אויף די באַקסעס, און האָבען זיך מיט גאווה פון איין צד צום צווייטען אַריבערגעקוקט, און „גוטע ווערטלעך“ און „גלייכע ווערטלעך“ זיך אַריבערגעשיקט, גאָר נישט, גלאַט אזוי „שלום-עליכם“ אָבעגעבען זיך.

די מחותנים זיינען אין דער שטוב אַרײַן.

אין שטוב מיט זעהר אַ ניעדריגען באַלקען, מיט קליינע פענס-טערלעך הויך ביים באַלקען זיינען געווען די מאַנספערשווינען. איבער דער שטוב האָט זיך אַרויף און אַראָב געדעהט ר' מרדכי קאָנסקע-וואַליער'ס בחור'ל אברהם'ל. ער איז דורך דער צייט העכער געוואָסן סען, מיט אַ פּאָר שפּראַצענדיג שוואַרצע באַקען-בערד, אין אַן אַט-לעסען קאָפּאַטלע מיט אַ זיידען גאַרטלע, אַ שוואַרץ-חן/עוודיגער, עס שניידט זיך אויס אַ צווייטער טאַטע. צוויי לאַנגע שוואַרצע גע-קרייזטע פּאות'לעך. מען האָט איהם שלום-עליכם אָבעגעבען. ר' יצחק יודעל'ס איז צו צו איהם און האָט מיט'ן גערעדט שוין ווי מיט אַ דערוואַקסענעם יונגען-מאַן. דער בעל-הקרעטשמע, וואָס האָט זיך לכבוד די מחותנים די הויכע, גרויסע, פּערראַסטע שטיוועל אָנגע-טהון, וואָס ליגען אַ גאַנצען זומער פּערוואַרפען אין קאַלטען קעלער — האָט צוויי גרויסע ליכט אויפ'ן געדעקטען טיש אַנידערגעשטעלט און איז אַרויס. מחותנים האָבען זיך אָנגעהויבען צו בעקענען. ביי די מאַנספערשווינען געהט עס איינס, צוויי, מען גיט זיך די הענד, שלום-עליכם, און אַן עלטערער זאָגט דעם יונגערען „דו“. און וויעדער אַרום, זיי זיינען דאָך „משלנו“, ר' מרדכי קאָנסקער רבי'נס אַ חסיד (האָט דאָך דער רבי ר' שמעיה'ן געשיקט). דער למדנישער עולם איז באַלד אַרויס אין אַ שאַרפען שמועס פון לערנען. ר' יצחק יודעל'ס האָט זיך מיט יענעם הויכען יוד, דעם חתן'ס מלמד שוין ביי די בערד געהאַלטען און איינער דעם אַנדערען געגעבען עפעס צו פּערשטעהן. מען האָט זיך געזידעלט און מיט ציגאַרען איינער דעם אַנדערען מכבד געווען. דער רב האָט אויך זיך אַריינגעמישט, גאָר ער האָט זיי נישט געקענט נאַכאיינען. חסידים האָבען איהם דורכגעלאָזט, אוועקגעמאַכט מיט דער האַנד. דערווייל איז אָנגעקומען עוור'ל און האָט אויך אַן אויער אונטערגעשטעקט און מיט דעם שטערן געקנייטשט און יעדעס מאָהל טסכים געווען, די אויגען פּערמאַכט : יאָ, יאָ, עס איז דאָך אזוי....

מען האָט זיך גענומען דעם חתן צו פּעהרענען. דער חתן האָט

געזאגט א מופל'דיג פשט'על מיט בקיאות, אויסגעמישט איין גמרא מיט דער צווייטער, און איינס-וועגס פערענטפערט א הארבען רמב"ם. דאָ און דאָרט אָנגעטשעפעט א פנייהושע, מיט א מאָל האָט ער זיי ביידע אוועקגעוואָרפֿען און געפרעגט א קשיא: „הלכּ מנין דשרי" ? און אויסגעמישט שחיטת-חויז מיט אבר מן ההי. ר' יצחק יודעל'ס האָט איהם אַלץ געוואָלט כאַפֿען אויף דער „ווענטקע". ער האָט זיך אַרויסגעדריעהט, זיך נישט געלאָזט, געוואָרפֿען, געפאלען און שטענדיג געבליבען שטעהן אויף די פיס.

מיט א מאָל גיט זיך דער רב א מיש אַרײַן מיט א גמרא און הייסט דעם חתן זאָגען א שטיקעל „אויפ'ן אָרט", בלויזע גמרא מיט רש"י. אברהם'ל, דאָס בחור'ל, הויבט אָן צו זאָגען, נאָר אין דעם גיט א לויף צו ר' אָשר ישכר'ס, דער הויכער, הויכער יוד, דעם יונגעל'ס מלמד, און גיט איהם א נעהם אוועק פון דער גמרא: „קײן פרעמדע דארפֿען מיר נישט", גיט ער א געשריי צום רב. ר' יצחק יודעל'ס קוועלט, עזר'ל האַלט מיט מיט זייער צד. ר' יחזקאל וויל זיך אַרײַנ-מישען, נאָר ער האָט דרױ-ארױז פאַר יודען למדנים. דער רב בלייבט שטעהן, עס ווערט א גערודער, מען קריעגט זיך, און אלע ווערען פֿערהוילט אין קלאַמבען רויף פון ציגאַרען, פון ליולקעס טאַכאַק, וואָס האָבען אָנגעפילט דאָס שטיבעל, און די קלאַמבען רויף האָבען אָנגעפילט דעם אָפענעם פענסטער, אין גאָט'ס שמעקעדיגען שטח אַרײַן...

אין א ווינקעל שטוב זיינען געזעסען די צוויי אַלטע בעלי-ביתים, ר' יחזקאל און „דער מחותן" ר' חיים ראָזענקראַנץ. די צוויי אַלטע גרויע קעפ, די צוויי אַלטע גרויע בערד האָבען געהערט ווי יודען חסידים קריעגען זיך איבער גאָט'ס תורה. חסידים האַלטען פאַר ס'זייערע, איינער פאַר'ן צווייטען. געהערען צו איין דאָך, יודען האָר בען עפעס שותפות — אָט זייערע סינדער, זייער עזר'ל, ווי ער מישט זיך. און דאָס בחור'ל, דער חתן, ווי עס שיט זיך איהם פֿערל פון מויל, דברי-תורה; ער מישט זיך מיט זיי, שפאַרט זיך מיט יודען מיט גרויע בערד, און קומט זיי ביי. ביי דעם אַלטען ר' יחזקאל'ן אין די אויגען ווייזען זיך טרעהרען. דאָס אַלטע פֿערטריקענטע האַרץ ווערט עפעס אָנגעפילט מיט ליבע, נייע געפיהלען, ער געהמט זיך צום מחותן:

— נו, מחותן, אז גאָט האָט אונז מוזק געווען... מיר קענען נישט, — קענען דערפאר אונזערע קינדער. און צוויי אלטע בערד צוקושען זיך אין אַ טונקעל ווינקעל...

און דאָ ווערט וואָס אַ מאָל מעהר די שטוב פערטרונקען אין רויד, וואָס שטיינט אויף פון געדיכטע בערד, פון געדיכטע וואַנצעס, און נעהמט דאָס שטיבעל איין. סאַמעטיהיט, שטריימלעך וואַרפען זיך אין רויד אַהין און צוריק. די צוויי פלאַמען פון דער ליכט וואַרפען עפעס אַ נגידיש-הסידישען גלאַנץ און מען הערט ווי יודען שפּאַרען זיך, און דעם חתן'ס קול קלינגט ווי אַ גלעקעל און שיט מיט תורה, שפּאַרט אלע איבער. ר' יחזקאל האָט נחת: זיין איידעם וועט עס זיין, הינטער זיין דאָך וועט זיך הערען דאָס קול התורה. געהט ער צו ר' מרדכי קאַנסקע וואַליער, נעהמט איהם האַלב אַרומ, און האַלב האַלט ער זיך צוריק מיט דרף-אַרץ:

— מחותן ר' מרדכי, איך וויל פון אייך אָבקיפּען אייער בחור'ס, וויפּיעל איהר וועט פון מיר וועלען, און דער אלטער יוד וויינט מיט הייסע טרעהרען פאַר גדולה.
די מחותנים זיינען אַרויס אין גערטעל אַריין אָבשמועסען מכת נדון.

אין דער צווייטער שטוב, דאָרט וואו דער קארטשמער מיט דער קארטשמערין שלאָפען, האָבען זיך די ווייבער צוזאַמענגענומען. די ווענד זיינען געווען בעהאַנגען מיט בילדער, אלטע סאַלדאַטען און גע- נעראַלען און נאַפּאַלעאָן איז אויך דאָ געווען אין איינעם מיט אַ יוד עפעס מיט אַ פרעמד היטעל — אַ פעטער פון אַ פרעמד לאַנד, און איבער די פענסטער האָבען גאַרדינקעלעך געהאַנגען מיט גרינס אַרייַן געשמעקט נאָך פון שבועות.

די כלה נאָכ'ן אָבוואַשען און פערקעמען די האָהר און נאָכדעם, ווי מען האָט איהר דאָס נייע קלייד אָנגעטהון מיט די „פּראַנצענלעך“, האָט מען זי אויבערדאָן אַנידערגעזעצט: זיין און שווייג! אַרום איהר איז דער עולם ווייבער געזעסען שטיל אויף די שמוזלען, קיינע האָט זיך נישט געוואַגט קיין וואָרט אָנצורופּען, איינע האָט געוואַרט אויף דער צווייטער, און אז איינע האָט אָבגעהוסט און איהר קול האָט אָבגעהילכט, איז זי רויט געוואָרען. נאָר די לאָוויטשער רבי'צען האָט זיך איבער דער שטוב גערעהט, די הענד פּערלענט, און איהר שפּאַר

קישעלע פון הינמען האָט איהר נאַכגעשריען: „בין איך מיר די לאָך וויטשער רבי'צין!“ נאָר אזוי שטייל איז געווען צווישען די ווייבער, אַלע פערמאכט די פּיסקער, ווי זיי וואָלמען געווארט, אז ס'זאָל ווער קומען פון דרויסען און זאָל פּלוצים א שויב אויסהאַקען... נאָר, מען ווייסט נישט ווי ארום ס'איז געוואָרען, האָט מען אָנגעהויבען צו שמעסען אָבגעהאַקטע ווערטער, פון צייט צו צייט האָט יעדע פון זיי א „דייטש“ וואָרט אַריינגעוואָרפען, צו ווייזען זיך... און פון דער צווייטער שטוב האָט זיך געהערט „זיין קול“, אין מיטען איבערגעהאַקט פון ר' יצחק יודעל'ס, די כלה איז רויט געוואָרען און דאָס האַרץ האָט איהר אזוי געקלאַפּט... און הינדעלע מיט די לאָקען האָט זיך געזעצט געגענאביער איהר און האָט זיך, אויף בעל-הבתישען ארט, אָבגע-עטהעמט, געבלאָזען פון זיך און געבאָמבעלט מיט די גאַלרענע קייט אויפ'ן האַלן.

דאָרט אין זייער צד איז אויך געווען — איך זאָל אזוי לעבען! — אויך א „הינדעלע“ מיט א „אימעלען“ — צוויי שניר. זייער הינדעלע איז א הויכע, מיט א שוואַרצליך-אַבגעברענט געזיכט, בראָנט א טשע-פעק, און ביז'ן רוקען אריין געגאַלמע האָהר, און א לאַנגע שערענגע פערל אויפ'ן טשעפעק. א יודענע — א קאָזעק! לאָזט זיך נישט פון קיינעם, הנפ'עט זיך צו צו דער שוויגער און רעדט: „יאך“, „ביי אונז אין וואַרכשע“. און זייער „אימעלע“ איז א דינימסקע, אן איידעלע, מיט א שמאַל, דין, קורץ געזעל, וואָס גלאַנצט און ציהט זיך ברוגז'דיג, אויפ'ן האַלדז א לאַנגע קאַראַנקאָוע פּריזקע, און א דין, לייכט שייטעל מיט א שרונד און א ווייס אַטלעסען שאַלעכעל איבער'ן רוקען, מיט א ווייס וועסטעלע פון פּראָנט און „שפרעכט“: „איכע“, „ביי פאַטער, מוטער צו הויזע האָט מען געשפּייזט פּיסער-קוכען מיט קאַפע“, און יעדעס מאָל, ווען די צווייטע האָט איהר „אויפ'ן פּוס אָנגעטרעטען“, איז זי צו דער שוויגער-מוטער צו און האָט אָנגעהויבען צו וויינען: „איכע וועל נאָך הויזע!“ די מוטער'ס מילך נאָך אויף די ליפּען, א יונג קעלבעלע, ערשט פון דער מאַמעס ברוסט אַוועקגענומען.

האָט די „הינדעלע“ אַריבערגעקוקט מיט שמאַלץ צו יענער „הינדעלע“ אזוי א ביסעל פון דער הויך, „איין אינדיק צום צוויי-טען“, און האָט איהר מיט'ן בליק געגעבען אַנצוגעהערען ווער זי

איז: „ר' יחזקאל נאָמבינער'ס טאָכטער“, — אויסגעקוקט נאָר בין יענע וועט איהר אָבענטפּערען, וואָלט דאָ אַרויסגעקומען אַ התונה, זאָל איין נאָט אויסהיטען! ! האָט זיך אָבער יענע „הינדעלע“ צונגע רוקט צו דער שוויגער (כדי די שוועגערין די גאל אָבצוריקען) און אָנגעהויבען צו רעדען מיט די ליעב'תן/עוודיגע ריידעלעך און די שוויגער, די מחותנת'טע, האָט נאָר געפּרעגעלט זיך אין פּוטער פאַר נחת... האָט זיך די „איכע“ צוגעשארט צו דער כלה, און האָט גערעדט מיט דער כלה אין דער שטיף ווי אַ ליעבע שוועסטער, און האָט זיך געקושט מיט איהר, און פּערצעהלט איהר ווי זיי וועלען זיך ליעבען, ווען זיי וועלען שוועגער'נס זיין — האָט עס ווייטער יענע שנור, די „וואַרכשווער'ן“ פּערדראָסען, וואָס די „איכע“ האָט די גאַנצע כלה צוגענומען, האָט זי זיך געגעבען אַ שאַר צו צו דער כלה, און גערעדט צו איהר מיט אַ ליעבליך שמייכעלע, ווי זיי וועלען זיך ליעבען, אַז זיי וועלען שוועגער'נס ווערען — — — אַז די „איכע“ זאָל דערווייל די גאל פּלאַצען.

און אונזער „הינדעלע“ און אונזער „יטה'לע“ זיינען זיך געזעסען שטיף אויף זייערע שטוהלען און האָבען גערעדט מיט די מיילכלעך, די ליפּעלעך בעלעקט, — און נישט געוואָלט זיך „מישען“... איז אַריינגעקומען עזר'ל, דעם סאַמעטהוט אַרויפגערוקט ביו'ן האַלבען קאַפּ, אַ ביסעל אויפגערוימט, די הענד אין די קעשענעס: — וואָס זיצט איהר אַזוי ווי די אָנגעלאָדענע, נו, מחותנת'טע, האָט איהר פּערהערט די כלה?

איז צוגעגאַנגען „יענס הינדעלע“ (די שוואַרצליכע), מיט אַ פּערקניפּטען קנויף פּאַדעם און זי האָט געגעבען די כלה אויפצור פּלאַנטערן, „לאָמיר זעהן, וואָס די כלה קען?“, האָט זי זיך אָנגעד רופּען און האָט די כלה געפּרעגט פּערשיעדענע פּראַגעס. די כלה האָט אָבגעענטפּערט, און די הינדעלע האָט דעם „טשעפּיק“ אין דער הויך געוואָרפען, נאָכקלעהרענדיג, וואָס האָט די כלה געזאָגט. און די כלה איז געבעך רויט געוואָרען און דאָס האַרץ האָט איהר געקלאַפּט... האָט עס אונזער „הינדעלען“ און אונזער „יטה'לען“ נישט געד פּעלען: מען געהט זי פּערהערען. עפעס פּון די שוואַרצע יאָהר געד קומען און מען פּערהערט די כלה! האָט זיך אין ביידע דאָס משפּחה בלוט ערוועקט און עפעס, ווי אומגערען, האָט מען צווישען זיך שלום

געמאכט, און „אונזער“ הינדעלע האָט זיך געשליפען דאָס מיילכעל
אויף יענער מיט אזא לשון :

— כ'ווייס נישט, כ'לעבען, געקומען פון דער שווארצער יאָרד
און געהען די כלה פּערהערען, ווי מען וואָלט די כלה אויפ'ן מאַרק נע-
פיהרט — און זי האָט אַ נאַנדליכען דרעה מיט'ן נעזעל צוגעגעבען.
— ביי טאַטע, מאַמעלע אין „וואַרכשע“ — האָט יעדע געדריקט
מיט איהר צונג, — פיהרט מען זיך אוי.

האָט זיך די „איבע“ געמוזט דערמאָהנען אין איהר כלה-צייט
און איז פאַר דער כלה אַרויס מיט אַ געוויין (אזא טבע האָט זי שוין,
באַרד וויינט זי), און איז אויף די כלה'ס האַלז אַרויפגעפאַלען און זי
אָנגעהויבען צו קושען, צו האַלזען.

איז אַריינגעקומען דער „מחותן“ ר' יחזקאל :

— נו, ווייבער, קריענט אייך נישט, זאָל מען צוזאַמענפיהרען
חתן-כלה אויב זיי געפּעלען זיך. האָט זיך אפילו די לאָוויטשער
רבי'צען אַריינגעמישט און נישט צוגעלאָזט, האָט זיך אָבער עוור'ל
איינגעשפאַרט און געזאָגט, אז „די היינטיגע וועלט פּערלאַנגט עס
דורכאויס“, און ווענדענדיג זיך צו די „איבע“, האָט ער צו איהר
האַלב-דייטשמעריש „געשפּראַכען“ :

— זי מוזען עס וויסען גענוי, וואָס דען די בהמות! — האָט ער

געוויזען אויף די מחותנים...

זיינען אַלע ווייבער אַרויס פון שטוב, און מען האָט די כלה
אַליין געלאָזט זיצענדיג אין אַ ווינקעלע רויט-טויט און האָט פאַר
תרפה און בושה די אויגען פון דר'ערד נישט געקענט דערהייבען.
נאָר די „איבע“ האָט זי געקושט, געהאַלזט און געוויינט, ווי מען וואָלט
זי חלילה צו דער שחיטה געפיהרט : אז זי איינע ווייסט און פיהלט,
יאָס די כלה שפּירט יעצט אין האַרץ... אפשר האָט זי זיך דערמאָהנט
אַן איהר „זעהענעס“ און בעוויינט די צייט...

האָט די מחותנת'מע דעם חתן אַריינגעפיהרט, און דער בחור
אַלס ווי די וואַנד, די פּאות האָבען זיך בעוועגט איבער די בלייבע
אַמען און האָט זיך אָנגעהאַלטען אין די מאַמעס הענד. די מאַמע
אַט איהם צום מיידעל צוגעפיהרט : „דאָס וועט זיין דיין כלה, זעה
-איב זי געפּעהלט דיר?“ און איז פלינט פון שטוב אַרויס, זיי אַליין
שיבערלאָזענדיג.

די קינדער זיינען געשטאַנען, אזוי ווי מען וואָלט זיי בירדע

אָבגעשמיסען, מורא האָבענדיג זיך פון אַרט אַוועקצוריהרען. דער
 בחור איז געווען צומישט און נישט געוואוסט וואו ער זאָל די הענד
 אַהינטהון. זי איז געשטאַנען ביים פענסטער, נאָהענט נעבען איהם,
 האָט געהערט ווי זיין האַרץ קלאַפט, און האָט אויף איהם עפעס זעהר
 גרויס רחמנות געקריגען... זי האָט פאַמעליך די אויגען אויפגעהויבען
 און האָט איהם אָנגעקוקט, און האָט זיי שוין נישט געקענט אַוועק
 זעהמען. האָט זי עפעס געוואָלט זאָגען, נאָר זי האָט פערגעסען וואָס...
 נאָר געוואָלט האָבען זיי ביידע, אז זיי זאָלען שמעחן אזוי, נישט
 רעדענדיג, נאָר נישט, נישט קוקענדיג — און עס זאָל קיינער, קיינער
 נישט זיין... נישט קוקען...

זיינען אַריינגעקומען די מאמעס, און מען האָט די קינדער גע-
 פּרעגט: „געפעלען זיך?“ און מען האָט אין די הענד געפאַטשט:
 „געפעלען, געפעלען!“

זיינען געוואָרען די וויבער גאַנץ גרויסע מחותנת'טעס צווישען
 זיך און האָבען זיך אָנגעהויבען הערצליך צו קושען און איבערצובעטען
 זיך, און די „יאָך“ האָט פאַר דער כלה דעם חתן אָנגעהויבען אָבער
 לויבען, און די „איכע“ האָט זיך אין די כלה בעהאַפטען: „מיר ווערדען
 שוועסטערן ווערען, אויף אימער און אייביג אַמן“.

האָט דער רב מיט ר' יצחק יודעל'ס אַריינגעבראַכט אַ גרויס
 פאַפיער, און מען האָט די כלה געגעבען אונטערצושרייבען. די כלה
 האָט איהר נאָמען מיט מוזל אונטערגעשריבען. האָט איהר דער
 מחותן, ר' מרדכי קאַנסקע וואָליער, געגעבען אַ גאָלדענע, לאַנגע קייט
 מיט אַ „קאַליע“, „חתימהגעלד“ — האָט די כלה צוגענומען און גע-
 זאָגט „אָ שעהנעם דאַנק“ און דעם מחותן געגעבען אַ קוש אין האַנד.

האָט די לאָוויטשער רבי'צען געכאַפט אַ גאַנצען סטויג טעלער
 און אויף דר'ערד געגעבען אַ טראַסק: „מזל־טוב! מזל־טוב!
 און די „הינדעלעך“ און די „יטה'לעך“ זיינען צו איינע צו דער
 צווייטע און האָבען די שנעבעלעך אויסגעשטעקט, די שנעבעלעך, וואָס
 טהוען אַ גאַנץ יאָהר פון זיך שוועבעל און פעך שיטען, און האָבען זיך
 הערצליך צוקושט: מזל־טוב! מזל־טוב!

ר' יחזקאל האָט זיך צוואוויינט ווי אַ קליין קינד, און ווען ער
 וואָלט זיך נישט פאַר חסידים געשעהמט, וואָלט ער זיך מיט זיין
 אַלמע צוקושט, האָט ער געכאַפט ר' חיים דעם מחותן ביי די קאַ-

פאָטע און געצופט איהם. די מחותנת'טעס זיינען ערגעץ וואו פער פאלען געוואָרען און מען האָט זיי באין אופן נישט געקענט געפינען. און דאָ האָט מען געשריגען: לעקעך! בראַנפען! און זיי האַלטען זיך אין איין קושען — קושען און האַלזען. עוור'ל האָט זיך אַריינגע- כאַפט צווישען די נשים און שטאַרק זיך גע'הבר'ט מיט דער „איכע“, און האָט מיט איהר דייטשעריש „געשפראַכען“, פון דער היינטיגער וועלט... און דאָס וויבערישע יודעל, אָך, דאָס געקנייטשטע צילענ- דעריל האָט גאָר אין גאַנצען אויפגעלעבט, ווי פון דער ערד איז ער אַרויסגעשוואומען, ער האָט שלום געמאַכט מיט לאָוויטשער רבי'צען און חב'ר'ט זיך מיט יענע מחותנת'טעס, זאָגט גלייך-ווערמלעך, נאָר פאַר „יענע הינדעלע“ מיט'ן פערדעריל אויפ'ן טשעפיק האָט ער מורא, ווי פאַר פייער, און האַלט זיך פון איהר פון דער-ווייטען... און פון דער קיך טאַנצט אַריין די אַלטע רחל-לאה אַקעגען די כלה מיט אַ טעלעך טאַרט און געבעקס:

„נישט קיין געבעטענע,
אַליין געקומען,
כאָטש אַן אַרימע, —
פאַרט אַ מוהמע...“

די נאַכט איז נאָך געלעגען איבער דאָרף און פּעלד, און איבער די גאַנצע וועלט איז איין לבנה אויפגעווען און געשפּיעלט זיך צווישען די וואַלקען. פאַר די קרעטשמע זיינען נאָך די פוהרען געשטאַנען מיט די שטאַלקאַטשען, וואָס האָבען געפלאַקערט אין דער נאַכט אויף די פוהרען פון די מחותנים, מען האָט נאָך אַריבערגערערט פון איין פוהר אין דער צווייטער, יודען פערענטפערען נאָך די לעצטע רמב"ם'ס, ווייבער האָבען אַריבערגעשיקט גריסען אַלטע באַבעס, אַלטע מוהמעס, און די גאַנצע משפּחה. די קנאַלען פון די בייטשען האָבען אין דער שטילער נאַכט זיך געהערט און זייער עכאָ האָט ווייט און ברייט אַבגעקנאַלט. און די פוהרען זיינען זיך צופאַהרען, טהייל אויפ'ן לינג קען וועג, טהייל אויפ'ן רעכטען וועג.

ביי די פוהרען, וואָס זיינען אָב אויפ'ן וועג לינקס, איז אַן אַרט געווען ניט בעזעסען. עס האָט דאָרט ווער געפעהלט — עס איז געווען

דער חתן, וואָס איז מיטגעפּהרען מיט די מחותנים צו נאָסט אויף
שבת נחמו.

אויף דעם לעצטען וואָגען צווישען די ווייבער איז די אַלטע מוהמע
רחל־לאָה געזעסען, זי האָט אַ ביסעל צופיעל געטרונקען, די היימלעך
האַבען זיך איהר שווער איבער די אויגען געצויגען, און די דיגע, אַלטע
ליפען האָבען נאָך האַלב פון שלאָף געברומט :

„נישט סײַן געבעטנע,

אליין געקומען,

כאַמט אַן אַרימע, —

פאַרט אַ מוהמע...



VII. פרייטאג אין שמעדתעל

זומערדיגע פרייטאגס-נאכמיטאג!

חדר-יונגלעך זאָגען אָב די הפטורה, זיינען מעביר די סדרה און
 געהען אַהיים מיט די סדורים/לעך, חומשים און מיט די גמרות, אויף
 מאָרגען צום פּערהער. געקומען אַהיים, שלעפט מען אַרויס יאָנדעס.
 די מאמע גיט דעם יאָנדע-סטאַניק און מען שמירט זיך דאָס נאַנצע
 פנים איין. מען גנב'עט אַרויס פון קעלעך א פאָר מעהרען. די מאמע
 געהמט צו די שטיוועל מיט די רעקלעך און שליסט זיי איין אין קאַס-
 טען, אויף מאָרגען צום דאוונען. נאָר באַרוועס און האַלב-נאַקעט
 האַלאַ אין נאַס אַרײַן, הינטער דעם שוהל-פלאַץ, — דאָרט וואַרט שוין
 חברה. מיט פּעק שטיינער לויפט מען אויפ'ן מאַרק און מען צוטרייבט
 דעם בעקער'ס טויבען, וואָס פליהען איבער'ן מאַרק אַרום, און דער
 בעקער לויפט אַרויס יאָגען, כאפט מען די פיס און מען מאכט פליטה...
 דאָס שמעדטיג, וואָס איז אָבגעברענט געוואָרען, איז האַלב'ס צו
 געלאַטעוועט. דאָ און דאָרט זעהט מען חורבות, אַרומגעקלאַפט מיט
 האַלב-אָבגעברענטע ברעטער. יעדענס רשות איז בעזונדער אין אַ צוים
 איינגעצוימט. דאָ און דאָרט זיינען אָבגעלעגטע קלעצער און ברעטער.
 גוים שמעהען און אַרביימען, יונגלעך קריכען אַרויס און שפּרינגען, און
 הוידען זיך אויף די ברעטער. ביי דער געבוי זיצען יודען, ליידיג-גע-
 הערס, אָהן-פּרנסה'דיגע, קוקען ווי די גוים אַרביימען און גיבען עצות,
 ווי מען דאַרף מאַכען די פּענסטערליך, די טהירען. יוהען שפּאַרען זיך
 איבער די געבוידעס און די גוים מאַכען פון זיי חוזק. אויפ'ן מאַרק
 זיינען שוין דאָ גרינע עפעליך, שעהנע באַרנעליך — א פאָר אַ צווייער.
 אַ יונגעל בלאָזט אין אַ נאָרנעל פון אַ גע'שחט'ענע קאַטשקע, און חברה
 נאָך איהם הרר... הרר... עס לויפט פאַרביי אַ מיידעל אין בית-

המדרש אריין צו פרעגען א שאַלח אויף אן עוף, און דאָ ווייזט זיך א יודענע מיט א טרפה'ר קאטשקע אויף א טעלער, מראַגענדיג זי צום נוי'שען בעקער. טאטעס מיט יונגלעך געהען צוריק פון שערער מיט אַבגעגאַלטע קעפליך, ווי די שעפּסען, לכבוד שבת-נחמו. פון וועג אָן קומען אַנצוגעהן יודען אורחים מיט פעקלעך אויף די פלייצעס, אין שטאָרט אריין אויף שבת. פוהרען קומען צופאַהרען אין מיטען מאַרק אריין, אַנגעפאַקט מיט חסידים, אַלטע יודען און בחורים, און יונגלעך, וואָס קומען אויף שבת-נחמו צום רבי'ן. די שטאָרט ווערט פול מיט פנים חדשות. יודען געהען ארום, ווי אין ירושלים, פראַנק און פריי, מיט שטריימלעך, שיך און זאָקען, מיט פאות און ליולקעס... עס ווערט לעבעדיג, פרייטאָג'דיג אין שטערטיל. מען לויפט, מען איילט זיך, מען דערקענט, אז עס איז ערב-שבת, ערב א גרויסען טאָג. די זון ציהט זיך איבער'ן שטערטיל אויך עפעס אזוי פרייטאָג'דיג, ניסט מיט ליכט, און איז נישט מקפיד, וואו איהרע נין-נאָלדענע שטראַהלען פאַלען אריין, און וועמען זיי בעלויכמען. פון דער שענק פאַהרען אַהיים שכור'ע פויערים און שכור'ע פויערטעס אין רויטע טיכער און ווייסע באַלאַטען. זיי קושען זיך, וויינען און לאַכען. געהמען זיך ארום און טאַנצען. די פערד זייערע, די פולע, רונדיגע פערד, זיינען אויסגע- פּוצט מיט בענדער, ווי מען פאַהרט אויף א חתונה. זיי פאַהרען מיט רעש ארויס פון שטערטיל, קלאַפען איבער די שטיינער, און די חזירים- לעך אויף די פוהרען קוויטשען מיט, און חררי-ונגלעך מיט די ארויס- געשלעפּטע העמדער פון די הויזען-שפּאַלטען לויפען זיי נאָך, און מאַי- בען גרויסע גוואַלדען: בע! הורא! עס קומט צופאַהרען לייב'ל דער וואַסער-פיהרער מיט זיין פעסעל וואַסער פון טייך, בעפאַלען איהם די קינדער און צופען פון פערדיל די האָהר אויף סטרונעס צו פידעלעך. לייב'ל שילט, קנאַלט מיט'ן בייטש, נאָר ווער קוקט אויף איהם, מען צופט ווייטער דאָס פערדיל און מען פאַשעט עס מיט יאַגדעס, מיט בולקע-פּויער, און דאָס פערדיל פערדייהעט אַלעס...

עס ווייזט זיך דער רב פון שטאָרט. ער געהט מיט אַ חברה אורחים ארום אין די הייזער און שטעלט און יעדערען אַב אן אורח אויף שבת.

אין געסעל קומט צופאַהרען פון וועג דער נביר ר' יחזקאל מיט זיין מענש נאָטע. אויף שבת אַהיים געאיילט זיך. נאָטע שפּאַנט די

פערד אויס און רייט מיט זיי איבער'ן געסעל צום וואסער אראָב, און ר' יחזקאל ועצט זיך פאר דער טהיר, און בעט אין האַרצען, אז גאָט זאָל איהם צושיקען א יוד אויף שבת.

אַלעס אין דער גאס איז פרייטאָג'דיג. די הימלען ציהען זיך אזוי לאַנג און ברייט אַוועק; ציהען זיך, אום ערגעץ וואו אויף שבת אַהיים צו קומען. וואָס ווייטער, ווייזען זיך אַלץ מעהר יודען אין אַטלעסענע קאַפּאַטעס, אין שיך און זאַקען. יונגלעך אין אַטלעס און אין זיין דענס, געהען מיט פעקליך צום וואסער באַדען זיך. דאָס זיינען חסידים'לעך, יונגע חסידים'לעך, וואָס זיינען געקומען צום רבי'ן אויף שבת-נחמו.

און היימליך ווערט אין שטערטיל, היימליך. בעלי-מלאכות טראָך גען אָב די לעצטע ארבייט, יונגען כאַפען ביער-געלד, לויפּען אין די קראַמען נאָך קראַנענדליך מיט שניפּסליך, און מען לויפט צום וואסער באַדען זיך לכבוד שבת.

הינטער דעם אַלטען שוחט'ס הויז ניסט זיך דאָס וואסער. בייך נאכט זיינען זיך דאָרט טובל די טויטע פון דעם געגענאיבערדיגען בית-עולמ'ל, נאָר פרייטאָג פארנאכט—דאָס שטערטייל. גאנץ קאָזמער איז אין נאַקעמען, ווי גאָט האָט זיי בעשאַפען... א פּעלד איז בעלענט מיט ווייסע פעקליך, און נאַקעטע זיידעס, נאַקעטע טאַטעס, נאַקעטע אייד-ניקלעך זיינען אין וואסער. אין ענין שווימען איז דאָס שטערטייל שוין בעוואוסט פון לאַנג אָן. יודען האַלטען פון שווימען. טאַטעס לערנען זייערע קינדער שווימען אויף די בייכלעך. די קינדער וויינען, זייער געשריי געהט ביז אין הימעל אויף, און די טאַטעס שלעפען זיי טיעפער, טיעפער אין וואסער אריין, טוקען זיי די קעפלעך. דאָס קינד עפענט די אויגעלך אויף, מאכט א גוואַלד, און וויערער אַ מאָן. פּערזאָרגטע יודען, וואָס זיינען אַ גאַנצע וואָך אין דאָגות-פּרנסה, מאַכען זיך נאָריש און ווייזען קונץ-שטיק. דער לאָזט זיך אַ „נאָרקים“, דער צווייטער „לענט קלאַפּטער“, דער דריטער מאַכט אַ „רעדעל“, קאָרטשעט זיך איין, פּערלענט די הענד ארום די פיס און דרעהט זיך אין וואסער. דער מלאַווער בחור נעהמט נאָר די וועלט אָב מיט זיין שווימען. זיי אַ פּיש ליענט ער אָב גאַנצע שעה'ן אונטער וואסער, כאַפט אָן יעדען ביי די פיס, פּלוצלונג גיט ער גאָר אַ שפּרונג אַרויס, מאַכט אַ קאָועליק, און ווייטער אין וואסער אריין.

„דאָס דאוּף יעדעס יאָהר אַ מענש...“ און אין מיטען דערינען ווערט אַ געשריי: געוואלד, ער טרינקט זיך! און דאָרט, וואו דאָס וואַסער איז שטראָמיג, האָט עס אַ מענש אַריינגעכאַפּט. דער מענש רייסט זיך אַרויסצוקומען פון די אַרומיגע כוואַליעס, נאָר זיי האָבען איהם אַריינגעקראָגען, און עס ציהט איהם ווער אונטען אין וואַסער אַראָב. דער מלאַווער בחור לאָזט זיך אַ „נאָרקיס“, כאַפּט דעם טרייב קענדען ביי די האָהר אָן און שלעפּט איהם פון וואַסער אַרויס. דער ווייץ קומען אָן פון דער שטאָרט צוליפען ווייבער, קינדער מיט גע- וואַלדען: וועמען! חיים משה, וואו ביסט דו? יודען כאַפען דעם טריינקענדען, הויבען איהם אָן צו רייסען און וואַרפען, ציהען איהם די שלייפען מיט אַ פאַסעק אַרום — און זיינען מחיה מתיבים...

דאָס וואַסער געהערט צו דער שטאָרט, נאָר דאָס פעלד, וואָס איז ביים וואַסער, געהערט צו דער שטאָרט'ס שררה. שיקט ער אַרויס אַ זשאַנטשע מיט אַ הונד, אז ער זאָל אוועקיאָגען די באַדענדע, ווערט אַ געשריי: „דער זשאַנטשע געהט!“ כאַפּט מען די פעקליך קליידער אויפ'ן קאָפּ און מען לויפט נאָקעטערהייד אין שטאָרט. גאַנצע מחנות נאָקעטע יודען לויפען מיט די פעקלעך, און דער גוי מיט'ן הונד יאָגט אין סאַמע שטאָרט אַריין, ביז עס קומען די קצבים אַנטקעגען דעם גוי מיט גרויסע שטעקענס און לייזען אויס דאָס שטערטיל פון גוי'שע הענד...

די זון הויבט זיך שוין אָן צו זעצען ווייט אויפ'ן לינטשעצער וועג. עס ווערט פאַרנאַכט. ביים וואַסער הויבט אָן רעהיגער צו ווערען. מען אַיילט זיך אַהיים, צום טייך קומען שוין נאָר די לעצטע פוהרמאַנעס, וואָס זיינען שפעט אין שטערטיל אָנגעקומען, און בעל-מלאכות, וואָס האָבען שפעט די מלאכה געענדיגט. פון מאַרק צונעהמען די יודענעס זייער סחורה און טראָגען זיי אַהיים. אויסגעבאָדענע יונגעלעך לויפען איבער דער גאס מיט פלעשעלעך צו וויינשטיינען נאָך וויין אויף קרוש. די געוולבער פערמאכען זיך איינציגווייז. אין עק גאס ביים גרויסען אַיינפאַהר-הויז, אויף דעם וועג צום בית-עולם, צופלאַקערט זיך אַ רויט געשטאַלט אין אַ וואַלען פון גיין-נאָלד שטויב... דער הימעל ווערט איבער'ן שטערטיל טונקעל. מען הויבט אָן קלאַפען אין שול אַריין. אין טייל פענסטער ווייזען זיך שוין שבת-ליכטלעך, נאָר די האַלב-אייני-געפאַלענע הייזלעך, דער רעשט חורבות זעהן אויס עפעס נעבעכדיג, זוי אַרימע מחותנים, וואָס זיינען אין צוריסענע כגדים און נאָר אין סאַ-

מעטענע, שבת'דיגע הימלען געקומען אויף דער חתונה.... פאר טייל הייזער ווייזען זיך שוין שבת'דיגע בעלי-בית'מעס מיט זייערע טעכטער-לעך. אָבגעוואשען, אויסגעקעמט זיצען זיי פאר דער טהיר...

און שטיף און רוהיג איז אין געסעל. דער שבת קומט אָן מיט רוהיגע טרום, און פערשפרייט מנוחה. ווי אליין פאר זיך קלינגט דער קירכען-גלאַק, רופט מיט אַ פרום געבעט אין קירכע אריין. פון דעם קליינעם בית-המדרש'ל פינגלען זיך ארויס די שבת-ליכטלעך און עס דאכט זיך, אז זיי האַלטען מלחמה — דער קירכען-גלאַק מיט די שבת-ליכטלעך. יעדעס ציהט צו זיך. דורך דאָס שטילע שטערטיל געהען פרומע קריסטען, מענער מיט פרווען, געהען אין קירכע אריין. און אָבגעוואשענע יודען מיט ווייסע קראַגענס פון די העמדער, איבער די שבת'דיגע קאפּאַטעס פערבויען, געהען אין בית-המדרש אריין. חסידים אין אַטלאַס און אין זיידענס, אין שיף-און-זאָקען, געהען צום רבי'ן. און שטילעך, רוהיגער, שבת'דיגער ווערט דאָס שטערטיל, ווי עס וואַלטען זיך איינגעמיילט דאָס בית-המדרש'ל מיט דער קירכע, יעדע גענומען זיך דאָס איהריגע. פון די אָבגעוואשענע פענסטער פינגלען די ליכטלעך און די לייכטערליך ארויס. מיידלעך הויבען זיך אָן צו ווייזען אין געסעל שפּאַצירענדיג, און דעם חזו'ם לכה דודי זינגט אין געסעל און דער קירכען-גלאַק קלינג מיט, די קולות מישען זיך אויס און עס ווערט איין שטילע תפלה צו איין נאָט...

אין נאָס ווייזט זיך ר' יחזקאל מיט זיין חתן. זיי געהען אין בית-המדרש אריין דאוונען. עס ווייזען זיך מיידלעך אויפ'ן שוועל אין טהיר. אָרענטליכע בעל-הבית'ישע טעכטער קוקען פון די אָפענע פענסטער ארויס, קוקען נאָך און סוד'ען זיך: לאה'לעס חתן! לאה'לעס חתן!

מיידלעך, כלה'ס שפּאַצירען אין שוהל-געסעל. עס געהען דעם שוחט'ס טעכטער אין גאָלדענע קייטלעך, וואָס זיי האָבען געקראָגען פון די מחותנים.

בחורים, חתנים'לעך, געהען שפּאַצירען אויף דער צווייטער זייט, אין די אמלעסענע קאפּאַטקעלעך, אין די זיידענע גארטעלעך, מיט די שוואַרצע פּאות'לעך און מיט די גאָלדענע זייגערס, וואָס זיי האָבען גע-קראָגען פון די מחותנים חתן-מתנות...

אין מיטען דער געסעל, וואָס איז פּערהילט אין דער שטילעך

נאכט, דערהערט זיך פלוצלונג א קול פון א וויינענדיגער מאמע: מיין קינד, מיין יצחק'ל! קומען זיך צולויפען ווייבער, מיידלעך פון אלע זייטען: וואָס איז? וואָס איז? „מיין יצחק איז אַוועקגעגאַנגען נאָך ביי־טאָג און איז נאָך נישט אהיים געקומען. וועה צו מיר! מען האָט איהם ביי'ם וואסער געזעהען!“ — וויינט די יודענע אין רוהיגען געדעל. אַרום שטעלען זיך צונויף קופּקעלעך און שמועסען: „דאָס וואסער דאַרף אַ מענש!“ „דאָס וואסער דאַרף אַ מענש!“..

און שטילער, טונקעלער ווערט די נאכט, דער שבת קומט אָן מיט רוהיגע טריט און פּערשפּרייט מנוחה. און דאָרט ווייט, וואו דער היימעל לינגט אויפ'ן וואסער, איז דער סוד אויסגעגאַסען, וואו יצחק'ל, דער יודענע'ס יונגעל, איז ערגיץ וואו אהינגעקומען.

לויפט די מאמע מיט א געוויינ צום וואסער אַראָב, דאָרט צום היימעל און וואסער, וואו זיי לינגען ביידע אויסגעגאַסען, געוואָהר צו ווערען דעם סוד, וואו איהר קינד, איהר יצחק'ל, איז ערגיץ וואו אהינגעקומען...

פרייטאג-צורנאכט'ס. דעם טיש ביי ר' יחזקאל'ען האָט מען לכבוד דעם חתן געדעקט אין דער לעצטער שטוב. מען האָט אויפגערוקט די פליגלען פון דעם גרויסען טיש, ווי מען טהוט עס נאָר איין מאָל אין יאָהר ביי דער פורים-סעודה, ווען אלע קינדער און די אייניקלעך קומען זיך צוזאמען. מלכה'לע, די בעל-הבית'טע, האָט נישט געזשאַלעוועט קיין ליכט, זי האָט געלייענט און געוואוסט נאָך גוט, אז וואָס מעהר ליכט פרייטאג-צורנאכט'ס, דאָס מעהר פרנסה בעויליגט נאָט. דער גרויסער טיש איז געווען בעשטעלט מיט זילבערנע לייכטער, אלט-פרענקישע, זעקס-רעהרענדיגע. אין שטוב האָט אלעס געבלאָנקט, געלויכטען פון די ליכט. לכבוד דעם חתן האָט מלכה'לע ארויסגענומען דאָס זילבערנע גאַפּעל-מעסער, וואָס ווערט נאָר בענוצט צו דער פורים-סעודה, אויפגעשטעלט די זילבערנע בעכער. אויבען-אָן זיינען געווען געגרייט די חלות פאר ר' יחזקאל'ן, בעדעקט מיט אַ חלה-טישטיכעל, רעכטס איז געווען געגרייט פאר'ן חתן, די חלות פאר איהם זיינען געווען בעדעקט מיט אַ טישטיכעל, געהאַפטען אויף זילבער, וואָס לאה'לע האָט פאר איהר חתן אויסגעהאַפטען. מלכה'לע, אָנגעטהון אין איהר ווייסען זיידענעם קלייד מיט נאָלדענעם בעשלאַג פון אונטען, וואָס איז

געווען געמאכט לויט דער דעמאָלדיגער מאָדע מיט ברייטע פאלדען, וועלכע איינע האָט זיך פערבלאָנדעט אין דער צווייטער, מיט דעם זיידענעם שאַלעכיל מיט די בלויע פרענזעלעך, וואָס דער מאן האָט איהה מיטגעבראכט פון לייפציגער מארק, אין דער הייסער שבת'דיגער קאָר רענגאָווער הויב, — איז געשטאַנען, דאָס פנים אין איהרע בלייכע אַיידעלע הענד פערשטעלט, און האָט ליכט געבענטשט. לאה'לע, אָן אויסגעוואשענע, מיט שוואַרצע לאַנגע זיידענע צעפּ פּערוואַרפּען שבת'דיג איבער'ן סאַמעט-בלויען יאַקעלע, און זעהט אויס ווי אַן אַרענטליך מיידעלע, וואָס האַרכט, „וואָס טאַטע-מאַמע הייסען, און וואָס גוטע, פּרומע לייט הייסען“ — און אַ ברכה מיט הצלחה רוהען אויף איהר קאָפּ... זי זיצט זיך ביי דער מאַמע, און לייענט מיט איהר אין דער תּהנה :

„רבּונו של עולם, מיין מצוה פון די ליכט-אַנצינדען זאָל אזוי אָנדענומען זיין, ווי די מצוה פון דעם כּהן-גדול, ווען ער האָט די ליכט אין ליעבען בית-המקדש אָנגעצונדען. אַז מיינע קינדערס אויגען זאָלען לייכטען אין דער ליעבער, הייליגער תּורה.... זייערע מזלות זאָלען לייכטען אין הימעל...“

די פענסטער זיינען געווען אָפּען אין געסעל אריין : גענענאיבער פון גאַרטען האָט זיך געהערט די קוואַקשעריי פון די זשאַבעס, און פון גאַנץ ווייט אין „שוואַרצען וואַלד“ האָט זיך אַ ליכטעל געלויכטען. איינגעפּאַסט אין דער פינסטערער נאַכט, האָט עס אויסגעזעהען ווי אַ פּערגעסען ערגעץ שבת-ליכטעל, און די זשאַבעס בענטשען דעריבער.... אַ טונקעלע כּמאַרע איז געהאַנגען איבער'ן וואַסער און אַלץ פּערדעקט, נאָר פון ווייט, פון יענער זייט האָט זיך געפּונקעלט אַ ליכטעל, און ס'האַט געדוכט, אַז די אלטע, די זויכטעל, אַ גרויע באַכע, האָט זיך אויף שבת-ליכטלעך אָנגעצונדען לכּבוד שבת... און פון אָפּענעם פענסטער קומען אריין צושווימען גאַט'ס ליעבע זומערדיגע ריחות פון טור זענדער בליטהען און געוויקסען, און האַכען זיך אויסגעגאַמען אין שטוב, געכאַפט אַ וואָרט פון תּהנה, אַ שבת'דיגע ברכה און צוריק ארויס, און געשוועבט מיט דער ברכה איבער פּעלדער און וועלדער, איבער הימעל און ערד און פּערשפּרייט שבת-ברכות איבער גאַט'ס וועלט... יודען זיינען אַהיים געגאַנגען פון בית-המדרש, פון מנינים'לעך. ווער עב האָט געקענט, האָט אַן אורח מיטגענומען. די שבת-מלאכים

זיינען פאראויס פאר די פרינצען געפלוניגען און האָבען זיי שלום-עליכם אָבגעגעבען, און מנוחה פערשפּרייט. און יודען, דערזעהענדיג די נויט, וואָס זיינען געזעסען אין זייערע וואַכעדיגע קליידער מיט זייערע ווייבער און קינדער אויף די ביינק פאר די טהירען און האָבען געשפּיעלט און געזונגען, האָבען זיי געקרעכצט, רחמנות געהאַט אויף זיי: נויט נעבעך, זיי האָבען נישט קיין שבת!...

און דיין פּאָלק ישראל האָסטו געטרייסט, טאַטע אין הימעל! אַלץ איז עפעס ווי אויסגעלייזט געוואָרען, בעקליידט מיט דערבארימקייט, ווי די שכינה וואָלט איהר פּאָלק ישראל ארומגענומען, די טרעהרען פּוּן געזיכט אָבגעוויזשט, געטרייסט איהם, די פּאות איהם אויף די באַטען געקרייזעלט, ווי אַ געטרייע מאַמע געקרייזעלט, חנ'דלעך געמאַכט, און מיט ליעבשאַפט צו איהם געזאָגט: הבן יקיר לי אפרים: צי אַ טייערער זוהן ביסטו מיר, אפרים? אַם ילד שעשועים, אָדער אַ שפּיעל-קינד, כי מדי דברי בו, וואָרום אין מיין טהון רעדען ווענען איהם, זכור אזכרנו עור, טהו איך אָן איהם אַלץ נאָך געדענסען, על כן המו מעי לו, איבער דעם ברומען מיינע געדערעם נאָך איהם, רחם ארחמנו נאום ד', ערבאַ-רימען טהו איך מיך איבער איהם, טהוט זאָגען נאָט.

און נאָט'ס ערבארימקייט איז איבער וועלט און נאַכט געווען אויב-גענאָסען.

ר' יחזקאל איז אהיים געקומען נאָכ'ן דאווען, און א רעכט ביסעל אורחים האָבען זיך נאָך איהם נאָכגעשלעפט.

— גוט שבת!

„שלום עליכם, מלאכי השרת, מלאכי עליון“...

און געזעהען האָט מען, ווי די מלאכים מיט זייערע צוויי זויסע פליעגעל פערשפּרייטען מנוחה ארום אין דער שטוב. מלכה'לע מיט דער כלה זיינען געזעסען ביים טיש, וואַרטענדיג אויף קדוש, און האָבען אויסגעהאַרט פּוּן מאַן און חתן די חניפה'דיגע ריידעלעך, וואָס די מאַנספּערשוניגען האָבען די ווייבער פּאַרנעזאָגט:

„אשת חיל מי ימצא“...

מען זיצט ביים טיש. ר' יחזקאל זיצט אויבען-אָן מיט'ן חתן קענענאיבער דער ווייב מיט לאה'לען. עס איז שטיל ארום, נאָר דאָס ווינדטעל, וואָס בלאָזט דורך דעם אָפענעם פענסטער, האַלט אין איין

דערצעהלען.... לאה'לע הויבט אלע וויילע פאמעליך אויף די אויגען און צוארפט אריבער א בליק. ער, אין דער אטלעסענער קאפאטע און מיט דעם שווארצליכען פנים, איז אזוי חנ'עוודיג. אָט זעהט זי אויף איהם דעם גאָלדענעם זייגער אין דער זיידענער וועסט, דעם זייגער, וואָס ער האָט פון איהר געקראָגען. ער איז איהר חתן.... מיט איהם וועט זי וואָהנען אין איין שטוב.... קיינער נישט, נאָר זיי ביידע.... און דאָס יונגע האַרץ בעוועגט זיך אזוי לייכט, אזוי שטיל.... דאָס ווינדטעל הערט דעם סוד און פליהט מיט איהם דורך דאָס אָפענע פענסטער ארויס אין דעם גראַפ'ס שוואַרצען וואַלד אריין, דאָרט פאר'ן שבת-ליכטעל דעם סוד צו פערטרויען....

ער זיצט שטיל, די אויגען אראָבעלעָזט. וואָס קלערט ער איצט? וועגען איהר, וועגען זיין לאה'לען! (רויט ווערט זי!) דאָס איז איהר חתן, א חתן פאר איהר האָט דער טאטע מיטגעבראַכט... אַך, ווען ס'וואָלט קיינער נישט זיין, טאטע-מאמע וואָלטען שלאָפען גענאָנגען, וואָלט זי צו איהם צוגענאָנגען, שטילערהייד, עס איז דאָך איהר חתן. צו א חתן מעג מען... וואָס — ניין?...

שא, דער טאטע מיט'ן חתן זינגען. זיין קול, ווי עס קלינגט, ווי עס הילכט, עס לויפט ארויס דורך דאָס פענסטער אַ „מנוחה ושמחה אור ליהודים!....“

זי, די כלה, דערלאָנגט צום טיש, שטעלט אַנידער א טעלער פאר'ן טאטעשי, פאר די מאמעשי און פאר איהם....

„זאָל ער מיר עסען געזונדערהייד...“ און דאָס האַרץ קלאַפט איבער זיין אקסעל, עפעס האָט איצט געמוזט פאר זיין געזיכט דורכלויפען.... אין מיטען עסען זיינען געקומען צוגעהן דער מחותן ר' חיים מיט דער מחותנת'טע, עס איז געקומען עזר'ל, לייב'ל, איטעלע און הינדעלע מיט די קינדערלעך, און גלאַט קרובים און בעקאָנטע. מען האָט אָבער געבען דעם חתן שלום עליכם, געפרעגט איהם, ווי דער חזן געפעלט. דערנאָך איז געוואָרען א שמועס וועגען חזנים. איינער האָט געזאָגט אַ שטיקעל שיר המעלות'ל, האָט דער חתן איהם אָבעגענטפערט מיט אַ זמר'ל. דאָס נאנצע געסעל איז צוזאמענגעלאָפען אונטער'ן פענסטער. דער חתן האָט פערמאכט די אויגען, די האַנד אונטער די באַס אונטער-געלעגט און זיין קול האָט זיך געגאָסען, האָט זיך געלאָזט אויף אַ „שטיינעריל“. אונטער'ן פענסטער ווערט אלץ מעהר מענשען, מען

שטעקט קעפ אריין. „גוט שבת!“ „לאה'לעס חתן“ — האָבען מיידלעך זיך גע'סוד'עט און מיט'ן פינגער געוויזען. די טהיר האָט זיך גע'עפענט און פרעמדע מענשען האָבען אָנגעהויבען אריינצוגינג'ען זיך, צוערשט מיט א ספק'דיג געלעכטעריל אויף די ליפען: הייסט עס, גלאַט אזוי, און דערנאָך האָט מען זיך שוין געדריקט, די שטוב אָנגע'שטאַפּט.

און צום טיש האָט מען וויין דערלאָנגט, כּוּם אויס, כּוּם איין. באַלד איז אָנגעקומען ר' יצחק יודעל'ס מיט'ן ברייטען „גוט' שבת!“ דער עולם האָט פאר איהם א וואַרע געמאַכט. עוזר'ל האָט איהם אויפ'ן אקסעל די האנד ארויפגעלעגט און הויך זיך גע'דו'צט. ר' יצחק יודעל'ס האָט נישט געוואָלט לאַנג זיצען: „דער רבי געהט קדוש מאַכען.“ דער עולם האָט זיך באַלד גענומען צום בענטשען. נאָכ'ן בענטשען האָט זיך דער יונגער עולם גענומען געהן צום רבי'ן, און די מחותנים, ר' יחזקאל'ן מיט ר' חיים'ן — אין ביתהמדרש אריין, וואו דער רב פלעגט לערנען יעדען פרייטאנצורנאַכט'ס מיט די שטאַדמ' בעליבתיים די סדרה פון דער וואָך.

ר' יצחק יודעל'ס האָט שטאַרק אָנגעהויבען בעטען, אז ר' יחזקאל מיט ר' חיים'ן זאָלען היינט לכבוד דעם חתן מיטגעהן צום קדוש צום רבי'ן.

די בעליבתיים האָבען זיך צוערשט א ביסעל געשעהמט דורכלאָזען א סדרה, נאָר די קינדער, און דער חתן אליין האָבען זיך שטאַרק אָנגע'האַלטען. ר' יצחק יודעל'ס האָט געזאָגט: „מען מוז אייך געוועה'נען“....

האָבען זיך די בעליבתיים, א ביסעל מיט בושה, געלאָזט זיך נאָכ'שלעפען נאָך די קינדער צום רבי'ן.

עס איז געווען דער ערשטער פרייטאנצורנאַכט'ס, ווען די בעל'בתיים האָבען זיך נישט געפונען אין ביתהמדרש ביי'ם רב'ס סדרה.

ביים רבי'ן אין ביתהמדרש.

איין ערה: און גאָט'ס ערה איז אין נאַנצען אלע גלייך, סיי קינד דער, סיי אלטע, אלע איין נשמה, איין בנין, איין גאָט ליעבט מען, אין איין ביתהמדרש דאווענט מען. און די תפלה איז איינע, טויזענדער קולות פון איין האַרץ. דער עולם איז צעזאמענגעגאַסען, א ים שווארץ

צע שטריימלעך און שווארצע בערד איינער אין אנדערען, ביים צווייטען, אין איינעם! אלע אויגען זיינען אָנגעווענדעט צו דעם ווייסען כאַלאַט, וועלכער דרעהט זיך ארויף און אראָב צווישען דעם ים שווארצע שטריימלעך און וועלכער מאכט זיך אַ וועג פון איין עק בית־המדרש צום צווייטען. דאָס איז דער רבי. זיינע הענד זיינען אין גארטעל פער פלאַכטען. די אויגען צום באַלעקען אָנגעווענדט און דער הויכער, שכינה'דיגער שטערען איז אין איין שאַרפען קנייטש; איין מחשבת, איין כונה: צו גאָט!

און גאָט איז דאָ, דאָ, צווישען דער עדה. ער האָט זיך מיט יודען אויסגעמישט, ער איז געוואָרען איין חלק אין כלל, איין קנויטעל, איין פלעמעל אין דער מנורת־הכלל. די שכינה און די כנסת־ישראל, די כנסת־ישראל און די שכינה. ביידע פערוואַנגעלט אין גלות, טרעפען זיך צוזאמען און דערמאָהנען זיך די כלה־צייט. איז עס דען נישט ווי צווישען אַ התנדבלה, וואָס עס האָט זיך ביי זיי אַ ברוגז'ל געמאכט? זיי זיינען זיך צוגאנגען אין פערשיעדענע וועגען און פרעמדע לענדער, און איצט טרעפען זיי זיך אינ'איינעם אין אַ פרעמדער סטאָנציע... און דער רבי האָט געזונגען זיין ליעבעס ליעד צו גאָט: שיר־השירים.

נישט געזונגען האָט ער, נאָר טיעף געזאָגט, מיט כונה. יעדעס וואָרט מיט זיין טעם און זיין מין:

... „איהר וואָלט נישט קוקען, וואָס איך בין אזוי שוואַרצליך, וואָס די זון האָט מיך אָבגעברענט. מײן מאַמע'ס קינדער האָבען מיר שלעכטס געטהון, זיי האָבען מיך געמאכט פאר אַ גערטנער־היטערין, מײן נאָרטען האָב איך נישט געהיט.“
 „זאָג מיר, דו וואָס מײן נשמה ליעבט, וואו פאָשעט זי, וואו אויערט זי אין דער מיטאָג־צייט?“

— „אויב דו קענסט נישט די שעהנע צווישען די פרויען? געה נאָך די שעפּטע־טריט און זעה דינע ציגעלעך ארום די געצעלטען פון די פאַסטוכער.“

— „איך בין מיר אַ בלימעל פון שרון, אַ רוז פון די מאָלען.“
 — „אזוי ווי אַ רוז צווישען די דערנער, אזוי איז מײן געליעבעט צווישען די טעכטער.“

— „אזוי ווי אַן עפעל צווישען די וואַלד־בוימער, אזוי איז מײן גע-

ליעבטער צווישען די זיהן. אין זיין שאַטען וועל איך ליעגען, זיינע פרוכד-טען זיינען מיר זיס"...

"מיין געליעבטער איז געגליכען צו א הירש, אָדער צו אַ יונגען אינד. אָט שטעהט ער הינטער אונזער וואנד, קוט אַריין דורך דאָס פענסטער, וואַרפט אויגען דורך די שפאַלטען"...

"ענטפערט מיין געליעבטער און זאָגט צו מיר: מיין פריינדין, מיין שעהנע, קום מיט מיר!"
— "ווארים איז, דער ווינטער איז שוין אוועק, דער רענען איז שוין פאַרביי."

"פעלד־בלימעלעך ווייזען זיך שוין אויף דער לאַנגע, דעם פויגעל'ס צייט איז געקומען, און דעם קוקו'ס קול הערט זיך שוין אין אונזער לאַנד"...

"שטעה אויף, מיין פריינדין. מיין שעהנע, און קום מיט מיר" —

און דעם רבינ'ס קול זאָגט נישט, נאָר עס בע'טעם'ט יעדעס וואָרט, גיט יודען צו פערשטעהן דאָס זיסקייט, די צוגעבונדענקייט, די טרייר שאַפט, וואָס עס פיהלט די כנסת־ישראל צו דער שכינה און די שכינה צו דער כנסת־ישראל.

און די עדה פיהלט עס און נייגט זיך, און בויגט זיך, ווי אַ דאָרש־טיגעס פעלד זאָנגען צום טריפענדיגען וואַלקען. די עדה כאַפט אַ וואָרט, און עס זינגט אין די הערצער, עס טרייסט, אַ גרום פון דער שכינה צו דער כנסת־ישראל אין גלות.

"וואַלט איך געווען אַ פייגעלע אין וואַלד,

וואַלט איך צו דיר געפלויעגען"...

און יודען נעהמען זיך צוואמען, און עס ווערט איין האַרץ און איין נשמה.

און דער רבי זאָגט די ווערטער מיט אזוי פיעל ליעבע, ווי ער וואַלט אַ בריוועלע געלייענט, אַ געטריי בריוועלע, "פון צוויי טויזענד טייל":

"איך שלאָף, און מיין האַרץ איז וואַך. די שטימע פון מיין גע־ליעבטען קלאַפט אין טהיר: עפען מיר, מיין שוועסטער, מיין פריינדין, מיין טייבעלע, מיין קאַפּ איז פול געוואָרען מיט טוי, מייע לאַקען מיט גאַכט טראַפען."

"כ'האָב אויסגעטהון מיין העמדעל, ווי אזוי קען איך עס אַנטהון?"

כ'הָאָב אָבגעוואשען מיינע פיס, ווי אזוי קען איך זיי פערשמוצען?..."
 „האָט מיין געליעבטער די האַנד אויסגעשטרעקט פון שליסעל-לאָך.
 האָבען מיינע געדערים נאָך איהם געטהון ברומען.

„האָב איך מיך אויפגעהויבען צו עפענען מיין געליעבטען, און
 מיינע הענד טהוען מיר טריפען, און מיינע פינגער מיט מירום די קלאַמ
 קעס שמירען.

„איך האָב אויפגעעפענט מיין געליעבטען, נאָר מיין געליעבטע
 איז שוין לאַנג געהאַט אוועק. די נשמה איז איהם אויסגעגאַנגען אין
 זיין רעדען. האָב איך איהם געזוכט און כ'הָאָב איהם נישט געפונען.
 האָב איך איהם גערופען, האָט ער מיר נישט געענטפערט.

„האָבען מיר געטראָפען די, וואָס דרעהען זיך אין שטאָרט אַרום,
 האָבען זיי מיך געשלאָגען, האָבען זיי מיך געביילט, האָבען זיי מיר די
 קליידער אַראַבגעצויגען, די „מויערן-הימערס“ — — —

פֿלוצלונג האָט דער רבי אויפגעהערט צו זאָגען. ער האָט זיך איר
 בער'ן בית-המדרש געדרעהט, קיין וואָרט נישט גערעדט, וואָס אַמאָל
 מעהר די אויגען אויפגעריסען און געמוקט אויפ'ן באַלען און דער
 שטריך אין שטערן האָט זיך איהם אַלץ טיעפער געשנימען, אויף חסידים
 איז געפאלען אַ ליעבע אימה, וואָס האָט אַלע אינאיינעם צוזאמענגענער-
 מען און געהאַלטען.

פֿלוצלונג האָט זיך דער רבי געגעבען אַ כאַפּ אויף און מיט גרויס
 פרייד, ווי עס וואָלט עפעס פאַר איהם פֿלוצלונג ענטפּלעקט געוואָרען,
 האָט ער געגעבען אַ געשריי אויס:

„שלום עליכם, עליכם שלום, מלאכי השרת, מלאכי עליון...“
 און עס איז געוואָרען צווישען עולם, ווי עס וואָלטען אריינגעפאלען
 מויענדער מלאכים פון הימעל. די מלאכי-השרת האָבען זיך אויסגע-
 טישט מיט'ן עולם חסידים ביים רבי'ן אויף שבת, אַלטע בעקאַנטע,
 משלנו, און מען האָט זיך ביי די נאַרטלען אָנגענומען, געפרעהט זיך
 איינער מיט'ן צווייטען:

„שלום עליכם, מלאכי השרת!“

און דער עולם האָט זיך טיעפער געלאָזט, איינער אין צווייטען,
 איינער אין אנדערען, מיט גדולה, מיט שבת-שמחה, מיט איין אַחדות,
 מיט איין ליעבשאַפט:

„שלום עליכם, מלאכי השרת!“

און דער רבי איז אריין צווישען עולם, אויסגעמישט זיך מיט דער
עדה, צוזאמענגענומען זיך ביי די הענד, און מיט גרויס גדולה, אלע אין
אין קול :

„בואכם לשלום!“

פלוצלונג איז דער רבי ווייטער שטיל געוואָרען און געבליבען שטעהן
אין מיטען שטוב, די אויגען אלץ צום הימעל אָנגעווענדט, ווי זיי וואָל-
טען פון אויבען עפעס געשעפט, געפאָרשט. די הענד האָט ער טיעפער
אין גארטעל פערקניפט, און איז לאַנג געשטאַנען, זיך נישט אַ ריהר
געבענד. מיט אַ מאָל האָט ער זיך וויעדער געגעבען אַ כאַפּ, אוועק
אין אַ בעזונדער ווינקעל צווישען דעם אָרון און דער וואַנד, געבענדיג אַ
בויג איין דעם קאָפּ אין ווינקעל און איז געבליבען שטעהן פערטיעפט
אין זיך אליין, און האָט עפעס וואָס אין דער שטיל געזאָגט... דערנאָך
האָט ער זיך פאמעליך אָנגעהויבען צו שאַקלען, און עס האָט זיך געגאָר-
סען אָהן ווערטער אַ שטיל־פליסענדיגע תפלה. פון צייט צו צייט האָט
ער מיט דער האַנד צוגעמאַכט, ווי ער וואָלט עפעס דערמיט וואָס בע-
טעמ'ן, אויסזינגען, אויסזאָגען, און באלד איז ער ווייטער געבליבען
שטיל פערטיעפט.

דער עולם ארום — כוואַליעס קעפּ איבער כוואַליעס קעפּ, — איז
שטיל פערזונקען געוואָרען אין אַ מתיקות'דיג שווייגען, און אַ ליעבע,
זיסע אימה האָט אלץ ארומגענומען, און יודען האָבען זיך אָנגענומען
ביי די הענד, און זיינען דערציטערט געוואָרען וואַרטענדיג.

נאָר פלוצלונג האָט זיך דער רבי אויפגעכאַפט און מיט גרויס
חרדה'קייט האָט ער זיך געווענדט צום עולם :

— צום קדוש !

זיין פנים האָט געלויכטען, ווי די שכינה וואָלט עס בעקושט און
בעהייליגט. פון זיך האָט עס אַ וואַרימקייט געשיקט און אלע, אלע צו
זיך, און אין זיך אריינגענומען.

דער עולם האָט אַ וועג געמאַכט. אין דער טהיר האָט זיך געוויזען
אַ צוג ווייבער, מיט דער רבי'צין אין מיטען. פון איהר הויכען גלאַנץ
צענדיגען שטערן האָט דער שטערנבאַנד, בעפוצט מיט בריליאַנטען,
גלאַלד און פעריל, אַראַבעשיינט מיט אַ שבת־מלכות'דיגען גלאַנץ און
אַרום פערשפרייט דאָס מלכות'דיגקייט און געזאָגט : „גוט שבת!“ די
גרויסע בריליאַנטען פון די לאַנגע אויהרינגלעך, פון הינטער דער שבת־

הויב, ווי גרויסע שבת-טראָפּען, און די שנירלעך פּעריק, וואָס זיינען גע-
ווען פּערצויגען איבער דעם האַרץ אויף דעם זיידענעם קלייד, ווי פּער-
גליווערטע, אונשולדיגע טרעהרען, האָבען בעשיינט, האָבען בעגלאַנצט
דאָס מלכות/דיגקייט. איבער דעם שבת-מלכות/דיגען געזיכט איז גע-
ווען אויסגעגאָסען דער יודישער שטאַלץ, דער יודישער חן. ארומגע-
דינגעלט פון די שניר און די טעכטער איז זי צו צום טיש. די זיידענע
קליידער האָבען נאָכגעשאַרכט, די בריליאַנטען און פּעריל האָבען די
אויגען פּערבלענדט און דרף אַרץ פּערשפּרייט.

דער רבי האָט גענומען דעם הויכען זילבערנעם בעכער, פול אָנגע-
גאַסען מיט וויין און האָט קדוש געמאַכט: ויברך אלהים את יום השביעי
ויקדש אותו — און גאָט האָט געבענשט דעם זיבענטען טאָג און האָט
איהם געהייליגט.

און דער רבי האָט איהם געהייליגט. די קדושה האָט צווישען
עולם איבער די קעפּ ארומגעשוועבט, זי איז ארויס דורך דאָס אָפּענע
פּענסטער אין גאָט'ס פּער'סוד'עטע וועלט אַרײַן, און אלץ, אלץ די גאַנצע
וועלט פון וואָכע-דיגען געהויבען, דערהויכט און פּער'שבת'ט.

אין געסיל איז שוין פּינסטער. די שטערען, טיעף איינגעזעצט
אין טיעפען בלויען הימעל, זעהען אויס ווי שבת-ליכטלעך, וואָס געהען
אויס אין אַ יודיש שטוב, ווען דער עולם איז ארום טיש אויף די מעשה-
ביכלעך איינגעשלאָפּען. דאָ און דאָרט האָט זיך נאָך אין אַ פּענסטער
געברענט אַ שבר-זיכטעל, געהאַלטען ביים אויסגעהן, און פון אָפּענעם
פּענסטער האָט זיך נאָך געהערט אַ פּערשלאָפּען, אויסגעהענדיג זמירות.
דעם רבינ'ס קדוש האָט זיך אויסגעשפּרייט אין אלע פּיער עקען וועלט
און צווישען נאַכט, הימעל און ערד און איז פּערשלאָפּען געוואָרען פּאר
מתיקות'קייט... ווייט אין דער גאס האָבען זיך געהערט טריט פון די
יודישע שומרים, וואָס האָבען ביי-נאַכט דאָס שטעדטיל געהיט, אַז מען
זאָל עס נישט אונטערצינדען....

פון דעם רבינ'ס אָפּענע פּענסטער האָט דאָס זינגען הויך, ברייט
און ווייט און דער גאס זיך אַ וועג געמאַכט.

צוויי ווייטע בערד, צוויי ווייט-גרויע האַרקעפּ האָבען זיך אין דער
סטונקלעך נאַכט געווייסט. געווען זיינען עס ר' יחזקאל און ר' חיים
צוריק-געהענדיג פון רבינ'ס קדוש.

פון דעם בית המדרש'ס פענסטער האָט נאָך ארויסגעדרינגט אַ קליין, פעררויכערט ליכטעל, און א האלב פערשלאָפּען קול פון נאַנע פערשלאָפּענע יודען האָט זיך געלאָזט הערען.
זיי זיינען אריין אין בית-המדרש.

כיים טיש, וועלכער איז קוים בעלויכטען שוין פון אן אויסגעהעכט דיגער לאָמפ, זיצט דער רב, ארום בעלי-בתים, פערמאטערט פון א נאנע צער וואָך ארבייט, און לערנט מיט זיי די סדרה פון דער וואָך:
— ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור: „האָב איך מיך געבעטען ביי נאָט אין יענער צייט, אזוי צו זאָגען.“

אַ גרויס דעמפּינקייט האָט געדריקט צווישען דעם קליינעם, האלבע פערשלאָפּענעם עולם.

צווישען עולם האָט דער הויכער בלינדער לייב שוסטער אַרייסגע שטאַרט, און הויך אויפ'ן קול צוגעשנאָרכט...
די בעלי-בתים האָבען זיך פערשעהמט.

VIII. צו מאָרגענס

שבת אין דער פריה. די זון געהט אויף אויפ'ן הימעל, און איר בער'ן שטערטיל ציהט זיך דער ליכטיגער טאָג. אליין ווערט עס טאָג, פון שטערטיל העלפט קיינער נישט צו. די געוועלבער זיינען פערמאכט, פעהראקט, עס וועקט זיך קיינער נישט. קומט א פויער אין גאס אָן צו פאָהרען מיט זיין פוהר, זעהט עס קיינער נישט אָן, ער שטעלט זיך אָב די פערד פאָשען און „האַלט שבת“ אין מיטען גאס... וואו נישט וואו און ווען נישט ווען ווייזט זיך א יוד א בעל־הבית פאר דער טהיר, אין א פאָר דיין־געוויאָשענע גאָסקעס, און גענעצט פראַנק און פריי אין דער וועלט אַרײַן. דאָרט געהט א יוד, א חסיד, צוריק פון מקוה און טראָפּענס וואַסער רינגען איהם פון די נאָסע פּאָות אויף דעם פּריש־געוואַשענעם קאָלנער פון העמד, וואָס פּערלעגט זיך מיט א בעזונדער בעל־הבית'ישקייט איבער'ן קאָלנער פון פּאַלטאָ. אין מיטען מאַרק ווייזט זיך פּלוצלונג א הויכער, דאַרער יוד, מיט א לאַנגע, ברייטע באָרד, און עפענט א גרויס מויל אויף און ציהט אויס ווי א לאַנגען שגור:

— אין שו—ל—ל—א—ר—יין!

הויבען זיך אָן ווייזען יודענעס אין ווייס געפרעסטע ספּאַרניצעס, לויפּען צו און קלאַפּען אין לאָדען אַרײַן: שרה'לע, מען האָט שוין גערופּען! האַקען זיך פּרענטען אייזען, עפענען זיך לאָדען, און עס ווייז זען זיך ווייסע שלאַה־מיצען פון די אויפגעפענטע פענסטער. קוקען צום שטאָרט־זייגער, וואָס איז אויפ'ן טהורעם פון שפיץ ראָט־הויז: ווי שפעט איז?

הויבען זיך אָן צו ווייזען אויסגעפּוצטע ווייבער. יודישע קינדער ליעבען זיך צו סטראָיען פון איין שבת צום צווייטען; אין אַלעם שעהנאָמען, וואָס א יודענע האָט, וועט זי זיך אין דעם אויסציערען צו ווייזען זיך אין גאָט'ס הויז. דעמאָלט פּלענען זיין די ברייט־זיידענע

קליידער, וואָס האָבען זיך אָנגעהויבען פון אויבען שמאַל און זיינען וואָס ברייטער אראָבענאָנען, אזוי, אז די יודענע האָט אויסגעזעהען, אז זי וואָהנט אין דער קלייד מיט א האַלב טויז קינדערלאַך. מען פלעגט זיך ליעב האָבען צו סטראָיען אין קאָראַנקעס, ירושות פלעגט מען זיך איבערלאָזען פון מאמע צו טאָכטער, רעכטע קאָלישער קאָראַנקעס. יעדעס קאָפּטאַנדעל איז ארום די ארבעל און ביים האַלדמיויל געווען בעהאפטען מיט ברייטע, זיידענע קאָראַנקאווע פּריוזעס. און אויפ'ן קאָפּ אזא מין האַלב קאָפּעלושעל, צוויי בלימלעך אויפגעצויגען אויף צוויי דראַטען, אויפגעפוצט אויף דער הויך, און ארומגעהילט מיט א טערקישען טוך, וואָס מען פלעגט זיי רופען „שול־טיכער“. יונגע ווייבלעך פון דער היינד טינגער וועלט פלעגען טראָגען קראַגענדלעך אויף די העלזער מיט לאַנגע צוויי שפיצען און פערבידען מיט א לייפציגער זיידען שאַלעכעל, און די צוויי אויסגעהאפטענע שפיצען פון שאַלעכעל זיינען געווען פערשלייפט אין א ברייטען שלייה איבער'ן האַרץ. דאָס פלעגט זעהר פאסען און פערדיידלען דאָס ווייבליכע געשלעכט. און אויף דעם גלאַטען שייטעל אזא מין קאָפּעלוש פון שוואַרצע קאָראַנקעס מיט א לאַנגע, שוואַרצע פער דער, וועלכע איז געווען פערבונדען מיט זיידענע צוויי בענדער איבער'ן האַלז. מיידלעך, אָנגעהוון שוין אין די שבת'דיגע אָבענגלאַנצטע קאָד מאַשלעך, איינגעוויקעלט אין פערשוילען, אין די ווייסע אונטער־קלייד דער, שטעהען אין די טהירען, אין די פענסטער איבער דער גאַנצער גאַס און מען קוקט נאָך. די אויסגעפוצטע פיהלען, אז זיי געהען אויפ'ן פאַרזאָר, געהען זיי פאַמעלאַך, מיט א „מינעלע“ און „חן'דעל“, ווייסען, אז הונדערטע אויגען קוקען יעצט אויף זיי, בעטראַכטען אלע זייערע מינעס, יעדע בעוועגונג, און אלץ, וואָס איז אויף זיי, ווערט אָבער וואָויגען און אָבעמאָסטען אין הונדערטע מיילער... די יונגלאַך פאַר־ אויס, טראַגענדיג דער מאַמע, אָדער דער מוהמע דעם סדור'ל מיט דער תּהינה, פערבונדען אין א נאָז־טיכעל. עס האָבען זיך געלאָזט יודען, בעל־יבתיים, אין שבת'דיגע קאָפּאָטעס, אין ריינע שטיוועל, מיט די קעל־ נער פון די געוואשענע העמדרע. טייל אין טלית אָנגעהוון, נאָך טייל האָבען די יונגלאַך די טליתים מיט די חומשים נאָכטעמראָגען. עס האָר בען זיך געלאָזט חסידים אין אַטלעסענע קאָפּאָטעס און שטריימלעך און ווייסע געפּרעסטע קראַגענדלאַך מיט זיידענע שניפּסלעך (וועלכעס האָט צרוויסען געגעבען פון בעל־הבית'ישקיים אין דער־היים) טייל אין מקוה,

טייל פון דער מקוה. די גאס איז וואָס אַמאָל בעלעכטער געוואָרען, היימישער און שבת'דיגער, די זון האָט זיך ליכטיג צוגאַסען איבער'ן הימעל, א פרישע, א ליכטיגע, א נייע אָנגעקומען אויף שבת. און זי האָט בעגאַסען מיט ליכט איין רייע הייזער, און די צווייטע זייט איז אין שאַטען געלעגען. און אויף די בלעטער פון די בליהענדע בוימער פאר דער טהיר האָט זיך נאָך דער נאַכט'טוי אויפגעהאַלטען.

נאָך די שול איז געבאָך געשטאַנען וויסט, א חורבן, און ארומגע-צוימט מיט ברעטער, א קבר פון א שול... און די איינציגע וואַנד, וואָס איז נאָך שטעהן געבליבען נאָך דער שרפה — א „כותל מערבי“, א מצבה אויף א שול. — און יודען געהען דורך, קרעכצען און געהען דאוונען אין בית המדרש אַרײַן.

אין בית'המדרש האָט מען שוין געדאווענט. דער שול'הזן האָט זיך אָנגעגרייט נייע „שטיקלאַך“ פאר'ן עולם, וואָס קומט צום רבי'ן. דער חזן, ארום די משוררים, די יונגלאַך, די קוויטשערלאַך, וואָס א גאַנץ יאָהר טהוען זיי זיך אין די גאַסען ארומוואַלגערען, קיינער קוקט נישט אויף זיי, היינט מיט איין מאָל זיינען זיי גרויס געוואָרען, מאכען פרעה לאַך, מאכען וויינען דעם עולם, און טראַגען זייער געבעט אין הימעל אַרײַן... ביי דער טהיר שטעהען די „מבינים“, דער הענטשקע-מאַכער מיט'ן געשוירען בערדעל און חברה, און „קריטיקירען“, דרעהען מיט די נעז פון צייט צו צייט, טאַפען מיט די פיס, פעהאַלטען זיך די אויגען, און מיט א מאָל גיבען זיי א פערדרעה דעם קאַפּ, האַרענען זיך אין אַ אָט... אָט! ... ר' יחזקאל מיט'ן חתן זיינען געקומען אַ ביסעל שפּעט-ליך, נאָך עס פאַסט אזוי פאַר א חתן, פאַר א חסיד. מען האָט איהם מכבד געווען מיט מפּטיר, ווייבער האָבען פון דער ווייבערשער שול אַראָבעקוקט און איינגעהאַרעט זיך, ווי דער חתן זאָגט דעם „מפּטיר“.

נאָכ'ן דאוונען האָט ר' יחזקאל אהיימגעבעטען דעם עולם אויף „קדוש“. אַלע בעלי'הבתים האָט מלכה'לע פעהאַלטען אין אַ צווייטער שטוב זאָלען איבערוואַרטען די פיש ביז חסידים וועלען קומען. אין געקומען עוור'ל מיט ר' יצחק יודעל'ס און מיט זייערע מענשען, מען האָט אָנגעהויבען צו כאַפען, צו רייסען, נישט געוואוסט נישט ווען, נישט וואו, אוועקגעשטופט די בעלי'הבתים (די אָנגעהאַרעוועטע יודען זיינען איינציגווייז אנטריען געוואָרען...) חסידים האָבען אַ גרויס גערודער גע-מאַכט, אַלע אין איינעם, יונג און אַלט, געשטופט, געשמויסען זיך,

אויסציהענדיג די הענד געכאפט וואָס מען האָט דערלאָנגט צום טיש. מלכה'לע האָט נאָר געקוואַלען פון נחת: אין איהר שטוב חסידים, למרדים, ווי עס לעבט, ר' יחזקאל איז אליין אויך אַ חסיד געוואָרען. חסידים האָבען איהם געכאפט אין קאָן אַרין, געקלאַפט איהם אין די פלייצעס. מען האָט אָנגעהויבען צו זינגען, עס איז פרעהליך געוואָרען. מלכה'לע האָט געטיילט פיש. דער עולם האָט זיך געזעצט צום טיש, פון די גאַנצע שטאָרט האָט מען אָנגעהויבען צו ברענגען פאר'ן חתן „קוגעל“: „די מאַמע שיקט קוגעל פאר'ן חתן“ — האָבען די מיידלעך געזאָגט, אריינברענגענדיג עפעס אין אַ טעלער, פערשטעלט מיט אַ צווייטן טען און מיט אַ סערוועטל ארומגעהילט.

— אַ שעהנעם דאַנק, זאָגט די מאַמע, אַם ירצה השם, אַז דיין חתן וועט זיצען ביים טיש, וועט מען מיט פלאַשען וויין אַבשיקען — האָט געקלונגען די אַנטוואָרט פון דער בעל-הבית'טע. דער טיש איז געוואָרען פערשטעלט מיט פערשידענע קוגלען, און לויט די קוגלען האָט מען דערקענט די בעל-הבית'טע פון דעם קוגעל. „אַ בעל-הבית'ישער לאַקשען קוגעל“ — פון אַן אַלמען בעל-הבית, וואָס פיהרט זיך אויפ'ן אַלמען שטייגער. „אַ געלייגטער קוגעל“ מיט אַ סך ראָזשענקעס און געפילעכטס — פון אַ היינטוועלטיגער „מאַדאַם“, אַ האַלבער שטראָדעל שוין. „אַ טרוקען-מעהליגער קוגעל“, גוט דורכגע-פרעגעלט מיט שמאַלץ, מיט ווינציג ראָזשענקעס, נאָר אַ סך פּעפּער — פון אַ חסידישען טיש קומט ער אַראָב....

אין דער נאָס איז לעבעדיג, פרעהליך, דער עולם זיצט נאָך ביי די טישען, פון טייל פענסטער הערט זיך דער יום-מנוחה — טייל בעל-ביתים זיינען איינגעשלאָפען אויף די סדורים, ביי'ם בענשען. דער יונגער עולם, אָדער די חדריינגלעך, גנב'ענען זיך אַוועק פון טיש, לויפען אַרויס פאר'ן בענשען אויף דער גאַס אַרויס, אַרויף דעם באַרג, וואָס איז הינטער דער שטאָרט, שפּאַצירען מיט מיידלעך...

און דער שבת איז אויפ'ן באַרג, דאָס שטעדטל שלאַפּט זיך גע-שמאַק, אונטער דער מאַמעס פאַרטוך — די מנוחה פון שבת. און חדריינגלעך האָבען זיך אויף דעם באַרג פּערקליבען, אויף דעם שפיץ באַרג שטעהען יונגען און קוקען דורך די פּויסטען אויפ'ן שטעדטעל, מרגלים הייסט עס, „שפּירען אויס“ דאָס „אַרט“ מיט שפּאַקטיווען, באַרנאַראָג

גליטשען זיך יודישע סינדער איינס נאכ'ן אנדערען, איינס נאכ'ן אנדערען, און צורייבען די שבת'דיגע קאפאטקעלעך מיט די שבת'דיגע שמוועל. ווייבער געהען שפאצירען אויפ'ן וועג, פאר'ן בארג, און שטעלען זיך אָב, שרייען אויף דעם בארג ארויף: נחום, די שבת'דיגע קאפאטע! חיים, געהסט אַראָב, דו געהסט? חברה הערען נישט און גלייטשען זיך ווייטער איינס נאכ'ן אנדערען בארג אַראָב. בעלד שרייט אַ יונגעל: דער רבי געהט, דער רבי! און חברה מאַכען פליטה, ווייט אוועק....

און דאָרט ווייט, אונטער'ן בארג, ציהט זיך דער וועג אוועק, אַם זווייט זיך דאָס וואסער'ל, וואָס טיילט דאָס שטעטל דורך, דאָרט איז די וואסער-מיהל, דאָס ראָד קלאַפט אין וואסער, און עס פאַטשט פון דערווייטען, און דאָרט, נאָך דער וואסער-מיהל, געהען בית-המדרש בחורים ווייט אויפ'ן וועג שפאצירען...

נאָכ'ן טיש ביי ר' יחזקאל'ן. ר' יחזקאל, ווי דער דרך פון אַ בעל-הבית אום שבת, איז אַרונטערגעקראַכען אונטער דער דעק, מלכה'לע האָט אויך דאָס זעלבע געטהון.

לאה'לע, אָנגעטהון אין אַ שבת'דיג קליידעל און אַ ווייס שירזעל, איז אַרין אין סאַלאָן און, ווי אַ היינט-וועלטיגע כלה, האָט זי זיך ביים פענסטער אנדערגעזעצט, לעזען אַ מעשה-ביכעל. „ער“ האָט זיך איר בער'ן סאַלאָן געדעהט אהין און צוריק, שוין אַ ביסעל מעהר דרייטער, צוגעוואוינטער. מען האָט זיך געפיהלט „אונזער“, האָטש מען האָט נאָך קיין רעכט וואָרט צווישען זיך נישט געהאַט גערעדט. זי האָט ווייטער געלעזען, און זיין „אנוועזענהייט“ האָט שוין נישט געשטערט, נישט גע-שעהט; מען האָט זי דאָך פאַר חתן-כלה געמאכט. זי האָט נאָר נישט גערעדט, נאָר געפרעהט זיך, אינוועניג האָט עפעס געפרעהט אין האַרצען: עס איז אַ י ה ר אַ חתן'דעל. און זי האָט אין האַרץ זיינע מרים געזעהלט. זיי האָבען ס'מאָל נישט געקוסט אויף זיך, טייל מאָל האָבען זיי פון זיך די אויגען נישט אַראַבגענומען, מען טאָר דען נישט? נאָר רעדען האָבען זיי נישט געהאַט וואָס צו רעדען, זיינען זיי אַשווייגנדיגערהייט אין שטוב געווען.

— וויל אברהם'לע אפשר זאָדעוואסער טרינקען? — האָט זי איהם פּרוּוּלונג אַ פרעג געטהון, שוין דרייטער אַ ביסעל.

— א שעהנעם דאנק, — האָט ער איהר אָבגעענטפערט. און איהר קול האָט פאר איהר אָבגעקלונגען, א י ה ר קול, זי איז דאָך שוין מיט איהם א שטיקעל משפחה, וואָס, ניין ?

האָט זי איהם א גלאָז זאָדע-וואסער דערלאנגט, פאר איהם אַנדער-געשטעלט, געהענטער צוגערוקט, האָט ער דאָס גלאָז אין דער האַנד גע-נומען, און האָט הויך א ברכה געמאכט. האָט זי געפיהלט, ווי די ברכה געהער זיך שוין מיט איהר אָן, האָט זי אין דער שטיק „אַמן“ אָבגעענט-פערט. איז איהר עפעס אזוי גוט געווען, ווי זי וואָלט בשותפות מיט איהם די ברכה געמאכט...

זיינען זיי ווייטער שטיק געווארען. ער האָט זיך ווייטער אין דער שטוב גערעדט אהין און צוריק. ער האָט איהר געוואָלט דערצעהלען די מעשה פון לאָוויטשער כחור, פון זייער בית-המדרש, האָט ער זיך דערמאָנט, אז זי איז א מיידעל, פון וואנען ווייסט זי פון אזעלכע זא-כען ? האָט זי איהם געוואָלט דערצעהלען פון איהרע חבר'טעס — איז ער א יונגעל. האָבען זיי גאָר נישט געהאט וואָס צווישען זיך צו רעדען. זיינען זיי ביידע שטיק געשוויגען, גאָר געפיהלט, אז עס איז זיי גוט אין איינעם, עפעס זיינען זיי זיך ביידע התן-כלה, און ווייטער — פטור... און פון דרויסען האָט די שבת-דיון דורכ'ן אָפּענעם פענסטער אריינגעשיינט, ארויפגעגאָסען ליכט אויפ'ן שויען-שענקעל און האָט בעלויבט טען די זילבערנע לייכטער מיט די גלעזער. פון אָפּענעם פענסטער, פון וואנען דער פולער בוים בלעטער שאַקעלט זיך אריין, האָט זיך געהערט דאָס געלעכטער, דאָס ארומלאָבעסען פון די יונגען, וועלכע זיצען אויף דער כאַנק פאר זייערע פענסטער, און דאָ, און דאָרט שפאצירען אויס-געפוצטע מיידלעך אין דער גאס און ווארפען אריין אויגען אין פענסטער און ווילען כאַפען א בליק אויף לאה'לעם חתן.

פלוצים קומט אָן אַן „אַנקומעניש“, א געלויפיג געשריי הילכט פון דערווייטען ; אין דער גאס ווערט א געלויף, מען כאַפט זיך פון די בענק אויף, און מען לויפט ערגעצוואו אין געסעל אַראָב. פון די ארויסגע-נייגטע לילעכער, וואָס הענגען איבער די פענסטער, ווייזען זיך שלאַף-מיצען ; אויף שוועל און טהירען ווייזען זיך ווייסע ספאָדניצעס, קעגן און מיכער פערהילטע, און מען קוקט... און דאָס געלויפעיניש, שווארצע קעגן, ווייסע האַלקעס, קינדער, יונגעלעך, מיידלעך, איינער נאָכ'ן צוויי-טען — קומען אָן געהענטער אין געסעל אריין. צוהינאָמע יונגעלעך, פון

די פנים'לאך גיסען זיך אנגסטען שווייס, קומען אָן פּאַראוים צו לויפּען פּון געלויפּעניש, שרייענדיג הויך: „געכאַפּט, געוואלד, מען האָט זיי געכאַפּט!“ די „לוייה“ קומט אָן אין דער גאַס. אין מיטען דער קעפּי-גער מאסע יודען און ווייבער פיהרט מען ר' יחזקאל'ס פּערדס-יונג — נאָטען, אוי! דאָס זעלנערישע הימעל אונטערנעריסען! אויסגעריסענע האָר, רויטע, אויסגעריסענע אויערען, און ווער עס האָט אַ האַנד, אַ פּוס, פּאַטשט, קלאַפּט, צופּט. און ער האָט זיך אָבגעגעבען אַ קרבּן תּם'עוואַ-טע, ווי ער וואָלט אליין נישט פּערשטאַנען, וואָס דאָס איז. פּון דער צווייטער זייט — יענטע'לען, מלכה'לעס דיענסט. דאָס טוף אַרונטער-געריסען, די האָר צופּלאַשעט, דער קאַפּטאַן צוריסען, זי בעהאַלט דאָס רויטע פּנים צווישען די רויטע, גראַבע הענד. אַ יודינע געהט נאָך נאָך איהר און קלאַפּט איהר נאָכאַנאַנד מיט די פּויסטען אין קאַפּ אַרין: „נחת האָב איך דערלעבט פּון דיר, נחת!“ און מען פיהרט דאָס פּאַר-פּאַלק פּאַר יחזקאל'ס פּענסטער. און די גאַנצע גאַס אין איין קול: „געכאַפּט, געוואלד, געכאַפּט!“ ר' יחזקאל כאַפּט זיך אויף אין דעם שלאַך-ראַק מיט די לאַצען און געהט אַרויס: פּאַטשען!...

— געוואלד, אַן עברה!

אונזער „חתן“ „בלה“ האָבען זיך פּאַר בושע בעהאַלטען, וואו דער פּעפּער וואַקסט...

דאָס געסעל נאָכ'ן מיטאַג האָט געלערענט. פּון יעדען פּענסטער זיינען אנדערע קולות אָנגעקומען צושווימען. ר' יחזקאל, ווי אַ יוד אַ בעל-הבית, האָט זיך פּשוט אַנידערגעזעצט, ווי זיין שטייגער, צוערשט די סדרה אָבגעלייענט, דערנאָך האָבען זיך אָנגעהויבען די אייניקלעך צו שיטען, ר' יחזקאל האָט פּערהערט די סדרה, די באַבע האָט געטיילט שבת-אויבס, אַ באַרנע מיט אַן עפעל און אַ האַנד אַגרעס, און האָט גע-קוואַלען פּון נחת.

דער חתן איז געזעסען און געלערענט פּון דער צווייטער זייט טיש, הויך, הויך, אויפ'ן קול, אין דער לאַנגער גמרא, גערעדט צו זיך, גע-קריענט זיך מיט זיך, און זיך אליין איבערגעבעטען. באַלד האָט ער זיך געגעבען אַ לאַז אוועק, און ערגעץ-וואו פּערבלאָנדעט געוואָרען, און וואָס אַמאָל זיך טיעפּער און טיעפּער פּערטיעפּט. ר' יחזקאל איז פּער-שעהמט געוואָרען מיט זיין אַרים חומש פּאַר דער גרויסער גמרא, פּאַר

דער הייליגער גמרא... אין זיין שטוב, אונטער זיין אַרומען באַלען קריעגען זיך ארום אועלכע גרויסע תנאים, „אביי און רבא“, ווי שעהן איז דאָס, ווי גוט איז דאָס!

פאר דער טהיר זיינען געזעסען אויף די שטוהלען מלכה'לע מיט דער מחותנת'טע, די שנור און די טאַכטער, אין זיידענס, אין סאמע-טען, אין די גאַלדענע קייטען, און האָבען זיך אין די גאַס צוגעקוקט צו די שפּאַציערענדע.

און די זון ציהט זיך פּאַוואָלע מיט רוהיגע, שבת'דיגע טריט ארום-טער אונטער'ן שטערמעל. יודען געהען אַהיים שלש-סעודות עסען, געהען צוזאמען און שמועסען צווישען זיך. עס געהען די ווייבער שבת'דיג אַנגעטהאָן מיט קינדערלעך, קינדערלעך און קינדערלעך אָהן עין-הרע.... וואָס רייסען די מאַמעס ביי די פּאַרטיכער: „שבת-אויבס!“ „שבת-אויבס!“ די ווייבער מאַכען זיך נישט הערען (שפּאַציערענדיג רוהיג), און פון אָפּענעם פענסטער קלינגט אַרויס דעם חתן'ס קול און מאַכט זיך ברייט זיין וועג, און פּער'שבת'ט דאָס געסעל; די דורכגע-הענדע שטעלען זיך אָב אויף אַ וויילע: דער חתן לערנט! דער חתן לערנט!

לאה'לע האָט זיך אין דער שטיל מיט איהר גאַלדענע קייט גע-שפּיעלט: איהר חתן לערנט, איהר חתן....

ס'איז שוין פינסטער געוואָרען. דאָ און דאָרט האָט שוין פון די פינסטערע פענסטערלעך ליכטלעך אַנגעהויבען אַרויסצודרינגען און בע'לויכטען דאָס פינסטערניש וואָס איז אין שטוב. פון גאַנץ ווייט קומט אין געסעל אַנצושווימען אַ פּערגעסענער ניגון, זינגענדיג ביי'ם רבינ'ס טיש צו „שלש-סעודות“, און שווימט דורך דאָס געסעל אין אַן אַנדערע וועלט אַרײַן. אַ בענקעניש פון בעהאַלטענע פּעלדער האָט געטוליעט דאָס געסעל. געוועלבלעך האָבען זיך געעפענט, און יאָו נישט וואו און ווען נישט ווען איז אַ יודינע אין אַ טוך איינגעהילט דורך דער גאַס דורכ-געלאָפּען מיט אַ שטיל געוויין: „געוואָלד, מיין מאן איז מיר אַוועקגע-פּאַלען!“ טייל זיינען געלאָפּען אין דער אפטייק אריין נאָך זאָדע-ווא-סער, טייל צום רופּא נאָך דער וואריס-פּלאַש, און דאָס „ווייבערישע יוד-דעל“ איז פון שטוב צו שטוב אַרומגעלאָפּען מיט'ן שמעק-פּלעשעלע.... אַ שרעק איז דורכ'ן שטערמעל דורכגעלאָפּען, ווי דער מלאך-המות וואָלט מיט זיין פּליענעל אין אויער געפּאַכעט, מען האָט עס מורא

געהאט מיט'ן מויל איבערצו'חור'ן. אין הארץ האָט עס געשנימען.

— די דאָרף —

און די לבנה האָט זיך געמאכט א וועג צווישען די סונקעלע וואָל-
קען און איז ארויסגעשוואמען אזוי גוט, הערצליך, אזוי „גוט-וואָ-
כענדיג“....

דאָ און דאָרט זיינען קופקעלעך יודען געשטאנען און האָבען די
לבנה מחדש געווען....

און ערגעץ-וואו ווייט האָבען די זשאָבעס אין וואסער געקוואַקסטשעט,
אַבער ווער ווייסט זיי דאָרט, וואָס דאָס זיינען פאר א לייט? ...

IX.

ראש הודש אלול

דערווייל זיינען אָנגעקומען די אלול טעג אין שטעדטלי אריין.
 געברענגט האָט זיי צופיהרען דער וואָלען יוד, וואָס ווייזט זיך
 יעדעס יאָהר אין „די טעג“ אין שטעדטלי...
 איין נאָט ווייסט, פון וואנען ער איז אָנגעקומען און ווער ער איז.
 דער ערשטער ווינטער-שליח איז ער געווען... אין „די טעג“, ווען די
 בעל-הבית'טעם זיצען פאר דער טהיר נאָכ'ן אָנבייסען און טיילען די
 קינדער צווייערס אין חדר אריין, די זון בעזוכט נאָך דאָס געסיל, אָבער
 זי ווארימט עס שוין נישט — בעווייזט ער זיך פלוצלונג, דער „וואָלען-
 יוד“. ער האָט געמוזט אָנקומען פון ערגעץ-וואו ווייט, וואו עס מוז
 איצט ווינטער זיין, וואָרום ער טראָגט טיעפע קאלאָשען, מיט קלעמבען
 וואָל אונטער'ן אָרעם, וואָלענע זאָקען צו שטריקען. א קליינער, א דאָ-
 רער איז ער, און טראָגט אין די גרעסטע היצען א דיקען וואָלענעם שאַל
 אויפ'ן האַלז, א זכר פון ווינטער, א יוד מיט א סוד, וואָס דער ווינטער,
 דאכט זיך, האָט איהם אין שטעדטלי געשיקט, — אָנוואַגען עפעס. און
 דערזעהט מען איהם פלוצלונג אין שטעדטלי, גיט עס א קלאַפ אין האַר-
 צען, און עס ערוועקט זיך א הרהור תשובה...
 דער ערשטער ווינטער-פויגעל.

און נאָך איהם האָבען זיך אין שטעדטלי אָנגעהויבען צו ווייזען
 אזעלכע מיני אורחים, וואָס מען האָט זיי א גאנץ יאָהר נישט געזעהען,
 אורחים מיט זשיוונע היט, מיט לאַצען און קאפעטעס, געשניטען מיט
 א שיניט פון א פרעמד לאַנד. אורחים מיט פעקליך ציציט, מיט פער-
 שיעדענע קמעות, און קינהערשע ביינדלעך, וואָס האָבען צו וויסען גע-
 געבען, אז ערגעץ ווייט-ווייט איז פאראן א וועלט, זיינען פאראן יודען...
 און דער וועג מיט די טאָפּאָלען פיהרט אריין, פיהרט ארויס, אונזער
 שטאָרט אין דער וועלט אריין און פון דער וועלט ארויס... אורחים אין

בידלעך מיט „בלינדע יתומות“, מיט יודען אויף קלעצלעך, מיט וויסמע עגונות; יודען אָרענטליכע מיט שעהנע בערד; נשרפים מיט כתבים אין די הענד. עס זיינען אָנגעקומען גרים אין שטעדטלי, יודען מיט גוי'שקע פנים'ער, אָדער גוים מיט יודישע סדורים'לעך; האָבען דערצעהלט פון זייערע טאטעס, אז זיי זיינען גראפען און גענעראלען, און זיי האָבען לייעב געקראָגען די יודישע אמונה, צוליעב איהר אלעס אַוועקגעוואָרפען, און האָבען זיך גרויסערהייד געלאָזט מ'ל זיין. יודען האָבען עפעס אין האַרץ פאר זיי מורא געהאַט: יודען און דאָך נישט קיין יודען....

אין בית־המדרש־געסיל איז הימליך געווען; מוכרס־פריים'ניקעס מיט בידלעך זיינען אָנגעקומען צופאַהרען, מיט פערשיעדענע ספרים, תחנוט'לעך און סדורים'לעך, וואָס שמעקען פון ווארשוי, פון בערד־היטשעו און פון „רייסען“ אויך. די חרד־יונגלעך האָבען פון די פערדס עקען געריסען האָר, געפייניגט די פערדלעך און אויפ'ן וועג ארויסגע־פיהרט צו רייטען אויף זיי. די מוכרס־פריים'ניקעס האָבען אין בית־המדרש געוואוינט, הינטער'ן קאסטען שמות, און טיי זיך געקאכט ווען יודען דאוונען. זיי האָבען אויף לאנגע טישען די ספרים פערשפרייט, יאָנגלעך האָבען פון די מאמעס טאַשען געריסען אויף סדורים'לעך, אויף ספרים'לעך, און וועלכע יודישע מאמע וועט דעם ביסען פון מויל נישט אָכשפאַרען און איהר יונגעל אויף א ספר'ל, אויף א סדור'ל א פאָר גראָד שען נישט געבען? ...

זיינען אָנגעקומען אין שטעדטלי אריין פערשיעדענע קראנקע צום רבי'ן צופאַהרען: א יוד מיט א דבוק, וואָס קרעהט פון איהם א האָהן ארויס; א ווייבעל מיט א בויך־קוויטשער; פערשיעדענע יודען מיט פערשיעדענע חלאים, יעדער מיט אן אנדער פּעקעל; און פלוצלונג — נאָך איינער, א דינ־תורה האָבען מיט א געשטאַרבענעם, וואָס לאָזט איהם נישט ביי נאַכט רוהען, און קומט איהם רופען צום בית־דין של־מעלה; דאָס גאנצע שטעדטלי קומט זיך צולויפען, הערען דעם טויטען רעדען פון הינטער דעם פאַרהאַנג.

און אויף די אורחים ליגט עפעס א שטויב פערשפרייט, א שטויב פול מיט בעהאַלטענע סודות, דער שטויב, וואָס ליגט איבער אלטע, היר ליגע ספרים, און עס דאכט זיך, אז עס איז ערגעץ וואו פאראן א יודישע וועלט, א יודיש לעבען, א גרויסער יודישער בית־המדרש און דאָס גאַנצע יודישע פאָלק לעבט אין א גרויסען קאסטען שמות, בעהויכט מיט היילי־

גען שטויב, און אויף דעם ליגט אויסגעגאסען דאָס יודישע חנ'דעל —
דאָס יודישע היימליכקייט, בענקעניש....

א שעהנער, העלער טאָג. די ווייבער זיצען ארום די שוועלען פאר זייערע טהירען און שטריקען זאָקען און מאַטלען גלאַט אזוי אין דער וועלט אַרײַן. פון ערגעץ וואו א הויף שווימט אין מאַרק אַרום דאָס קול פון קליינע קינדערלעך, וואָס זיצען אין חדר און לערנען די הייליגע תורה, און א יודענע דערמאָנט זיך וואָס אין דער תחינה שטעהט גער שריבען: „אין זכות פון די קליינע, אונשולדיגע קינדערלעך, וואָס האָבען געטהון די העלזלעך אויסשטרעקען...“ די זון זעהט מען שוין נישט אזוי אין הימעל אָן ווי אויף דער ערד, די שטראַהלען בלאַנדען אין מאַרק אַרום לאַנגווייליג, ווי אונגעבעטענע געסט — און פלוצלונג דערהערט זיך א שופר בלאַזען. דאָס קול ציטערט אין דער לופט פון שטערטיל און פערציטערט קלײַן און גרויס.

זיינען די ווייבער פאר די שוועלען פון זייערע הייזער געזעסען; און דאָרט איינע האָט זיך איהר ווייס שלייעפל, איהר ראש-הורש-אלול-בלמעל אויפגעציערט, זיינען פוהרען פאר די טהירען אָנגעקומען צופאַהר רען, און ווייטע מוהמעס, ווייטע שוועסטער-קינדער, וואָס זיינען ערגעץ אין דער פרעמד, זיינען אָנגעקומען מיט זייערע טיכער און שערעמעס אויף קבר-אבות, אויפצוזוכען זייערע טויטע טאמעס, זייערע טויטע מאמעס, אויפ'ן אַלטען בית-הקברות.

און דאָס בית-הקברות ליענט אויסגעשפרייט א גאַנץ יאָהר אויפ'ן באַרג, בעהאַלטען איז יערע מצבה הינטער איהר בוים. א נשמה היינטער א בוים, — און אלע קוקען זיי אין שטערטיל אַרונטער. יעדער רב פון זיין דור אין די סביבה פון זיינע בעלי-בתיים פון זיין צייט אויף אַן אַנדערען פונקט פון „גוטען אָרט“. קום, לאָז מען צעהלען די דורות, די טאמעס פון שטערטיל! טייל נעמען פון די געשטאַרבענע הערען זיך נאָך צווישען די לעבעדיגע. ווער עס האָט זיין נאָמען איבערגעלאָזט אויף שטיינער און העלצער, ווער אויף א געסיל און ווער אויף א הויף: „ר' יוחנן'ס“, „ר' משה'ס הויף“, און נייטקאָזמער בוים זיך אויף נייע הייזער און עס שטעהען אויף נייע בעלי-בתיים... שטייל איז אויפ'ן בית-עולם. פון ערגעץ הינטער א מצבת, וואָס איז פּערוואַרפען היינטער'ן פּלוים, מיאָנטשעט אַ ביזע קאַץ אַרום, פון ערגעץ וואו שיסט

א משוגענער הונד זיינע שטאָהל־קאָצענע אויגען אהער. דער שטאָדט־
 בכור מיט זיין האַרעם ציגען בעלעקען די מצבות, און א שטילער, בייזער
 ווינד קלאַפט די צווייגען פון די בוימער. דאָרט און דאָ זיינען לעבע־
 דיגע פערבאָרגען צווישען די מצבות און א שטיל געוויין געהט אויף פון
 צווישען דעם הויכען, ווילדען גראָז, וועלכער פערשפרייט זיין בית־
 הקברות־געשמאָק און מען ווייסט נישט, צי דאָס געוויין קומט פון די
 טויטע אָדער פון די לעבעדיגע... דאָרט פיהרט חנה־אסתר — די בית־
 הקברות־יודענע, די עלטעסטע פון דער שטאָדט — א ווייבעל, און ווייזט
 אָן איהר, וואו איהר פאָטער'ס ביינער רוהען. און דעם חזנ'ס „קווי־
 טשערלעך“, צווישען איין „אל־מלא־רחמים“ און דעם צווייטען, קלאַפּען
 אָב פון די הויכע בוימער די קליינע עפעלעך, דאָס וואָס קעהר זיך פון
 קהל אָן צו זיי....

און דענסטמאָל איז אָנגעקומען דער ארץ־ישראל־איד נאָך דעם
 ארץ־ישראל־געלד, וואָס איז געווען אין די פושקעס, וואָס האָבען געהאָט
 גען אויף די טהירען ביי די מזוזות אין יעדען יודישען הויז, און וואוהין
 יעדע מאמע האָט צו ליכט־צינדען אריינגעלעגט „ליכט־געלד“.
 ווי א שאַטען איז ער אָנגעקומען. א הויכער, דאָרער יוד מיט א
 בלייך יום־כפור־דיג פנים, און וואָס אין זיין הויכען, געקנייטשטען
 שטערן איז געווען א טיעפער סוד אויסגעגאָסען. דער סוד, פאר וואָס
 מיר זיינען אזוי לאַנג אין גלות... דער סוד, ווען משיח וועט קומען... א
 יוד פון יענע יודען, וואָס מיר גלויבען, אז זיי זיינען ערגעץ־וואו דאָ,
 נאָר מיר ווייסען נישט וואו; א יוד פון יענע יודען, וואָס דערזעהענדיג
 זיי, דערמאָנען מיר זיך אָן עפעס... א פערבאָרגענע געטריישאָפט וועהט
 אין אונזערע הערצער, און מיר פיהלען זיך, אז מיר געהערען צו וועמען...
 אן ארץ ישראל־יוד אין א ווייסען, אַטלעסענעם כאַלאַט מיט לאַנגע
 שוואַרצע פאות. ער זיצט אין בית־המדרש, אין א בעהאַלטען ווינקלעך,
 ארום איהם האָבען זיך צוואַמענגעקליבען א פאָר אלטע יודען, ר' משה
 דוד „שמות־יוד“, וואָס האָט אויף זיך גענומען די מצוה די שמות אויפ'ן
 „נוטען־דאָרט“ מסבד צו זיין. ר' ישעיה וואָלף, ר' נאָטען, די וואָס זיצען
 אויף דער עלטער אין בית־המדרש; אלטע בעלי־בתים פון דער חברה
 תהילים, משה רבינו'ס ליב־גוואַרדיע און דוד המלך'ס גוטע פריינד. זיי
 האָבען שוין לאַנג אין דערהיים תכריכים אָנגעגרייט, מיט זעקלעך ארץ־

ישראל-ערד. און די אלטע יודען האָרענ אַוויס וואָס דער ארץ-ישראל-יוד דערצעהלט פון דער אלטער מאַמען.

יודען קוקען אויף איהם. אין די קנייטשען פון זיין קאפּאַטע האַלט זיך ארץ-ישראל-שטויב אויף, דער שטויב וואָס וועהט איבער די הייליגע קברים, איבער די מאַמע רחל'ס קבר. און דאָס האַלט אין זיך אויף אַ שטומען, לעבען סוד, פון ווייט...

פון זיין פעקיל האָט ער שטיקלעך קאַלף אַרויסגענומען, וואָס ער אַליין האָט אָנגעקרישעלט פון דעם כותל המערבי: „אַליין דאָרט געדווען, מעריב מיט אַ מנין יודען געדאווענט.“ יודען נעהמען די קריש-קעלעך קאַלף אין האַנד אַרײַן, טהוען זיך אָן די אייזערנע בריקען, און בעטראַכטען: שטיקלעך קאַלף פון דעם „כותל-המערבי“, פון בית המקדש. פון בית-המקדש איז דאָס, דאָס שטיקעל קאַלף, פון דענסט-מאָל נאָך... דעם כהן גדול געזעהן, געזעהן יודען עול-ירגל זיין, קומען אָן מיט קרבנות קיין ירושלים....

פון זיין פעקיל געהמט ער אַרויס ערד. ערד פון דער מאַמע רחל'ס קבר. דאָרט געווען, אויפ'ן וועג קיין אפרת, ווי עס שטעהט אין חומש, וואו יעקב אבינו האָט אונזער מאַמע רחל'ן בעגראָבען, אויפ'ן וועג קיין בית-לחם, פון קבר האָט ער ערד אַראָבגענומען.

און יודען בעקוקען די ערד פון די אלטע קברים, פון דער מאַמע רחל'ס קבר, וואָס יעקב אבינו, אונזער טאַטע יעקב, האָט מיט זיינע אייגענע הענד בעגראָבען...

און אַ שטימע זאָגט אין האַרץ:

ואני, און איך האָב נישט אַווי געטהון, בבואי מפרז, — און אין מיין טהון קומען פון פדו, מתה עלי רחל — איז דיין מאַמע רחל אויף מיר געשטאַרבען, באַרץ כנען — מיינט מען אין ארץ-ישראל, בדרך — אויפ'ן וועג, בעוד כבוד ארץ — עס איז נאָך געווען א תחום-שבת, לבוא אפרתה, — אַרײַנצוקומען קיין אפרת, ואקברנה שם: זאָגט רש"י: און דאָך האָב איך זי נישט אַרײַנגעבראַכט קיין אפרת, אז איך זאָל זי בע-גראָבען אין ארץ-ישראל; ביזטו דאָך ביז אויף מיר; זאָג איך דיר, אז עס איז געווען על פי הדבור: אז נכווראדן וועט יודען אין גלות-טריי-בען, וועט די מאַמע רחל פון קבר אַרויסגעהן, און בעטען פאַר זיי רחמים, אַווי ווי עס שטעהט אין פסוק: „קול ברמה נשמע.“ וועט גאָט זי טרייט-

טען, ווי עס שמעהט אין פסוק: ויש שכל למעולתך: עס איז דאָ א בע-
לוינונג צו דיין מיה..."
און די אלטע, תהלים'דיגע, בעלי-בתים האָבען זיך פערבענקט...
און וואו נישט וואו און יוען נישט ווען האָט א טרעהר-טראָפּען אויף
דעם ברילען-שייבעל געקאפעט...

עס איז געוואָרען פארנאכט. פון אַן אנדער לאַנד האָט א קאלטער
ווינד געוועהט אין גאס. דאָרט און דאָ האָט זיך אַן אלטער בעל-הבית
געוויזען אין זיין ווינטער-פאלטאָ; ווינטער שוין געמאַכט, מיט אַן
אַראַבענלאָזטען קאַפּ אין בית-המדרש געגאַנגען, מנחה דאווענען. שניי-
דער-און-שוסטער-גנזעלען האָבען אוועקגעוואָרפען די חול-המועד'דיגע
שמעקלעך, מיט וועלכע זיי האָבען שפּאַצירט אין די סעדר, אין די
גערטנער, און מיט „שעהנע מיידלעך“ ליעבעס געפיהרט, — און זיינען,
ווי אלטע, מיט די סדרים אין די הענד אין בית-המדרש געגאַנגען, א
קאַפּיטעל תהלים זאָגען צווישען מנחה און מעריב. — „ראש חודש
אלול“. פון די קליינע געוועלבלעך פאלען ארויס גרויסע פאסען ליכט
פון קליינע רויכערדיגע לעמפעלעך און „פערפרומען“ דאָס געסיל.
דער הימעל אין איין זייט ברענט אין א רויט-העלען גיהנום'דיג
פייער: מען ברענט, מען בראָט דאָרט די רשעים, און זייער שטראַך
מענדיג בלוט פאלט אריין אין די פלאַקערס פייער און גליהט און פלאַ-
קערט. פון דער צווייטער זייט ציהט זיך א רהיגער, פרומער, ערנסטער
וואַלקען, — איבערלעגט זיך מיט אַן ערנסטער, פרומער מינע, וואָס
ער טהוט, — גלייך ווי אין איהם וואַלטען פערטריקענט געוואָרען די
טרעהרען פון די גוטע מלאַכים, וואָס וויינען אויף די רשעים'ס בייד-
קייט. און ער נעהמט אַרום און בעשיצט דאָס שמעדטעל, ווי עס וואַלט
געהייסען: אויך נישט! אין גאס, צווישען די בוימער, איז לידיג און
לעער, עס ווייזט זיך נישט קיין בחור, נישט קיין בתולה, אלטע, פרומע
ווייבער רייבען די הענד אַן די טהירען פון זייערע געוועלכער, און
פערגלייזען די אויגען צום הימעל און ענטפערען אַב אָמן נאָכ'ן קויש,
וואָס הערט זיך פון בית-המדרש ארויס... דאָס בית-המדרש איז אַנגע-
שטאַפּט מיט יודען, יונג און אלט. אין גאָט'ס הויז ווערט א ווארימ
קייט. יודען האָבען זיך געגעבען א נעהם צוריק צום רבנו של עולם.
א מגיד איז געשטאַנען אויף דער בימה און האָט יודען מוסר געזאָגט,

און מיט זיין זינגענדיגען, מגידות'דיגען קול האָט ער יודען אויפגע-
מישט דעם יחוס, ווער זיי זיינען, און וואָס זיי זיינען, — אז זיי זיינען
גאָט'ס קינדער, גאָט וויל זיי נאָר פֿרובען און ער וואַרט יעדע מינוט, אז
יודען זאָלען צו איהם צוריקקעהרען; און האָט זיי אַ משל געגעבען מיט
אַ בן־מלך, וואָס האָט זיך פֿערזינדיגט צו זיין טאָטען דעם מלך, און האָט
זיי אויסגעטייטשט אַ פֿסוק פון ישעיה: „כה אָמר ה' — גאָט טהום זיך
אזוי זאָגען: אי זה ספר כריתות אמכם — וואו איז זיך דער גט, וואָס
איך האָב אייער מוטער געגעבען?“

און יודען האָבען זיך געפיהלט קינדער, — פֿערוואַגעלטע קינדער
אין גלות — פון זייער טאָטען אין הימעל. און נאָך דער דרשה האָבען
זיך יודען געגעבען אַ נעהם צום „מעריב“.

דער זעלבער וואַכענדיגער „והוא רחום“, וואָס דערמאָהנט אָן דעם
ווינטער־לאָמפּ, דאָס זעלבע יודעל „ר' אָשר־אהרן־קל־וחומר'ס“ הייזער
ריגער ניגון (ר' אָשר האָט שוין זיין חזקה), נאָר דאָך איז עס נישט דער
זעלבער „מעריב“. עס לעבט עפעס צווישען דעם שוואַרצען עולם,
וואָס איז בעהאַלטען אין דער האַלב־טונקעלהייט פון בית־המדרש; אַ
פֿערנעסען בענקשאַפט וועהט צווישען עולם, דאָס בענקשאַפט פון פֿער-
טריבענע פֿרינצען צו זייער פאָטער דעם מלך... אַ גלאַנץ איז געפאלען,
אַ טונקעל־טרויעריגער גלאַנץ, אַ בעהאַלטענער גייסט, וואָס האָט יודען
אַ בשותפות'דיגע נשמה געגעבען. און דער פֿראַסטער, וואַכענדיגער
„והוא רחום“ איז אַן אנדערער געווען, אנדערע ווערטער נאָר. בורא
יום ולילה, גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור, — אַ נשמה האָט
געלעבט צווישען דעם פֿראַסטען, וואַכענדיגען עולם, די נשמה פון
יודישען כלל, די פֿראַסטע, די וואַכענדיגע פון דער חברה תהלים...

דער עולם איז געשטאָנען שמונה־עשרה. אין בית־המדרש איז
האַלב־טונקעל, די ליכטלעך פאר'ן עמוד האַלטען שוין אין צאָנצען,
נאָר ערנעץ דאָרט, אין בעהאַלטענע ווינקעלעך, טוקען זיך טראָפען ליכט
אין אַרומיגע ימים פֿינסטערניש. אַ שטומע שטילקייט איז אַרום איבער
די קעפּ געהאָנגען. דער איינציגער טלית צווישען די מעננע שוואַרצע
קאָפּטעס האָט אויסגעזעהן ווי אַ לעבעדיגער צווישען טויטע שאַטענס:
אַן עולם פון שוואַרצע שאַטענס בעוועגען זיך אַהין און אַהער, ווי אַ
סוד'דיגער ווינד וואַלט אין זיי געבלאָזען און געבויגט זייערע קעפּ אַהין
און צוריק, ווי אַ ווינד וואַלט זאָנגען געלעגנט... צווישען עולם איז

קיין וואָרט, קיין הויך נישט געהערט געוואָרען. דאָ און דאָרט האָט זיך אַ „אוי, טאָטע!“ אַרויסגעריסען פֿון אַן אַלטער, פֿערקערענקטער ברוסט. און דער שטומער עולם שאָטענס, ווי ער וואָלט מסכים געווען אויף דעם קרעכץ, האָט זיך אַהין און אַהער אין אַ בעהאַלטענעם סוד געשאַקלט. אַ שטומע נשמה, געהילט אין אַ שוואַרץ לייכלעך, האָט אין דער שטיל צווישען עולם מתפלל געווען, און די תפלה איז אַ שטומע און אַ שוואַרצע געווען...

עס איז שוין נאָכט געוואָרען.

פֿון די טאַפּאַלען, וואָס זיינען אויפֿ'ן „שוואַרצען וועג“ צום בית־עולם צו, זיינען די ניגונים פֿערשטומט געוואָרען, אַ פנים די „הויכע דייטשען מיט די לאַנגע בייטשען“ האָבען זיך צו פֿריה שלאָפען געלעגט. און פֿון דאָרטען וועהען קאַלטע ווינדען. אין געסעל איז טונקעל, אַלץ איז אין שוואַרצע לייכלעך געהילט. די לאַדען זיינער איבער די פענ־סטער פֿערמאַכט, און פֿון די לאַדען־שפּאַלטען דרינגען שטראַהלען ליכט פֿון די אָנגעצונדענע לעמפעלעך אַרויס. יודען זיצען ביי דער אַרבייט שוין. עס הערט זיך אַ קלאַפען פֿון אַ שוסטער'ס אַ העמעריל אויפֿ'ן שוסטער־שטיין, און דאָס קלאַפען שלאָגט אָב אין געסעל, ווי עפעס בעקאַנטעס, איינגעבאַרענעס, ווי די גריל אין אויווען... און דערמאָהנט דעם עולם אָן די לאַנגע, פינסטערע ווינטער־נעכט ביים ווערקשטאַטיל. אין האַרצען קלאַפט עס מיט שרעק: „ביי־נאַכט“.

אַרום דער שטאָרט און אין דער שטאָרט זיינען די הייזלעך פֿער־טרונקען אין ימים גרוד־בעוואַקסענע בוימער פֿון די שטאָרט־סעדרע, וואָס האָבען אין זיך דאָס שטערטעל אַריינגענומען און געמאַכט עס פֿאַר אַ גרויסען בלומען־טאַפּ. די בני־ישראל האָבען אין די סעדרע גערוהט, דאָ און דאָרט האָבען פֿון דעם טונקעלען גרינס פייערלעך אַרויסגעשוינט, און אַ רויך טראָגט זיך פֿון די סעדרע: אַ סעדרעין קאַכט אָב וועטשערע, און די ליכטלעך צווישען די טונקעלע גרעזער האָבען מיט אַ ליעבער, פֿרומער אימה פֿער'סוד'עט דאָס שטערטעל, און אין דער שטיל געצויגען צו זיך. און דאָ און דאָרט זיינען צווישען די טונקעלע גרעזער אַרויסגעפֿלויגען ברענענדיגע ווערילעך, ווי פֿונקען פייער, ווי פֿערלאָרענע נשמות...

און נאָט'ס וועלט איז געווען ווי אַ פּערליעבטע, צנועה'דיגע כּלה,
וואָס שפּאַצירט איינע אַליין ביים עק וועג, אין געסעל אַראָב, צום
שוואַרצען וועג צו.

דער טונקעלער, שמילער הימעל האָט „קריאת־שמע“ געלייענט
איבער'ן שטעדטיל: „המפּיל שנה על עיני“ — טהוט וואַרפען אַ שלאָף
אויף מיינע אויגען, „ותנוּמה על עפעפי“ — און אַ דרעמעל אויף מיינע
ברעמען...

X.

נאך יום-טוב

אריבער די ימים־טובים. דאָס שמערטעל האָט זיך אָבגעפּאַסט אַ תּענית און דערפּאַר נאָך דעם געקראַנען אַ שמחת־תּורה. אין דער־פּריז האָט נאָך אהרון ליב שוסטער מיט'ן בלינדען אויג אָנגעטהון זיך פּאַר אַ טערק מיט'ן טלית אויפ'ן קאַפּ, געטאַנצט אין שמעדטיל מיט'ן ספר־תּורה'לע און געקלאַפּט אין טיש פּון בית־המדרש מיט דער פּויסט: „אונזער משה רבינו, אונזער...“ האָט זיך אָבער צוגערוקט די ערשטע נאַכט פּון נאָך יום־טוב, אַ ווינטערדיגע חשון־נאַכט...

אַ שטומע, געשטאַרבענע נאַכט, — קיין הייזעל, קיין ליכט. קאַל־טע ווינדען בלאָזען און רייסען זיך אָהן אַן אָנהויב, אָהן אַ סוף. דאָ און דאָרט מאַלמ זיך אויס אַ שאַטען פּון אַ שמעהענדיגען בוים, וועל־כער בעוועגט זיך מיט אַ נאַקעטער צווייג און מאַכט אין דער נאַכט דעם איינדרוק פּון אַ נלגול פּון אַ געשטאַרבענעם בוים. דער שאַטען פּון זיינע פּאַנטאַסטישע, נאַקעטע צווייגען שיירט זיך אָב און שרעקט אין דער פינסטערניש פּון דער נאַכט. אַרום און אַרום איז שטום, טויט און שוואַרץ. ווייט אין געסעל אַראָב, דאַכט זיך, געהט פּאַמעליך דער שאַטען פּון רחל־לאה, די געשטאַרבענע מאַמע. זי געהט פּאַמעליך אין איהרע ווייסע תּכריכים און האָרנט זיך איין הינטער דעם לאָרען פּון איהר שטוב, צי פּייניגט נישט די שטיף־מאַמע איהרע קינדער... דאָ און דאָרט שפּיעלט זיך דער ווינד אָן אַן אָבגעריסענעם בלעך אָן אַ שילד ערנעץ פּאַר אַ געוועלביל און קלאַפּט אַהין און אַהער. ערנעץ דאָרט, אין אַ פּערלאַזטער רינע, טריפען טראָפען וואַסער, און די טראָפּ־פען קלאַפען, בלאָנדרונדריג אין דער רינע... ווייט אין געסעל הערט זיך אַ רעש'ען פּון אַ גרויפּען־מילעכיל. די גרויפּען פּאַלען אויף דעם רויב־שטיין, און עס קלאַנגט זיך, האָט פּרעמענויעס — ווייסט איין גאַט, אויף וואָס און אויף וועמען...

אין דער טויטער נאכט הערען זיך איינזאמע טריט, אָבקלאַפּענדיג אָן שטיינער. עס געהט שוין אַ יוד מיט'ן טלית־זעקעל אין בית־המדרש אריין תהלים זאָגען, און אַ קאלטער „גוט מאָרגען“ קלאַנג אין געסעל. פון אַ הויכען פענסטער דרינגט אַ ליכטעל אַרויס, ווי עס וואָלט אין דער לופטען געהאנגען, אין אַ שמיל קלאַפען פון אַ ניי־המאַשין צורייסט די געשטאָרבענע נאכט: אַ שניידער איז אויפגעשטאַנען צו דער אַר־בייט. פון אַ הינטער־געסעל הערט זיך אַ וואָגען שפאַנען, און ווער לויפט דאָס ווייט אין דער פינסטערער נאכט אין געסעל...

די נאכט לעגט נאָך טויט איבער'ן שטעדטעל, און דאָך הערט זיך שוין דאָס לעבני פון שטעדטעל, פון אונטער דער נאכט וועקט עס זיך...

גרויער ווערט די נאכט, און דער טאָג הויכט אָן אַרויסצוקוקען ווי דורך בעהויכטע ברילען. עס שניידען זיך אַרויס פון גרויען שטח אַשטענס פון הויכע הילצערנע געביידען, און ווי ניי־בעשאַפען געהמען זיי ערשט אָן אויף זיך פלייש און ביינער... פון די פענסטער ווייזען זיך „מאָרגען־ליכטלעך“. אַ קאלטער ווינד בויגט די בוימער אין געסעל, און עס ראַכט זיך, אַז די הילצערנע געביידען לאָזען זיך אויף בויגען נאָכ'ן ווינד... אין מיטען מאַרק שטעהען פויערשע פּאָהרען געשפּאַנט. יודען לויפען מיט פעקלעך, קאַסטענס, מיט דרענגער און ברעמער. מען פּאָהרט אויפ'ן מאַרק אינ'ם צווייטען שטעדטיל אַריין.

פון געסעל קומט אָנצופּאָהרען ר' משה פעלצענמאַכער, ער פּאָהרט אַרויס מיט די פעלצען־פעלכלעך, צו וואַשען זיי אין טייך. דער נאכט־טוי הויכט נאָך אויף זיין וואָגען. דער הימעל ווערט גרויער, אין אַ טלית זיך איינגעוויקעלט, און האַלט ערשט ביי „מה טובו“. די הייזלעך שטייגען און שוידען זיך אָב אַלץ בולט'ער פון גרויסען שטח. דאָ און דאָרט פערלעשען זיך שוין די ליכטלעך אין די פענסטער, און ווי זיי וואָלטען פון זיך אַ סוד אַראַבגעוואָרפען, שטעהען זיי, ווי אָנגעקומענע פון אַן אַנדערע וועלט, מיט אונטערטהעניגקייט: אָט אזוי זיינען מיר, אזוי ווי איהר זעהט אונז!...

בחורים, בעלי־בת'ישע קינדער אין וואַרימע פּאַלמאַען, מיט די תפילין־זעקלעך געהען אין בית־המדרש אַריין לערנען. ס'איז שוין גרויסער טאָג, און פון בית־המדרש שיינען נאָך אַלץ אַרויס אָנגעצונדענע ליכט. עס הערט זיך לערנען, דאוונען, — וואַרים מוז אינעווייניג

זיין... איבער די דעכער, איבער די פלוימען ליענט פערחויכט דער ווייסער מאָרגען־טוי, פריש, קאלט און שניידט פון דערווייטען — דער ערשטער ווינטערהויף. פון טהייל קוימענס געהט אַ רויך אַרויס: אַ יודענע קאַכט שוין דאָס אָנבײסען — דעם יעסענדיגען קרויט באַרשטש מיט קאַרטאָפֿלעס, און איבער'ן שמעדטעל פּערגרויט זיך אַ קאַלטער תּהינדה־טאָג...

טהיילמאָל האָט זיך די זון פּלוצלונג אין הימעל ענטפּלעקט, ווי פון דער העלער הויט אַרויסגעקראַכען, ווי דעם חוב עפעס אָפּגע'פּטר'ט. אַ מינוט האָט מען זיך אין האַרצען האָפּנונג געפּיהלט. באלד אָבער האָט אַ ווינד אין מאַרק געבלאָזען, געכאַפּט דאָס ביסעלע שטויב מיט די פּאַר שטרויען, וואָס די דאָרפֿס־פּוהרען האָבען אין מאַרק איבערגעד לאָזט, מיט נאָך שמאַכטעס און לאַכטעס, וואָס דער גוטער יאָהר ווייסט זיי, פון וואַנען זיי האָבען זיך אין מאַרק פּערבלאָנדעט, און דער ווינד האָט מיט זיי אַ טענצעל אין קאָן געמאַכט. דאָס שדיס־טענצעל האָט אין פנים ווי מיט ריטער פון אַ בעזים געשניטען, און ווי מיט אַ בעזים האָט עס אין האַרץ יעדעס שטיקעל האָפּנונג אויסגעקעהרט...

די סוכות שמעהען נאָך פון נעכטען, דער ווינד געהמט אַ ביסעל סכך אַראָב און טראָגט עס אין מאַרק, און ווי פּערשעהמט בלייבען זיי שמעהן, די סוכות, בגלוי ראש, גאַרנישט — פיער ליידיגע וועג, צוואַמענגעקלאַפּט פון העלצלעד און ברעמלעד, אָהן אַ דאָך, אָהן אַ שטיקעל סכך, צו וואָס? און צו ווען? אַ שעהן פנים האָט דאָס!

און די דריי בוימער אין דער יודישער גאַס שמעהען איינגעטונקט אין זייערע אָבגעוועלקטע בלעטער. די בוימער מיט די נאַקעטע צוויי־גען קוקען שטום און טויט, ברייט און ווייט אין מאַרק אַרײַן. טהייל־מאָל זיינען זיי, ווי עפעס מסכים אויף וואָס, שאַקלען צו מיט אַ נאָ־קעטער צוויי, וואָס האַלט נאָך אַ בלעטעל אויף איהר שפיץ — אַ זכר פון זומער: אַזוי, אַזוי, מיינע קינדערלעד!

נעכטען איז שמחת־תורה געווען, און אָן אַליץ האָט מען געהאַט פּערגעסען; אַ מאָל אין יאָהר פּרעהליך זיין — איז מען פּרעהליך געווען. האַלב־שכור האָט מען זיך שלאַפּען געלעגט, האָט מען זיך אויפגעכאַפּט אין דער פּרייה, האָט עס פון די בעמען געהויבען. — איבער יום־טוב האָט אַ יודישער קרעמער דאָס ביסעל מעהל פון זעקעל

אויפגעגעסען, ביי א יודישען בעל-מלאכה איז דאָס העמערייל מיט דער צוואַנג ערגעצוואו פערפאלען געוואָרען...

מען איז אין מאַרק געקומען מיט די שטעקעלעך, מוכן ומוזמן א גראַשען געלד צו פערדיענען. דער ווינד בלאָזט. א „בעלי-יכול“ דרעהט זיך אין מאַרק אַרום, אַריינגעקראַכען און צולעגט זיך אין זיין שאַפּען-פעלץ, איינער נאָך אין זיין יום-טובֿ'דיגען, זיידענעם הוט (דער וואָכענדיגער איז איהם ערגעצוואו איבער יום-טוב פערפאלען געוואָרען). יודען דרעהען זיך אַרום, קוקען אויס אויף א פוהר ווי אויף משיח'ן. איינער איז אויפ'ן צווייטען ברוגז, פון דערווייטען, פאַר גאַרנישט אין דער וועלט... אויף דער שוועל פון ר' לייביש עפ" שטיינ'ס געוועלביל שטעהען מעקלערס, פריהרען אין די כאַלאַטלעך, עס הייסט, ווי זיי האָבען שוין גאַרנישט וואָס מעהל צו טהון. דער „בעלי-יכול“ קויפט א דעמעך אין גאס ביי די שטעלען צום מיטאָג. יודען קוקען איהם נאָך און קרעכצען, טייטען אויף איהם מיט די פינגער, אלע קלעהרען איצט איין געראַנק: נאָר ער אַליין וועט היינט מיטאָג עסען...

אין געסעל דערהערט זיך א גערודער. דער סטראַזשניק שלעפט צוויי לייכטערלעך מיט די שבת-קאלדרעס פאַר פאַראַטקעס, א יודענע לויפט נאָך, בעט זיך, — דער סטראַזשניק הערט נישט. יודען ציטערען אין די לייכטע כאַלאַטלעך, און עס קלאַפט אין די הערצער: אוי, אוי, היררהגעלד...

קינדער געהען נישט אין חדר אַריין. פון אַלטען חדר אַרויס און אין נייעם נאָך נישט אַריין, דרעהט מען זיך דערווייל פוסט און פאַס אַרום, און מען וואַרפט זיך דער מאַמען אין די אויגען. די מאַמעס שילטען, כאַפט מען א שטיק ברויט אין קעשענע אַריין און מען לאָזט זיך. אין קצב'ישען געסיל זיינען אויסגעשפּרייט פעלצען-פעלכלעך צו טריקענען זיך אויף דער זון. אויף לאַנגע זעק איז פער-שפּרייט ווינטער-אויבס, עפעל, פלוימען, כאַפט מען הענד פלוימען און מען לויפט אין שטאַדט-פעלד אַראָב, וואו די בהמות פּיטערען זיך. א שווערער טוי הויערט אויף אַלעס, נאָר עס שאַדט נישט, מען נעהמט צוואַמען צווייגען, שטענגלעך פון טערקישען ווייץ, איבערגעבליעבען סכך און מען מאַכט פייער, מען בראַט קאַרטאָפּעל, מען זעצט זיך אַרום און מען פלעכט לולב-פינגערלעך (אוועקגע'ננבעט פון איבער-

געבליבענעם לולב). דער רויף פון פייער געהט אויף און לעגט זיך שווארץ איבער'ן שטערמעל, קינדער האָבען דאָס שטערמעל איינ-גענומען...

מלמדים דרעהען זיך אין מאַרק אַרום, חנפ'נען די אָרימע בעלי-בתיים. אָנגעגעסענע טאַטעס האָרענען אויס די גוטע רייד און שאַקלען צו מיט'ן קאַפּ... בחורים קומען אָן צופאַהרען פון דער פרעמד מיט די קעסטלעך אויף די פלייצעס און נייע קאַפּאַטעס (געמאַכט אויף יום-טוב), געהען אין די הייזער אַרום, שאַפען זיך טעג. מאַמעס בעגליימען זייערע בחורים'לעך אויסער דער שטאָדט אַרויס, נאָכשלעפענדיג נאָך זיי די קעסטלעך, שיקען זיי אין דער פרעמד לערנען; קלעהרען אויף אַ תכלית...

דאָס גאַנצע שטערמעל האָט פאַר עפעס מוראַ. עס ציטערט, ס'קלעהרט אויף אַ תכלית...

הינטער דער שטאָדט אַרויס שפּאַצירט אַ יוד אַ שניידער מיט אַ לאַנגער, געלער באָרד און פּערלאָמענע אויגען מיט אַ הויכען, דאַרען נעזל. אַ יונג, אָנגעהוון אין אַ נייעם „סאַקראָק" — זיין זומער-לויז. געהט מיט איהם דער שניידער, זאָגט איהם גליקען צו, דער יונג שווייגט שטיל. און דאָרט אויפ'ן וועג לאָזט זיך שוין איינער מיט אַ פעקעל אויף די פלייצעס ווייט אין דער וועלט אַרײַן, זוכענדיג ערגעץ אַ שטיקעל ברויט אין דער פרעמד, און אַ מאַמע געהט נאָך און בענשט און ווייגט...

פאַרנאַכט קומען אָן די פוהרען צופאַהרען פון מאַרק, מיט פעק, קאַסטענס, דרענגער און ברעמער. פון די געוועלבער דרינגען די לעמפלעך אַרויס, די הימלען זיינען בעכמאַרעט, ליעגען געדיכט נאָהענט איבער'ן שטערמעל, אַ קאַלמער רעגען קאַפעט (אַזוי איז שוין, אַז עס איז אַ מאַרק, מוז רעגענען) מיט איין מאָס, מיט איין כונה, אָדער גאָר אַהן כונה. די רינשטאַקעס ווערען ברייטער, פולער מיט וואַסער, געהעמן אַ האַלבע גאַס צו. מען קען שוין נישט אַריבער פון איין זייט גאַס צו דער צווייטער. מען שמעהט אויף די שוועלען און מען קוקט זיך אַריבער. דאָס וואַסער פון די רינשטאַקען קומט אַרײַן אין די געוועלבלעך, וועלכע ליעגען מיט די שוועלען אין דער ערד איינגעקאָד פעט. יודען שאַרען אַרויס דעם אונגעבעטענעם גאַסט מיט לאַפעמעס, פלעדער-ווישען. דורך איין טהיר געהט ער אַרויס, דורך צעהן צוריק

אריין, און גז'ט ארויס שטיקער האַלץ און ברעטלעך פון די געוועלכלעך און שווימט דערמיט אין געסיל. די וויבער לויפען נאָך: כאַפט, האַלט איין, האַלט איין!

אין געסיל שפּאַציערט אין בית-המדרש אַריין גדליה יודעל'ס, דער טויט אַליין, אַ יוד אַ סוכאַטניק פון טאַטען און זיידען, הויך ווי אַ יוד, און שמאַל ווי אַ יונגעל, אַזוי אַז מען האָט מורא, אַז דער הויכער גוף זיינער זאָל זיך נישט דורכברעכען. זיין דינער האַלז איז מיט אַ דיקע פאַטשיילע פּערבונדען. ער כאָרבעלט און קוקט מיט די גרויסע אויפגעריסענע אויגען. דאָס שטערטעל ווייסט, אַז ער וועט שטאַרבען דעם חודש, דער ערגסטער חודש פאַר סוכאַטניקעס, און זיי קוקען אויף זייער גלייכען, וואָס איז נאָך היינט מיט זיי, און מאַרנען וועט ער שוין געהערען צו דעם סוד, וואָס איז אַזוי בעהאַלטען פון אונז, און וואָס מיר האָבען אַזוי מורא דערפאַר. אין געסעל ווערט שטיק, אַז גדליה יודעל'ס געהט דורך, מען הויבט אָן אין די הערצער תשובה צו טהון, ווי דער מלאך-המות מיט זיינע בריימע, שוואַרצע פליגעלען וואָרטן דורכ'ן געסעל דורכגעפּלויגען. יונגעלעך שטעהען און סוד'ען זיך אין אויער, און וויזען מיט'ן פינגער אויף איהם... און דאָס געסעל האָט דרך-אראַך פאַר'ן טויט...

ביי נאַכט זיינען די בעל-הבית'טעס געזעסען מיט די שכנות אַרום דעם אויווען, אין וועלכען עס האָט זיך געבראַטען עפעלעך פאַר די יונגעלעך, וואָס לערנען אין חדר ביי-נאַכט. די ווינטער-לאַמפּ האָט זיך אויפ'ן טיש געברענט, און די וויבער זיינען געזעסען אַרום, די ווינטער-וועש פּערריכט און מעשיות דערצעהלט. די יונגע קינדער, וועלכע לערנען אין די דרדקי-חדרים, האָבען די בעהעלפּערס שוין פון חדר געבראַכט, און ביז די עלטערע וועלען פון גמרא-חדר קומען און אָנהויבען דאָס גרויסע שפּיעל, זיצען זיי דערווייל ביים קליינעם קינד דערשען טישעלע און שפּיעלען „הענגלעך“. אין שטוב איז דערווייל נאָך שטיק. דורך די פינסטערע פענסטער קוקט אַריין די פינסטערע נאַכט. אין דרויסען איז נאַכט — און דאָ זיינען מיר אין דערהיים, „ביי דער מאַמע“.

פון לאָוויטשער מאַנאָ איז אויך צוריקגעקומען מיט איהרע פעק

און קאסטענס מלכה'לע, ר' יחזקאל גאמבינער'ס ווייב. ווי אן אלטע בעל-הבית'טע איז זי געפאָהרען אויפ'ן מאַרק איינקויפֿען דעם אויס-שטייער פֿאַר לאַה'לען, דער יונגסטער טאָכטער. אז זי איז געקומען מיט די פעק און די קאסטענס, זיינען זיך צוזאַמענגעקומען דאָס גאַנצע הויזגעזינד, די גאַנצע משפּחה, און אלע גאָהענטע און ווייטע בער-קאַנטע, אימעל און הינדעלע, און רחל-לאַה מיט די מוהמעס, בעקוסען די זאַכען, זאָגען מבינות, וויפיעל עס קאָסט, און ווינשעווען דער כלה. מלכה'לע האָט אויסגעפּאַקט דעם ציטץ מיט'ן קאַרט, די טיכער און די געצויגענע לייַלעכער, און פון יעדען שטיקעל בעזונדער זיין היס-טאָריע דערצעהלט, די טרעפענישען און די געשעהענישען, ווי אזוי און ווי אַרום עס איז געוואָרען געקויפט, און די „שיעור'ן“, וואָס האָבען זיך געטראָפּען ווי די „האַהר“ אויפ'ן קאַפּ. די ווייבער האָבען יעדע זאָך בעזונדער געטאַפּט, געוואויגען און געמאַסטען און געגאַנגען טרע-פען, וויפיעל עס קאָסט און קיינמאַל נישט געקענט טרעפען: אָדער אַ ביסעל צרפיעל, אָדער אַ ביסעל צרווינציג. אַליין צו פּערשטעהן, האָבען די ווייבער, ווי דער שטייגער איז (אזוי ווי זיי וואָלטען זיך אָבגערעדט פון פריהער) פונקט קאפּויר געטראָפּען, איינע ווי די צווייטע. אז איינע האָט געזאָגט בידעם, האָט די צווייטע געמוזט פונקט טרע-פען: קעלער. איז דאָרט אַרויסגעקומען אַ ביסעל מינעס, מיט מילע-כערפּערקרימענישען, נו, נו... איז געקומען צוגעהן דער קאַלישער וויי-בערשער שניידער (אַ שוואַרצער יונגער-מאַן נאָך דער התונה, וואָס האָט וואויל-יונגקייט ליענט איהם נאָך אויפ'ן פנים אויסגעגאָסען), דער מיט'ן אַכט-קאַנטיגען הימעלע, וואָס ליענט מעשה-ביכלעך, און וואָס אלע שבת טאַנצען ביי איהם יונגען מיט מיידען, און וואָס ער האָט אַ געוואוינהייט די ווייבער צו קיצלען הינטער די אָרעמס, אז ער געהמט זיי די מאָס, און וואָס טאַקע איבער דעם האָט ער שוין נישט איין מאָל געקראָגען אויסגעפאַטשט פון אָרענטליכע בעלי-בתיים. ער איז געקומען מיט'ן בוך, וואָס ער רופט עס „זשורנאַל“, — אזא מין בוך מיט ווייבערשע מענטעלעך, — און האָט געוויזען, ווי מען טראָגט אין פּאַרזי קליידער מיט שמאַלע אַרבעל און אַרום האַלז אַזעלכע „פּרענ-זעלעך“, איינס אויפ'ן צווייטען פּערוואָרפען, און האָט דערצעהלט, ווי מען טראָגט אין פּאַרזי אַזעלכע מיני מאַנספּערשויענדיגע קאַפּאַטעס מיט באַשליקען פון הינטען. ער ווייסט, זאָגט ער, ווי צו אַרבייטען,

ווי מען טראַגט אין דער וועלט, נאָר דאָ איז נישטאָ פאַר וועמען. טאָקע דערפאַר וועט ער באַלד נאָך פסח פאַהרען קיין לאַנדאָן, אויפ'ן ים, ער האָט שוין אין דער-היים א „שיפס-קארטע“ ליעגען. און דאָס אלץ האָט ער „געשפראַכען“ אין אַזאַ מין ניי-מאָדנער שפראַך, מיט דייטשע ווערטער, פון די ביכער אַרויס. „אַזאַ שניידער-יונג איז דאָס, קיין יוה וועט שוין פון איהם נישט זיין“...

אין קיף שטעהען אויסגעשטעלט אלע קינדער, יונגלעך און מיידל-לעך (ערשט צוריקגעקומענע פון חדר, די ליכטלעך ברענגען זיך נאָך אין די לאַמטערנעלעך). אין מיטען צווישען זיי שטעהט רחל-לאַה די בעקערין און טהיילט פון אַ גרויסער שירץ אַרויס קליינע האַנגי-לעקעכלעך, לאַנגע פלעצעלעך, געמאַכט ווי פייגעלעך, וואָס זי האָט פאַר זיי געבאַקען, וואָרום, אַזוי איז שוין דער מנהג פון לאַנג, צו טהיילען די קינדער לעקעכלעך, אין דער נאַכט, ווען מען גיט אַוועק די אויפשטייער צו ניען.

XI. דריי חופות

(מזל-טוב, מזל-טוב! היינט איז לאה'לעם חתונה.
א שטי'לע, קלאַרע טבת-נאכט.

נאָך אַ פּאָר טעג, ווי דער שניי האָט אָהן אַן אויפהער געשאַמען אויפ'ן קליינעם שמערטעל און בעשאַמען עס פון קאָפּ ביז צו די פיס, איז אין אַ שעהנעם פארנאכט די לבנה אָנגעקומען. זי האָט זיך געמאַכט אַ וועג דורך די וואַלקענס און האָט דאָס שמערטעל ליכטיג געמאַכט אזוי, אַז די קינדער, וואָס זיינען אַהיים געגאַנגען פון חדר מיט די ברענענדיגע לאַמטערנעלעך, האָבען זיך מיט זיי מעהר בענוצט פאַר אַן אילומינאַציע, ווי אויף צו בעלייכטען דעם וועג. נאָך דער לבנה זיינען אַרויסגעשוואומען די שמערען, יעדער איינציגווייז, פון די בעהאַלטענע ערטער, וואו זיי ליגען אין זייער רוה, און האָבען זיך אַ לאָז געטהון צווישען די גרויסע ריסען פון איין וואַלקען און צווייטען אין די עקען וועלט אַרײַן. די שמערען האָבען געשימערט און בעלויכטען די בערג שניי, וועלכע האָבען געהויערט איבער'ן שמערטעל און אין שמערטעל, ווי סטאַדעס ווייסע שעפּסען, איינס ביים צווייטען...

אין שמערטעל איז היימליך. די געוועלבלעך זיינען אָפּען, די לעמפלעך שיינען אַרויס, יונגעלעך כאַפּען זיך אויף די שליסענס, וועלכע קלימפערען אין גאַס. אין שמערטעל איז אַ שמחה: דריי חופות! דער נביר פון שמערטעל, ר' יחזקאל, מאכט חתונה זיין יונסטע טאָכטער לאה'לען. ר' יחזקאל'ס פערדיונג נאָמע פיהרט אונטער דער חופה יחזקאל'ס קעבין יענטען און דער בלינדער עקיבה גיט איין אַ ספר תורה'לע. ביי ר' יחזקאל'ן וועט דער רבי אליין מסדר קדושין זיין. אזוי פיעל חסידים, נגידים זיינען אָנגעקומען אויף דער חתונה, מיט אַ מוזיק פון סאַמע פירלען, און ר' נתן ברחן אויף דאָ, — עס

וועט זיין א לעבען! ... אידך ביי נאָטעס חופּה וועט זיין ניט אַבי ווי, נאָמע וועט צודעקען יענטען דעם קאָפּ פאַר כל-ישראל. ניט אומזיסט איז שוין אזא מנהג ביי די אַלמע בעלי-בתים חתונה צו מאַכען אַ דיענסט אין איין טאָג, ווען מען גיט די יונגסטע טאָכטער אויס. און היינט דער יום-טוב פון אַריינגעבען דאָס ערשטע מאָל אַ ספר-תורה אין חברה תהלים!

דאָס גאַנצע שטעדטעל איז פול מיט מחותנים און מחותנת'טעס, מען ראַמפּעלט אַרום אויף שליטענס, וועלכע קלינגען מיט די נלעק-לעך אין אַלע גאַסען. יונגען כאַפען זיך פון הינטען אַרויף, און עס איז אַ ליאַרים און געטומעל. עס בעווייזען זיך חסידים אין זיידענע היט, סאַמעטענע היט, אין שמריימלעך און ספּאַדקעס, געקנייטשט אין דרייען, טהיילען זיך כבודים אין דער גאַס. עס בעווייזען זיך יודען אין אויסגעשמירטע שטיוועל מיט אויל, אין שבת'דיגע, טוכענע קאַפּאַטעס מיט'ן שניט פון הינטען; מחותנת'טעס מיט ברייטע שטע-רענטיכער, מיט האַרץ-ברעטלעך, מחותנת'טעס מיט הויכע הויבען, מיט שליפעלעך און זיידענע ברייטע קליידער, ברוגז'דיגע מוהמעס שטעהען פאַר די טהירען, אָנגעטהון מיט די קייטלעך, מיט די בראַשקעלעך און וואַרטען אויף דעם שליטען, וואָס מען האָט אַרויס-געשיקט נאָך די חתונה-געסט (אַ ניי-מאָדישער אויפטהו), כאַטש זיי האָבען אייניגע טריט נאָר אַריבערצוגעהן. מיידלעך, בעלי-בתי'שע קינדער (אַ פּאָר טאָג נאָך פאַר דער חתונה זיינען זיי שוין אַרום-גענאַנגען מיט קליינע צעפלעך, וועלכע זיי האָבען זיך געפּלאַכטען, כדי די האָר זאָלען זיין „געמאַרבט“), זיינען אויסגעציערט אין ווייסע קליידלעך, אין בלויע סטענגעס און מיט ווייסע שיכלעך. אין די הענד האַלטען זיי סאַמעטענע בייטלעך אויף טאַנץ-געלד. עס געהען צום חתן בחורים אין אַטלעסענע קאַפּאַטעס, אין סאַמעטענע היט, טהייל אין משפּחה-שמריימלעך, וואָס איז אַ צייכען, אַז דער בחור האַלט ביי אַ שרדף טהון. עס בעווייזען זיך יונגלעך אין קאַפּעלעך און מייד-לעך מיט אויסגעצוואַנגענע קעפלעך, וואָס געהען מיט די מאַמעס אויף די חתונה. די מוזיק הערט זיך שוין אין געסעל. מען טאַנצט, דאָס גאַנצע שטעדטעל קומט אַן אויף איין פּלאַץ און מען טאַנצט אין שניי. יונגען קענען קוילען שניי, און גרייטען זיך אָן, ווען מען וועט חתן-כלה צו דער חופּה פאַר'ן שוהל'הויף פיהרען... און די לבנה שטיפט אויך

ארום, בענינם מיט ליכט דעם שניי, וואָס ליענט ווי אַ וואַרימער דעק איבער'ן שטערמעל. ליכטיג, היימליך, ווי בייטאָג. די שטערען ווינקען אַראָב, דער שניי פּינקעלט אַרויף, בריליאַנטען פליהען אין אויך אַרום, און די הייזלעך שטעהען אין די ווייסע קאָפּקלעך אויפ'ן קאָפּ, און שליטענס ראַמפלען, גלעקלעך קלינגען, רוישען, און יונגען כאַפּען זיך אויף פון הינטען אויפ'ן ברעמעל.

אין גאָס האָט זיך געהערט פּירלען שפּיעלען חסידישע, לאַנגע, אויסגעצויגענע נגונים. ר' שלמה לינשעצער'ס פּידעלע וויינט אין דער גאָס, און עס האָט זיך אוועקגעלאָזט אויף אַ שטייגער. די שטערען אין הימעל, די ווייסע וועלט אַרום און אַרום שוויינט און האָרנט זיך איין. חסידים זינגען זיסע נגונים. פון די פענסטער ווייזען זיך ליכט און לאַמפען. אויפ'ן געסעל ווערט העל, ליכטיג, ווייבער שטעלען זיך פאַר די טהירען מיט אָנגעצונדענע סיהן־העלצלעך. די פּייערען צו פלאַקערען זיך. מען פיהרט דעם חתן מיט דער כלה צו דער הופּת פאַר'ן שוה"הויף. עס הויבען אָן געהן חסידים אין שוואַרצע שטריימ־לעך — אַ ים שוואַרצע סאַמעטענע היט, אַטלעסענע קאַפּאַטעס. עס שיטען זיך ווייבער אין בלאַנקענדע שטערנטיכער און מיט בריליאַנטען, וואָס זיינען איינגעזעצט ווי שטערען. ברייטע, זיידענע קליידער רוישען. כּפּול־שמונה'דיגע הברלות פלאַקערען אין די הענר. שוואַרצע סאַמעט טוקט זיך אין זיידענע, העלע קליידער, ווי שוואַרצע שטראָך־מען וואַסער אין ווייסען שניי. דער רבי איז אין אַ ווייסען כאַלאַט אין מיטען, און די שוואַרצע סביבה איז אַרום איהם. די לאָוויטשער רבי'צין אין דעם ברייטען שטערנבאַנד טאַנצט פאַר חתן־כלה, שיט ראַזינקעס און מאַנדלען, קליינע חדר־יונגלעך, מיידעלעך כאַפּען די ראַזינקעס, וואָס פאַלען איינע נאָך דער אַנדערער. די שמשים מיט רצועות טרייבען פאַנאַנדער די קינדער, מאַכען אַ וועג. עס ווייזען זיך חתן־כלה. זיי געהען בייזאַמען, פּערדעקענדיג זיך די אויגען מיט די נאָזטיכלעך. די מחותנים געהען פון ביידע זייטען. ר' יחזקאל אַלין איז אין אַ שטריימעל, אין שיד און זאָקען גלייך מיט'ן מחותן. די מחותנת'מעס פיהרען די כלה אונטען אַרום. דאָס אַלץ וואַרפט אַן אַריסטאָקראַטישען גלאַנץ, חסידיש און נגידיש. און די פּירלען שפּיעלען און די חסידים זינגען מיט און די הברלות לויכטען מיט... נאָך דעם ערשטען צוג האָט זיך געוויזען דער צווייטער. נאָמען

פיהרט יענטען אונטער דער חופה. פון פארענט איז געלאפען א יונג און האָט געטראָגען די שוהללאַמטערנע מיט די אויסגעשניטענע לייבען און בערען, וואָס יעדער פון זיי האָט זיך געברענט אין אַן אנדער קאָליר. עס האָט זיך געהערט יעקעל'ס מיט די אַרומגעבונדענע באַקען בעמבע: ביסבאָם, ביסבאָם! עס האָט געהילכט און געקלונגען דאָס געסעל. א יונג האָט ערגעץ וואו דערפאַסט דעם שטאַרט־גרענער, וואָס הענגט אויפ'ן קלאַץ פאַר דער קאָזע, און האָט אָנגעהויבען צו גרע גערען. יודען בעל־עגלות האָבען אַרויסגענומען די שטולקאַטשען פון די וועגען און חתונ־כלה בעגלייט. רחל־לאה די מוהמע האָט זיך מיט אַ מחותן אַ בעל־עגלה ביי די הענד אָנגענומען און האָבען פאַר חתן כלה געטאַנצט. און די בעמבע קלאַפֿט־צו, און די יונגען פייפען־צו, באַפען קוילען שניי, קנעמען זיי פעסט און לאָזען אין די קעפּ. דער חתן פיהרט די כלה. נאָטע זעהט אויס אין זיין שבת־הימעל, ווי נאָר אַן אָרענטליכער מענש, נאָר די אויגען ווינקען לאָכוסעוואַמע פון הינד טער דער חופה אַרויס... די כלה יענטע, אָנגעהוון אין אַסתר'ל'ס שבת קליידעלע, וויינט אויפ'ן קול. דער שטאַרט־רב געהט צווישען די מחותנים, בעל־עגלות, וואָס זיינען אין קאַרטענע באַלאַטלעך, אין אויסגעשמירטע שטיוועל און אין שוואַרצע שבת־דיגע טוך־היט. דאָ און דאָרט שפּרינגט אַרויס אַ מחותנת'טע אין אַ ברייט קלייד מיט באַנדען, און מיט אַ שלייפעלע אויפ'ן קאַפּ, פערלענט די הענד אויף די זייטען און, אָנגעהמענדיג אַ פערזאָרנטען מחותן ביי די באַקעס, טאַנצט זי מיט איהם אויף איין אָרט און זינגט:

און וואָס איך האָב געוואָלט

האָב איך אויסגעפיהרט.

זאָל איך אזוי לעבען,

זאָלען מיינע שונאים צופלאַצט ווערען!

און יעקעל'ס מיט די געשוואָלענע באַקען בעמבע באַמבעלט צו:

ביסבאָם! ביסבאָם!

נאָך דעם צווייטען צוג איז אָנגעקומען פון אַ הינטער־געסעל דער דריטער פון דער „חברה־החלים“. די טראַמייטערס האָבען פאַראויס פאַר זיי אַ וועג אויסגעשאַלט אין שטעדטעל. וואָס איז! צי איז משיח אין שטעדטעל געקומען! אויף די פערד רייטען פערשטעלמע יודען. דאָרט רייזט אַ טערק מיט אַ טלית אַרומגעבונדען אויפ'ן קאַפּ.

א מכשפה אין א קימעל רייט אויף א בעזעם אין דער הויך, עס קומען אַנצולויפֿען ווילדע ברואים און פיהרען דעם שטאַדטס־בכור אין אַ קאפּאָטע אָנגעטהון. האָלאָוועשקעם אין סמאָלע געמונקט, אין פּיער געצונדען און צום הימעל געוואָרפען. שראָט אָן שטיינער געקלאָפּט, די קנאַקען געהען אין הימעל אויף. צי ווילען זיי יריחו'ס מויערען איינגעהמען! שוואַרצע מאַסען יודען, ימים שוואַרצע סאַמעטענע היט און קאפּאָטעס, מיט די קינדער אויף די הענד, מיט נגונים אויף די ליפען, טאַנצען אַרום דעם בלינדען עקיבא, וועלכער האַלט דאָס קליינע ספּר־תּוֹרָה'לע און האָכצעט דערמיט בלינדערהייט: אונזער ספּר־תּוֹרָה'לע! אונזער ספּר־תּוֹרָה'לע! קיין וואַרים לעפעל עסען האָט דער סנינהר קיינמאָל ניט געהאַט, אויף אַ שטיין איז ער געשלאָפען, אין די הייזער געגאַנגען, אַ גראַשען צו אַ גראַשען צוגעלעגט, און אויף דער עלטער אַ ספּר־תּוֹרָה'לע זיך געלאָזט שרייבען, אַ ספּר־תּוֹרָה'לע, אַ קינד, אַ מדיש נאָך זיך. און יודען, די חברה תּהלים, האָבען מיט איהם און זינגען מיט איהם: „אונזער ספּר־תּוֹרָה'לע, אונזער ספּר־תּוֹרָה'לע!“ אהרן לייב דער שוסטער האָט די קאפּאָטע פון זיך אַראָב־געוואָרפען, דעם פעלדשער'ס קאפּעליושעל זיך אָנגעטהון, מיט פּעדערען עס נאָך בעפּוצט, געכאַפּט דאָס ספּר־תּוֹרָה'לע און אַ טענצעל אין קאָן דערמיט געמאַכט. דער בלינדער עקיבא פּאַטשט מיט די הענד: זיין קינד, זיין יורש, זיין מצבה נאָך איהם. ער קוישט עס. יודען מיט די קינדער אויף די הענד טאַנצען אַרום דעם ספּר־תּוֹרָה'לע, קוישען עס, האַלזען עס: אונזער ספּר־תּוֹרָה'לע, אונזער ספּר־תּוֹרָה'לע! און די גלעקלעך קלינגען מיט, און די פּיערלעך קנאַקען מיט, און די טראָג־מייטען שאַלען מיט, און די יודען מיט געזאַנג, מיט געוואַלדען, טאַנצען צו, שפּרינגען צו, און יונגען קנעטען קוילען שניי און שיסען צו אין וואַלען צו...

אויף דעם הויף פון דער שוהל, וועלכער איז געווען אַרומגערינג געלט מיט אַ נידריגען פּלויט פון שוואַרצע, האַלב־פּערברענטע ברעטער, זיינען די דריי חופות אָנגעקומען. הינטער אַ ווייסען צודעק שניי, וועלכער האָט גענרייכט ביז צום פּלויט, איז די חורבה געלעגען צוגע־דעקט. די בעשנייטע חורבה האָט געקוקט מיט איהר ווייסער קאַפּע אויפ'ן קאַפּ אין הימעל אַרײַן; די לבנה האָט זי מיט ליכט בעגאַסען. ביי דער חורבה האָבען זיך די דריי חופות אָנגעשטעלט. די

נגונים פון די אלע דריי חופות האָבען זיך נישט אויסגעמישט, נישט געשטימט אין איינעם. יעדער ניגון פון יעדער כלי איז זיך זיין בעזונדערען וועג געגאנגען, פאר זיך, און האָט בעזונדער אָבעקלונגען. און עס האָט זיך געדאַכט, אז די נגונים האַלטען צווישען זיך מלחמה, איין כלי מיט דער צווייטער. די איידעלע, הסידישע פידלען, די בעל-עגלה'שע בעמבע און די בעל-הבת'ישע טראַמייטען האָבען זיך גע-קריענט, און איינע האָט די אנדערע געוואָלט גובר זיין...

הינטער דער שטאָדט איז די וועלט אַרום און אַרום אין ווייסען געווען בערדיקט. שטיל און רוהיג איז געווען אַרום, ווי אויף אַ גרויסען בית-עולם. אין דער לופטען איז ווייט געהאַנגען אַ נישט-בעשטימטע ווייסע כמאַרע, וואָס האָט צוזאַמענגעוועכט הימעל און ערד. די לבנת האָט איינע אַליין אַרומגעשפּאַצירט אין דער ווייסער, שטומער אונט-ענדליכקייט. אויפ'ן ווייס-בעשנייטען באַרג איז אַלץ נאָך געלעגען אויסגעשפּרייט דער בית-עולם, און צווישען זיינע מצבות, וואָס האָבען קוים פון הינטער דער ווייסער דעם אַרויסגעשטאַרט, האָט די לבנת אַרומגעשפּאַצירט, און וואו נישט וואו און ווען נישט ווען אַ הויכע מצבה מיט ליכט בעגאַסען. הינטער דעם פלויט פון בית-עולם איז דער שוואַרצער טייך גערונען, דער טייך, וואָס מען זאָגט וועגען איהם אין שטעדטעל, אז ער רינט פון משה רבנ'ס שטיין אַרויס, און וואָס זיין וואַסער איז אַ רפואה צו קראַנקע אויגען. נאָך דער טייך אַליין האָט זיך נישט געלאָזט צודעקען הינטער דער ווייסער צודעק. דאָ און דאָרט האָבען זיך אין זיין שוואַרץ וואַסער שטיקער שניי געגענאייבער דער לבנה גענעצט, וואָס האָבען אויסגעזעהן ווי ווילדע ברואים, ווי זיי זיצען אויף די אייער... ווייט הינטער'ן בית-עולם האָט דער שוואַרצער טייך, אין געשטאַלט פון אַ שוואַרצער רינע, אין דער ווייסער אונט-ענדליכקייט זיך פערבלאָנדזעט, און מען האָט נישט געוואוסט וואו זיין סוף איז.

איינער אַליין, מיט דעם פעקעל אויף דער פלויצע און מיט'ן שטעקען אין דער האַנט, איז דער וואַנדלער געגאַנגען איבער'ן וועג, וואָס פיהרט פאַרביי דעם בית-עולם. צווישען די הויכע, ווייס-בעש-שנייטע טאַפּאַלען, וועלכע האָבען אין ליכט פון דער לבנה אויסגעזעהן ווי ווייסע ערות. דאָ איז אַלץ רוהיג און שטיל געווען, געלעכט זיין

טויט לעבען. אלט־קאָזמער האָט פון דערווייטען פערנומען די נגונים פון די פידלען, די צוריסענע טענער פון די געזאנגען און דאָס ווייטע שאַלענדיגע עכאָ פון די טראַמייטען און פון דער בעמבע. נאָר דאָ האָבען זיך די נגונים נישט געקריענט, נישט איינער געוואָלט דעם צווייטען גובר זיין. שטיל און רוהיג, ווי פון אַ בעהאַלמענער וועלט, האָבען די טענער אַהער געבלאָנדזעט, און האָבען זיך אין איינעם אויס־געמישט, צוזאַמענגעקלונגען: יעדער האָט געגעבען זיין טאָן אין ניגון, די חסידישע פידעל, די בעל־הבתישע טראַמייט, די בעל־עגלה'שע בעמבע, און עס איז איין ניגון געוואָרען פון איין שטעדטעל... און דער וואַנדלער צוזאַמען מיט דעם ניגון האָבען זיך אין איינעם מיט דער שוואַרצער וואַסער־רינגע ערגעץ ווייט אין דער ווייסער אונז־עגליכקייט פערבלאָנדזעט...

